

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra obecné antropologie

Bc. Soňa Kollárová

Hľadajte sa medzi ľuďmi

prípadová štúdia:

**Predstava ľudového liečiteľstva v očiach obyvateľov
severovýchodného Slovenska-okres Svidník**

Diplomová práca

Vedúci práce: **Mgr., Mgr. Miroslav Horák**

Praha 2009

Prehlásenie

Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracovala samostatne a použila len uvedené pramene a literatúru. Súčasne dávam povolenie k tomu, aby táto práca bola sprístupnená v príslušnej knižnici UK a prostredníctvom elektronickej databázy vysokoškolských kvalifikačných prác v depozitári Univerzity Karlovej a používaná ku študijným účelom v súlade s autorským právom.

V Prahe dňa 18. septembra 2009

Soňa Kollárová

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som rada pod'akovala Mgr., Mgr. Miroslavovi Horákovi, ktorý mi s trpezlivosťou a ochotou pomáhal pri vypracovaní diplomovej práce, ďakujem PhDr. Dušanovi Belkovi za pripomienky a pomoc pri prvotnej orientácii sa v danej problematike, PhDr. Nadežde Varcholovej a PhDr. Jozefovi Varcholovi za vstriečne prijatie v Múzeu ukrajinsko-rusínskej kultúry vo Svidníku, ich odporúčania a články. No prvá aj posledná vďaka patrí mojej rodine, ktorá pri mne oddane stála nielen pri písaní tejto práce. Všetkým srdečne ďakujem.

Obr. 1.

*„Človek sa nenarodil preto, aby riešil problémy sveta,
ale preto, aby hľadal, kde je problém,
a potom sa držal v medziach pochopiteľného.
Najväčšie šťastie mysliaceho človeka je,
keď preskúma preskúmateľné a pokojne si váži nevyzpytateľné.“*

Johann Wolfgang Goethe

Abstrakt

Táto diplomová práca podáva prehľad o liečebných predstavách, ochranných opatreniach a praktikách v skúmanej oblasti severovýchodného Slovenska (mesto Svidník, obce Kružľová a Svidnička). Základ práce tvorí analýza rozhovorov s respondentmi a interpretácia získaných výsledkov z pohľadu ľudového liečiteľstva, psychotroniky aj súčasnej medicíny. Celou prácou prestupuje reflexia fenoménu racionality a iracionality v princípoch a praktikách ľudového liečiteľstva.

Abstract

This diploma thesis makes a survey about ideas of the traditional healing, safety precautions and practices in life of people from the north-east Slovakia (Svidník city, village Kružľová and Svidnička). The basis of the thesis represents an interview analysis and interpretation of realized results from the view of traditional folk healing, psychotronics and contemporary medicine. The whole text is transcended of the reflexion of rationality and irrationality phenomena into the principles and practices of traditional folk healing.

Poznámky za citáciami

w	elektronický zdroj (internet)
ed.	editované
pozn. aut.	poznámka autora
prekl. aut.	preklad autora
()	typologická úprava

OBSAH

1	Úvod	8
1.1	Vstupná hypotéza – liečiteľstvo a mágia	9
2	Svidník a „Údolie smrti“	10
3	Metódy a techniky výskumu	11
3.1	Etnomedicína	13
3.2	Herbalizmus	15
3.3	Psychotronika	16
4	Liečivé byliny	17
4.1	Charakteristika liečivých bylín	19
5	Magické spôsoby liečenia	33
5.1	Predstavy o magických príčinách chorôb	33
5.2	Magicko-ochranné opatrenia v etnomedicíne	36
5.3	Magické liečebné praktiky	37
6	Ruža, bradavice, žltacka a iné neduhy	44
7	Urieknutie alebo „z’oči“	51
8	Hľadajte sa medzi ľuďmi!	61
9	Záver	64
10	Pramene	66
10.1	Bibliografia	66
10.2	Internetové odkazy	69
10.3	Obrazová dokumentácia	69
11	Prílohy	I – LXXIX
11.1	Príručka pre interview (interview guide)	I
11.2	Ukážka práce s prepísaným textom	II
11.3	Obrazová príloha 1	III
11.4	Obrazová príloha 2	VII
11.5	Prepisy rozhovorov	XXI
12	Zdroje príloh	LXXIV
12.1	Zdroje obrazovej prílohy 1	LXXIV
12.2	Zdroje obrazovej prílohy 2	LXXIV

1 Úvod

Pri počiatkoch váhaní či sa do problematiky ľudového liečenia púšťať, som prvýkrát na diplomovom seminári predstavovala projekt svojej diplomovej práce. Mnoho spolužiakov iba prekrútilo neveriac očami - ľudové liečiteľstvo, zaklínanie, bylinkárky a čary predsa patria do dávnej minulosti?¹ Takáto reakcia si na jednej strane vyžaduje pochopenie, lebo dozaista aspoň čiastočne platí, že: „európsky pozorovateľ vychádza z principiálneho skepticizmu, ktorý ho v mnohých prípadoch predurčuje k tomu, aby odhalil viac či menej evidentné lži“.²

Kto z nás aspoň raz v živote neasistoval pri odhaľovaní týchto materiálnych „zázrakov“ v cirkusoch a kabarateoch (kráčajúce stromy, predmety ktoré miznú a objavujú sa).

Ale práve táto skutočnosť ma utvrdila v presvedčení, že v rukách držím správnu tému, ktorá je hodná hlbšej analýzy a oživenia. Premýšľanie nad otázkou relevancie racionality ma priviedlo k slovám Laburthe-Tolru a Warniera: *‘čím viac javov spoločnosť ovláda, tým viac eliminuje náhodné procesy a odmieta to, čo nazývame mágiou. Rituál „privolávača dažďa“ sa stáva bezvýznamným, keď sa spoločnosť naučí zavlažovať pole, alebo vie rozprášiť do vzduchu chemické prvky, ktoré ovplyvnia tvorbu mrakov a zrážok.*’³

Podobne sa vyjadrila aj respondentka v jednom z rozhovorov: *„Pozeraj, dakoli hrmilo, išla burka, zvonili, jak zvonili, rozohnalo ša, my sme verili, že ša rozohnalo, ne tak davno, môže rik, byla relacija na taku podobnu temu a predstav si, že tam spomenuli i zvony a či už viriš, či neviriš v Boha, či jak, ale že, oni už teper povidajut že to ten zvuk v tych zvonoch, zvonili tu, v Kapišovi bo išol strach, zvonili v Svidničky, bo išol strach a to sa rozonačilo, oni vravia, že ma to učinok, toto vybrovanie toho vzduchu, či to što.“* (62, Kružľová)

Preto sa snažím pridržiavať myšlienky, že zatiaľ čo moderná veda má tendenciu redukovať reálne do systému dvojvtednej kauzality, tradičná veda pripúšťa viacnásobné a premenlivé kauzality, a necháva priestor pre expresívne sily. No s rozvojom modernej

---

¹ Narážame tu na ťažkosti spojené s presnou definíciou racionality. Pri konaní by to bolo prispôbenie prostriedkov cieľu, podľa výpovedí či vysvetlení, ktoré sú v súlade s poznatkami alebo s „vedeckým duchom“ doby. Výčitka iracionality pochádza často z premietania úsudku skúmateľa, ktorý vychádza zo svojich vlastných informácií, podľa ktorých sa domnieva, že skúmaný subjekt zradil svoje vlastné záujmy. Ale na základe menej etnocentrického (či sociocentrického) pohľadu sa skúmaný pridržiava svojej viery, pretože mu poskytuje, v závislosti na vnímaní celkovej situácie, tu najvyššiu duševnú satisfakciu a je mu tým najefektívnejším sprievodcom pri jeho činnosti, tak symbolické transfery dospejú k tomu, že dokážu vykonať efektívne psychosomatické transformácie. (LABURTHE-TOLRA, WARNIER 2007: 191; prekl.aut.)

² LABURTHE-TOLRA, WARNIER 2007: 282; prekl.aut.

³ LABURTHE-TOLRA, WARNIER 2007: 191; prekl.aut.

priemyselnej spoločnosti, racionálno-mechanického myslenia, objavov v prírodných vedách, vykorenenia človeka zo spoluzitia s prírodou, sa strácajú a hubia aj tajomstvá, povery, magické činnosti a imaginatívne myslenie. Alebo sa deformujú na úkor straty svojej pôvodnej podstaty, významu – koexistencie života človeka, prírody a vesmíru vo všeobšiahlej jednote, ktorej sily a zákony sú známe a využívané.

A konieckoncov, prečo by si tradičné ľudské praktiky, skúsenosti a presvedčenia nezaslúžili detailnejšiu pozornosť, bez ohľadu na to, či sú účinné a správne alebo nie, keď sú *stále živé* medzi ľuďmi. Čo viac ako ich stáročné prežívanie je dôkazom ich pevného pôsobenia na človeka.

1. 1. Vstupná hypotéza – liečiteľstvo a mágia

S prvotnou istotou o existencii magických liečebných postupov, praktík v skúmanej oblasti (Svidník, Kružľová, Svidnička) som sa pustila do hlbšieho štúdia konkrétnych javov, samotní informátori mi v rozhovoroch servírovali tématy a boli hlavným zdrojom informácií a inšpirácie.

Zaujímalo ma ako je možné, že tradičné magické praktiky liečenia prežívajú popri materialistickom a mechanickom chápaní dnešnej civilizovanej spoločnosti, ako sa vzájomne prelínajú racionálne predstavy, opatrenia a praktiky v etnomedicíne skúmanej oblasti, a ako koexistujú so súčasťou konvenčnou medicínou.

Kto je nositeľom týchto predstáv, ako ich praktuje, čo všetko-aké neduhy sa liečia týmto spôsobom.

Aké sú názory a postoje obyvateľov skúmanej oblasti na túto problematiku? Zaujímá ma vytrácanie a vytesňovanie magických predstáv a praktík v súčasnosti pod vedeckým tlakom, a vplyvom západného myšlienkového kauzalizmu. Dnes nám slovo „magický“ znie pejoratívne, spája sa s praktikami nedôverihodných šarlatánov a pochybných liečiteľov. Snáď si ho z časti nahrádzame menej exponovaným prívlastkom „alternatívny“ alebo „východný.“ Či je súčasný rozkvet záujmu o alternatívnu, či východnú medicínu a metódy hľadania svojej duchovnej podstaty len náhradou za postupne strácajúce magično okolo nás, alebo len rozmarom dnešnej spoločnosti, nech posúdia iní.

Mojou snahou je ukázať to, čo je ešte živé v myšliach, predstavách a spomienkach ľudí v skúmanej oblasti.

2 Svidník a „Údolie smrti“

Miesta môjho terénneho výskum sa nachádzajú v oblasti severovýchodného Slovenska, v slovensko-poľskom pohraničí blízko Duklianskeho priesmyku na rozhraní východných a západných Karpát.

Podľa územnosprávneho členenia Slovenskej republiky z roku 2008, okres Svidník má 33 208 obyvateľov v 68 obciach a dvoch mestách (Svidník a Giraltovce), ktoré ležia na výmere 549, 8 km² (hustota osídlenia je 60 obyv./km²). Región je charakteristický dlhoročným spolunažívaním Rusínov, Ukrajincov a Slovákov.

História osídlenia tejto oblasti siaha do praveku, čoho dôkazom sú nálezy mamutích klov, zubov a kamenného sekeromlatu z mladšej doby kamennej. Bronzové predmety z mladšej doby bronzovej a rannej doby železnej dokumentujú život v údolí Topľe a Ondavy.

Nachádza sa tu množstvo zaujímavostí ako napríklad 11 drevených kostolíkov (Bodružal, Dobroslava, Hunkovce, Korejovce, Krajné Čierne, Ladomirová, Miroľa, Nižný Komárnik, Príkra, Šemetkovce a Svidník-skanzen) z celkového súboru 27 jedinečných stavieb drevenej sakrálnej architektúry, vyhlásené za Národnú kultúrnu pamiatku. Nástenné maľby a ikonostasy v týchto kostolíkoch sú dôkazom prelínania východoeurópskych a západoeurópskych kultúrnych vplyvov na tomto území.

Hospodárskym a kultúrnym stredisko regiónu je mesto Svidník s cca 12 000 obyvateľmi⁴. Nachádza sa tu Múzeum ukrajinskej kultúry aj Vojenské múzeum. V letnom období turistov aj miestnych lákajú celoštátne Slávnosti Rusínov-Ukrajincov Slovenska, ktoré sa konajú na miestnom amfiteátri od roku 1956. Nad areálom amfiteátra je národopisná expozícia v prírode SNM-ŠMUK-skanzen. Medzi národné kultúrne pamiatky patria Pamätník československej armády na Dukle a Pamätník sovietskej armády vo Svidníku s cintorínmi. V centre Svidníka je dominantná socha armádneho generála Ludvíka Svobodu. Asi 5 km severne od Svidníka, smerom k poľskému hraničnému priechodu, pri pamätníku, na ktorom sovietsky tank T-34 zdoláva nemecký tank, odbočíte smerom do „Údolia smrti.“ Svoj názov nesie údolie v Ondavskej vrchovine podľa udalostí z 25.-27. októbra 1944, kedy tu prebiehali najťažšie tankové boje sovietskych jednotiek po prekročení česko-slovenských hraníc, počas Karpatsko-duklianskej operácie. Prírodné

---

⁴ Pre ilustráciu uvádzam obrázky v Obrazovej prílohe 1, kapitola 11 Prílohy, s. III. Podľa SODB v roku 2001 sa z 12 428 obyvateľov mesta Svidník hlásilo k slovenskej národnosti 79,60%, 13,04% k rusínskej, 4,07% k ukrajinskej národnosti. Obyvateľstvo deklarovalo prevažne gréckokatolícke vierovyznanie 41,10%, ďalej 25,82% obyvateľov bolo pravoslávne veriacich, 24,13% rímskokatolíkov. Celkový prírastok (-úbytok) obyvateľstva bol v roku 2007 dosť záporný: -81. (ŠSTATISTICKÝ ÚRAD SR 2009; w)

vojenské múzeum leží medzi obcami Kapišová, Nižná a Vyšná Písaná a patrí aj do katastra obce Kružľová. Celé údolie je lemované bojovou technikou a každoročne sa tu konajú spomienkové rekonštrukcie bojov.

Ak prejdete obec Kapišová čaká vás stúpanie do kopca, no pod ním v doline rieky Kapišovky, asi 8 km od Svidníka, vás víta obec Kružľová⁵. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1414, kde sa uvádza ako majetok rodiny Cudarovcov a časť panstva Makovica, ale usudzuje sa, že Kružľová vznikla na začiatku 14. storočia ako najsevernejšie vysunutá obec v severovýchodnom Šariši pod Nízkymi Beskydami.

Po ďalšom dvojkiletrovom stúpaní severne od Kružľovej, sa nachádza obec Svidnička, jej erb – pastier pasúci ovce,⁶ označuje dlhoveký spôsob obživy obyvateľov obce. V obce sa okrem pohostinského zariadenia nenachádzajú iné vybrané služby (ani zariadenie potravinárskeho tovaru), športovo-kultúrne zariadenia a technická vybavenosť (pošta a potraviny sú v neďalekej Kružľovej). Nedostatok „mestskej vybavenosti“ plne vynahrádza okolitá príroda. Prevažne zmiešané lesy sa tu striedajú s pasienkami a sú domovom mnohých – aj ohrozených druhov rastlín a živočíchov. V neregulovaných častiach potoka môžete pri pozornejšom sledovaní nájsť napríklad Raka riečneho (*Astacus astacus*), ktorý je zákonom chránený. Čerstvý vzduch, doposiaľ málo narušená príroda, večný duch spomienok na ťažké vojnové udalosti, srdeční ľudia rozprávajúci rusínskym jazykom, ako aj prítomnosť blízkych poľských hraníc, sú typické pre tento región. Mesto Svidník, a tieto dve obce, boli miestom môjho terénneho výskumu a hlavným stredobodom záujmu počas troch mesiacov.

3 Metódy a techniky výskumu

Hlavnou metódou mojej práce bola príprava, realizácia, analýza a interpretácia výsledkov z rozhovorov, ktoré som uskutočnila v meste Svidník, obciach Kružľová a Svidnička v mesiacoch jún-august 2009 pri pravidelných týždenných návštevách v daných lokalitách.⁷ Z hľadiska stupňa riadenia (kontroly), ktoré som sa snažila uplatniť

---

⁵ Podľa SODB v roku 2001 boli občania prevažne Slovenskej národnosti (59,14%). Ďalšími zastúpenými národnosťami sú: Rómska – 20,97%, Rusínska – 17,56%. Občania v obci sú prevažne pravoslávne veriaci 86,02%, ďalej greckokatolíci 3,94%, rímskokatolíci 3,76%. (ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR 2009; w)

⁶ Podľa SODB v roku 2001 žilo vo Svidničke 134 obyvateľov prevažne slovenskej národnosti 78,36%, ďalšou najpočetnejšie zastúpenou národnosťou bola národnosť rusínska 17,16% a ukrajinská 3,73%. Obyvateľstvo sa hlásilo ku gréckokatolíckemu vierovyznaniu 92,54%, pravoslávne 5,22%, evanjelickému 0,75% a rímskokatolíckemu vierovyznaniu 0,75%. (ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR 2009; w)

⁷ „Čiastočne štrukturované alebo hĺbkové interview je plánovaná aktivita, sleduje obecný scénar a spracúva súpis tém; tento typ interview sa hodí v situáciách kedy nie je možné dotazovať sa

na odpovede respondenta, som zvolila čiastočne štrukturované interview (*semistructured*). Využila som rodinné kontakty v danej oblasti a prostredníctvom nich som oslovila desať informátorov. Sedem pološtrukturovaných rozhovorov som nahrávala na diktafón (MP3 prehrávač), ich rozsah sa pohyboval od 35 min. po 1h30 min.

Pred každým rozhovorom som žiadala respondenta o súhlas s nahrávaním. Nestretla som sa s problémom, aby niektorý z respondentov odmietol nahrávanie rozhovoru. Všetky rozhovory sa uskutočnili v domove informátora. Tri rozhovory boli skupinové, čo hodnotím ako prínos, lebo aktívni participanti sa navzájom podnecovali otázkami, dopĺňali sa a prinášali mi nový vhl'ad do problematiky. Nepodarilo sa mi osloviť žiadneho muža, ktorý by bol k rozhovoru prístupný, preto sú informátormi vyslovene ženy.⁸

Rusínsky jazyk, ktoré respondentky používali, mi nebránil v porozumení ani interpretácii rozhovorov, ale ukázal sa problematickým po stránke gramatickej. Zvolila som preto metódu: „píš ako počuješ.“⁹ Preto ak uvádzam v texte príklady z prepísaných rozhovorov, neprekladám ich do spisovnej slovenčiny. Ak už ide o preklad z iných zdrojov, uvádzam preložený text.

Respondentky spočiatku prejavovali neistotu a obavy z priebehu rozhovoru. Snažila som sa ich preto uistiť o anonymite a diskretnosti, vysvetliť im, že chcem vedieť čo si myslia, a ich názory sú pre mňa dôležité. Objasnila som im ako a prečo boli vybrané, a že ich spolupráca je nezbytná k udržaniu reprezentatívности. Informátorky spočiatku tvrdili, že toho nevedia veľa, tak som ich uist'ovala, že ich účasť je podstatná, ich názory ma skutočne zaujímajú a povzbudzovala som ich k tomu, aby mi povedali to, čo oni považujú za dôležité. Samotné rozhovory komplikoval fakt, že daná téma je na verejnosti tabu.¹⁰

Keďže respondentky som pred uskutočnením rozhovoru vôbec nepoznala, snažila som sa pôsobiť otvorene, priateľsky, vyjadrovať dostatočný záujem a porozumenie, a pri tom ostať vyrovnaná a sama sebou. V úvode rozhovoru, po zistení osobných údajov o respondentke (vek, miesto bydliska, zamestnanie) som kládla voľnejšie otázky, pre získanie si dôvery respondentky. Zaujímalo ma, čo si „predstaví pod pojmom ľudové

---

respondenta viackrát ako raz; má mnoho vlastností neštrukturovaného interview ale je založené na používaní *príručky pre interview (interview guide)*, čo je písaný zoznam otázok a tém v patričnom poradí, ktoré majú byť v interview zahrnuté.“ (RUSELL 1998). Ako autor odporúča, snažila som sa: „priviesť ľudí k tématu rozhovoru a ustúpiť stranou; nechať ich aby nám poskytl informácie, ktoré sami považujú za podstatné.“ (RUSELL 1998).

⁸ Ukážku práce s prepísaným textom, „príručku pre interview“ (*interview guide*) ako aj prepis rozhovorov uvádzam v prílohe.

⁹ Viac v prílohe: Ukážka práce s prepísaným textom.

¹⁰ Tým nemyslím fytoterapiu, ale práve magické praktiky ako „z očí“, alebo praktiky jednotlivých liečiteľov pri „začítavani bradavic“ či „spaľovani ruže.“ U ľudí prevláda názor, že detailným popisom rituálu, by mohol liečiteľský akt stratiť svoju moc a účinok. Navyše ľudia majú rešpekt pred nevysvetliteľnými schopnosťami liečiteľa, prístupujú k ním s úctou, obdivom a strachom.

liečiteľstvo.“

Nasledujúci okruh otázok bol smerovaný väčšinou k detailnejšiemu popisu skúseností s fytoterapiou (teda zber, používanie, terapia prostredníctvom bylín). No ak informátorka zmienila najskôr magické praktiky liečenia ako „z očí“, bol nasledujúci okruh otázok nasmerovaný k tejto problematike (diagnostika choroby, priebeh rituálu, otázka viery, odovzdávanie schopností, osoba liečiteľa). Zaujímali ma aj názory respondentiek na súčasnú konvenčnú medicínu. Následne som previedla formálnu obsahovú analýzu textu.¹¹

Ako nepostrádateľná metóda pre danú problematiku mi slúžilo interdisciplinárne študium dát z oblasti etnomedicíny, alternatívnych liečebných metód: fytoterapie, psychotroniky. Bez poznatkov z týchto disciplín by som nedokázala interpretovať získané dáta z rozhovorov.

3.1 Etnomedicína

Predstavuje súhrn empirických poznatkov, predstáv o svete, racionálnych aj iracionálnych praktík, náboženských prvkov aj nánosov oficiálnej medicíny typických pre danú oblasť. Jej súčasťou sú liečiteľské praktiky racionálneho charakteru (napr. zber liečivých rastlín s „aktívnou zložkou“ – kde účinný terapeutický účinok bol zistený aj vedecky, používanie pijavíc, púšťanie žilou) a iracionálneho charakteru, tzn. princípy imitatívnej (napodobovacej) a kontaktnej mágie, ale aj predstavy o mágii slova, čísel, pohybu, gesta, magicko-očistných živloch, mágii času a priestoru, magických predmetoch.¹² Vývojom etnomedicíny na území Slovenska, ako aj bývalého Československa sa venovali štúdie E. Horváthovej, J. Čížmára, práce J. L. Holubyho a tiež práca o ľudovej kultúre J. Matiegku a mnohé ďalšie.¹³

Okrem racionálnem časti etnomedicíny, ktorej metódy ochrany a liečenia sú overené a účinné, existujú aj postupy iracionálne, nám nevysvetliteľné, nevyjasnené

---

¹¹ „Obsahová analýza je meracím nástrojom, ktorý umožňuje prevod verbálnej komunikácie do merateľných premenných“ (KRONICK 1997: 57-67; prekl. aut.). V obsahovej analýze: „sa zameriam na zistenie obsahu, príčin a následného efektu informácie. Každú informáciu pritom považujem za súčasť širšieho celku, ktorý odráža hodnoty, postoje, morálku a životný štýl členov danej kultúry.“ (HORÁK 2006:18; prekl. aut.)

¹² „Imitatívna mágia je založená na princípe replikácie: privolávač dažďov rozstrieľa do vzduchu trochu vody vo viere, že príroda urobí to isté. Kontaktná mágia sa zakladá na predpoklade, že niečo, čo súvisí s človekom, zvierat'om alebo predmetom, si môže podržať vlastnosti toho, k čomu pôvodne patrilo, a môže mať nad tým moc. Mnoho kultúr napríklad verí, že človek môže nepriateľovi uškodiť manipuláciou s jeho telesnými odpadmi.“ (MURPHY 2001: 180; prekl. aut.)

¹³ HORVÁTHOVÁ 1987: 151-165; ČÍŽMÁR 1946: 328; HOLUBY 1958: 274-391

a ťažko definovateľné.¹⁴ Preto sa v práci snažím hlavne analyzovať a interpretovať liečebné skúsenosti, praktiky a predstavy podľa tohoto základného rozdelenia: na racionálne a iracionálne. Práve na tomto mieste – pri vysvetlení iracionálnych javov/spôsobov liečenia, vystupuje do popredia mágia, ktorej úloha v tradičnom ľudovej kultúre a liečiteľstve je nepopierateľná, ale zároveň komplikovaná.¹⁵

Ak čerpáme z publikácie Tolru a Warniera, autori mágiu definujú ako: „Mágia pozdvihuje na koncepciu svetového *poriadku*, podľa ktorého môže človek konať za podmienky, že sa mu podriadi. V projekte konania je prvok dynamizmu. Rovnako ako sa činnosť človeka rozvíja len prostredníctvom objektívnych zákonitostí a nevyhnutelností, tak i činnosť duchov, aj keď ich moc prevyšuje moc človeka, je tiež podriadená istým podmienkam. Človek, ktorý naplňa tieto podmienky, núti duchov k účinnému správaniu podľa svojich prianí. Sily, ktoré predstavuje magická realita, sú teda imanentne prítomné vo svete, nie transcendentné, sú podriadené zákonom, podrobené tradičným rituálom, nie sú slobodné (dokonca sú v istom zmysle podriadené človeku). V dôsledku toho mágia nedosahuje čisto náboženskej úrovne. Je technikou, ktorá spočíva na nejakom poznatku, sprevádza prácu človeka, preberá štafetu, keď sa táto práca zastaví alebo dosiahne svoju hranicu. Tak je to v priebehu klíčenia semena alebo dozrievania zrna, v priebehu obdobia čakania, ktoré trvá od orby alebo sejby do prvých období dažďov, ktoré sú privolané rituálom privolávača dažďa. Tento rituál neodráža „detinský narcizmus“ o nič viac, než naše bádanie s vedeckou účinnosťou a spočíva na poznatkoch rovnako „pravdivých“ pre dotyčných ľudí, ako ú pre nás naše poznatky o atóme. Fakt, že my sme tieto rituály nezdieľali, ich neodkazuje do oblasti iracionálneho.“¹⁶

R. P. Murphy v klasickej učebnici antropológie charakterizuje mágiu ako: „používanie určitých zaklínadiel, predmetov, alebo činností, ktoré by mali viesť k žiadanej výsledkom; mágia sa zaoberá nadprirodzenými, alebo prinajmenšom neprirodzenými silami a jej význačnou charakteristikou je, že účinkuje automaticky, že zdroje sily, ktorú využíva sú neznáme, a že nevyužíva duchov, alebo iných sprostredkovateľov.“¹⁷ Podľa J. Sokola „je mágia (z gr. *mageia*, čarodejníctvo) staršia forma ľudskej snahy ovládať skutočnosť. Na rozdiel od techniky, ktorá sa opiera o vedecké hľadanie obecných

¹⁴ „Odrážajúce animistické predstavy o prírode a vieru v nadprirodzené sily.“ HORVÁTHOVÁ 1987: 157)

¹⁵ Mágiu ako tradičný spôsob jednania, spočívajúci na určitých obetiach chápe Frazer (FRAZER 1977; emocionálna vlastnosti psychiky prírodného človeka sú pôvodcom mágie pre Maretta (MARETT 1914); mágiu ako zrkadlo kvality vzťahov medzi človekom a vecami – kde nie je človek tvorca týchto vecí, ale mágia ich tvorí pre človeka – študoval Malinowski (MALINOWSKI 1954); skryté idey a predstavy podvedome zakotvené v mágii hodnotil Lévi-Strauss (LÉVI-STRAUSS 1971).

¹⁶ LABURTHE-TOLRA, WARNIER 2007: 190-191; prekl.aut.

¹⁷ MURPHY 2001: 180; prekl.aut.

a pochopiteľných zákonitostí, prisudzuje magickým myšlienkovým súvislostiam i priamu pôsobnosť: tak človeku je možné ublížiť poškodením jeho podobizne, odevu, ktorý nosil a pod.¹⁸

Mágia vysvetľuje nevysvetliteľné, tajomné, nepochopiteľné, je spojená s obrovským pocitom vďaky, pokory, ale aj strachu zo zdrcujúceho účinku; sprevádza človeka od úsvitu praveku, kedy sa díval a divil, odhaľoval tajomstvá prírody, bola odpoveďou na otázky sveta, ktorý ho obklopoval. V staroveku patrila do rúk vybraných mágov, ktorí prenikali do záhad života v starovekej Indii, Persii, Egypte a Grécku. Stredovek „daroval“ slovu mágia negatívny podtón a v znamení stotožnenia mágie s čarodejníctvom¹⁹ priniesol mnohým ľuďom nespravodlivé utrpenie. No aj napriek tomu si mágia našla priaznivcov z radov významných mysliteľov ako Aristoteles Albertu Magnus (1193-1280), Bacon z Verolamu (1210-1272), Raymundus Lullus (1235-1335), Cornelius Agrippa von Nettesheim (1486-1516), lekár Paracelsus (1493-1541) a mnoho ďalších. Postupne sa začali magické praktiky a skúsenosti zahalovať do kuloárov tajných spoločností a rádov. A dnes sa pojem „magický“ znie s negatívnou konotáciou, kedy si pod ním predstavujeme skôr stredoveké čarodejníctvo.

3.2 Herbalizmus

Liečenie bylinkami, alebo herbalizmus, bylinkárstvo, „zelená medicína“ – zahŕňa prípravu koreňov, listov, stoniek, semien rastlín pre ich liečivé použitie. Pokusy o zavedenie termínu, ktorý by súhrne označoval všetky varianty liečebných techník založených na použití rastlín, skončili neúspechom. Žiaden z termínov napr. fytoterapia, botanoterapia, vegoterapia nezdomácnel. Jedinou výnimkou je bylinkárstvo – herbalizmus. Herbalizmus sa nedá plne zaradiť ku alternatívnym liečebným technikám, lebo neexistuje presná hranica medzi laickým použitím a použitím v klinickej praxi (liečivé rastliny si môže natrhať ktokoľvek a bežne sa používajú pri príprave jedál). Ľudia používajú bylinky po doporučení bylinkára. V predajniach je k dispozícii široké spektrum bylinkových zmesí od rôznych výrobcov, alebo si ľudia bylinky zbierajú a sušia sami. Zaujímavým ale ostáva, že málo informácií sa zhoduje v názore na používanie určitých bylín k liečeniu konkrétnej choroby. Táto stará metóda dnes prežíva renesanciu na rozdiel od medicíny, ktorá používa len „aktívne zložky“ alebo syntetické verzie.

¹⁸ SOKOL 1998: 321; prekl.aut.

¹⁹ D. Belko vraví: „Čarodejníctvo vychádzalo z najtemnejších stránok ľudských žiadostí, z nízkych myšlienok, z predstáv a pudov zlomyseľných a obmedzených ľudí...je potrebné pripomenúť, že značná časť osôb, ktoré boli obvinené z čarodejníctva, sa zaoberala liečením. Samo liečenie bolo totiž pôvodne viac záležitosťou magickou ako racionálnou.“ (BELKO 1997: 296)

Mnohé ranné civilizácie liečivé rastliny často používali v spojení s astrológiou. Používali sa herbáre doporučujúce určité rastliny pre liečbu konkrétnych príznakov a mnohé sa používajú až dodnes. V stredoveku sa začala dávať prednosť liekom pripraveným z viacerých druhov liečivých rastlín. Známe sú dva herbáre zo 17. storočia: herbár zostavený v 30. rokoch 17. storočia Johnom Parkinsonom uvádzal okolo 3000 druhov rastlín; autorom druhého je Nicholas Culpeper. Tento prívrženec astrológie si však v dobe kedy sa medicína mala stať exaktnou vedou, nenašiel svoje miesto. A tak sa jeho kniha o liekoch z liečivých rastlín začala považovať za anglický herbár.

Počiatkom 19. storočia sa objavujú syntetické lieky, ako nahrážky rastlinných liečiv, ktoré boli podľa odborníkov rovnako účinné a pritom spoľahlivejšie. Napríklad zo šťavy maku bolo extrahované morfium. Nahradilo laudanum, liek herbalistov, tinktúra pripravená rozpustením ópia v alkohole. Neskôr bol z rovnakého zdroja extrahovaný heroín a z rastliny koka kokain, najskôr užívaný k tíšaniu bolesti. Bylinkári tak boli, pod tlakom vedy a obchodov s „patentovanými medicínami,“ odsunutí na druhú koľaj.

Veľkou výhradou proti liekom z liečivých rastlín bola ich neštandardizovanosť. Ale práve tento fakt ich činil hodnotnými - organické látky nahrádzajúce anorganické. Veľkou zástankyňou bylinkárov bola Hilda Leyelová, ktorá tiež zdôrazňovala, že „bylinkári neradi používajú jedovaté látky. No niektoré syntetické lieky sú veľmi jedovaté (napr. penicilín). Po objavení nového lieku alebo zlúčeniny vzniká nový problém spočívajúci v tom, že látka, ktorá ma zabíjať zárodky chorôb, je rovnako schopná zabiť pacienta.“²⁰ Dnes pri obnovenom záujme o rastliny ako zdroj liečiv je dôležitý ak iný objav – priaznivý účinok môže mať celá rastlina a nielen predpokladaná aktívna zložka. Prirodzene, prírode vybavila rastliny rovnováhou – svojim základným princípom.

Je ťažké vziať farmaceutickému priemyslu prívetvo a zásluhy v objave mnohých syntetických a „aktívnych látok,“ ktorými „zachránili“ ľudstvo pred epidémiami a inými neuhmi. No deje sa to za cenu neustáleho „oddeľovania sa“ od prírody a „izolácie“ aktívnych látok, čo sa stáva v mnohých prípadoch problémom, problémom narúšania prirodzenej rovnováhy na rôznych úrovniach.

3.3 Psychotronika

Interdisciplinárny vedný odbor, skúmajúci vo vedomí uvedomovaných a percepčných procesoch viazané dištančné interakcie medzi organizmami a prostredím. Študuje energetické a informačné prejavy týchto dištančných interakcií, to znamená

---

²⁰ Leyelová in INGLIS, WEST 1992: 50; viac v kapitole 4, str. 17

energetické výmeny medzi dvoma objektami bez ich fyzického styku. Psychotronika sa tak stáva významným článkom v procese objektivizácie a poznávania doteraz neverifikovaných, nedokázaných schopností človeka na ceste k hlbšiemu pochopeniu živej hmoty a sveta vôbec.²¹

V práci sa bude snažiť ukázať, že niektoré magické predstavy a praktiky, existujúce v tradičnej ľudovej kultúre, majú – z hľadiska energeticko-informačnej interpretácie – možný, reálne fungujúci základ. Psychotronika totiž skúma človeka ako zloženú bytosť, analyzuje jeho vzťahy s okolím, prírodou, nechápe človeka ako materiálny biosystém zložený z anatomicko-biochemickej úrovne, ale veľkú dôležitosť kladie aj psychoregulatívnej podstate človeka. Používa zjednodušený model troch úrovní človeka: 1. psychoregulatívnu úroveň, 2. biofyzikálnu, čiže energeticko-informačnú úroveň, 3. biochemickú a morfológickú úroveň.²²

Energeticko-informačnú úroveň človeka tvorí bioenergetické pole, čiže biopole. V najbližšom okolí človeka sa označuje ako bioplazma (aura, éterické telo).²³ Porozumením fenoménu bioplazmy môžeme pochopiť a vysvetliť princíp bioterapie (liečiteľstva), ako aj biodiagnostiky, biolokácie, biotelekinézy a iných. Sagmeister vraví: „čím viac sa človek vzdáľoval od prírody, prírodného prostredia svojej existencie, čím viac sa uchýľoval do prostredia vytvoreného prácou svojich rúk, čím viac sa zbavoval priameho vplyvu prírody na seba, tým viac strácal tieto svoje schopnosti.“²⁴

Psychotronika má prirodzene rady zástancov, ale i odporcov, ktorí držia v rukách námietky a dožadujú sa vysvetlenia pomocou známych foriem fyzikálnych zákonov. Na druhej strane výskumy ukázali, že zmeny a nehomogenity na biopoli nepociťujú len senzitivity, ale sú merateľné aj prístrojmi, ako napr. magnetometrami na princípe SQUID, holografickou technikou, detektormi ionizácie, atď.²⁵ Viac sa tejto metóde budem venovať priamo pri interpretácii jednotlivých liečebných praktík.

4 Liečivé byliny

Byliny sú najstaršou súčasťou liečebných a magických praktík v danej oblasti ako aj na celom svete. Inglis a West pýtajú sa po pôvode znalostí o bylinkách u prírodných

---

²¹ SAGMEISTER 1992:13

²² Pre podrobnejší popis pozri ROSINSKÝ 1991: 8

²³ „Bioplazma je mimoriadne zložitý súbor poznaných a nepoznaných komponentov, ktoré spolu so žiarením rôzneho charakteru, produkovaným živými organizmami, tvoria samostatnú energeticko-informačnú sieť vo vnútri organizmu aj mimo neho.“ (SAGMEISTER 1992: 32)

²⁴ SAGMEISTER 1992:32

²⁵ SAGMEISTER 1992:45

národov argumentujú tým, že aj živočíchy majú prirodzený inštinkt, podľa ktorého poznajú, ktorý vitamín, stopový prvok im chýba a tak za ním putujú. Predpokladajú, že tento inštinkt bol kedysi pre človeka nepostrádateľný. Neskôr k nemu pribudla pamäť zhmotnená v zdedenej tradícii – „ľudovej múdrosti“ spojenej s intuíciou.²⁶

Využívanie bylín je príkladom a ukazovateľom symbiózy človeka s prírodou. Liečivý účinok bylín je nepopierateľný, no spôsob získavania účinných látok synteticky – prezentovaný dnešným farmaceutickým priemyslom – sa markantne líši od spôsobov získavania a terapie „babky bylinkárky“.

Bylinkárka chápe človeka – jeho chorobu a bylinu ako prvky navzájom sa ovplyvňujúce, a súčasne tvoriace celok. Jej metóda je holistická a súčasne hľadajúca príčinu choroby, tomu zodpovedá spôsob získavania rastliny, kedy sa zber a príprava bylín vykonáva s posvätnou kázňou, pokorou a podľa presne určených pravidiel.

Klasické chemoterapeutiká naopak zväčša liečia príznaky choroby a metaforicky tomu zodpovedá aj spôsob izolácie farmakologicky aktívnych látok z byliny alebo jej syntetické verzie. No zistilo sa, že neupravené rastlinné lieky sú nutné v prípade, kedy moderné lieky buď spôsobujú alergie, alebo vedú ku vzniku odolných kmeňov baktérií.²⁷

Treba poznamenať, že byliny by sa mali považovať za príspevok k holistickému zdravotnému hnutiu a nie len za ďalšiu metódu, ako sa zbaviť vonkajších a viditeľných príznakov vyvolaných vnútornými, a neviditeľnými chorobnými procesmi. Tejto skutočnosti si bola vedomá „babka bylinkárka“ už dávno predtým ako sa vôbec začali syntetické liečivá vyrábať. Snažím sa tak poukázať na odklon od holistického pojatia choroby, liečiva a človeka, tak viditeľný v dnešnom svete.

Prvotný výčet používaných bylín som nechávala na respondentov a snažila som sa nenavádzať ich otázkami: akú bylinu používajú na danú chorobu. Túto metódu som použila až keď respondenti vyčerpali svoj vlastný výčet používaných bylín. Rozhovory ukázali, že okrem samotných bylín sa v praxi používajú aj iné liečivé produkty, ako zvieracie výlučky (močovka, kozie exkrementy, vši) a produkty zo zvierat (husacia/slepačia masť), priamo živočíchy (včela, voš), alebo dokonca často pre nás bizarné „domáce recepty“ (liečba boľavého hrdla prepotenou ponožkou). Pôvodné úmysly, vytvoriť kapitolu o bylinách, ktoré majú vyslovene potvrdené liečivé účinky, boli zmarené

---

²⁶ Autori uvádzajú príklad zo západného Írska kde sa udržuje tradícia, podľa ktorej sa správna liečivá rastlina ku danej chorobe nenájde len hľadaním, ale ten, kto po nej pátra, sa musí nechať viesť vílami, tzn. jasnovidectvom. (INGLIS; WEST 1992:47)

²⁷ Ďalej pokračujú: „jedným z možných vysvetlení je to, že príroda obdarováva rastliny rovnováhou, ktorá sa stratí, ak sa nepoužije celá rastlina...celá rastlina obsahuje druhotné látky s posilujúcim účinkom.“ (INGLIS; WEST 1992:50)

zistením, že aj v oblasti fyto terapie je jednoznačne prítomné prelínanie sa racionálnych motívov (skutočné terapeutické účinky bylín) a iracionálnych predstáv (svätojánske bylinky na okiadzanie). Preto považujem toto rozdelenie len za názornú analytickú pomôcku pri interpretácii výsledkov, v reálnych liečebných ľudových praktikách a predstavách sa „racionálne“ a „iracionálne“ vzájomne prelína.

Okrem používania bylinných odvarov, kúpeľov, masť, tinktúr a výluhov majú v skúmanej oblasti veľký význam byliny svätojánske, nazberané v noci z 23. na 24. júna, o ktorých sa verilo, že v sebe nesú magickú moc.²⁸

4.1 Charakteristika liečivých bylín

K najpoužívanejším bylinkám v skúmanej oblasti patrili Zemežľč menšia (*Centaurium erythraea*), Lipa malolistá/veľkolistá (*Tilia cordata/platyphyllos*), Mäta pieprná/dlholistá/vodná (*Mentha piperita/longifolia/aquatica*) a Pŕhľava dvojdomá (*Urtica dioica*).

a) Zemežľč menšiu spomína päť respondentov ako účinný prostriedok na liečbu žalúdočných problémov. Napr: „*Potom ten horký čaj, to teta mi zbiera: cintoriu-na žalúdok, to je dobre. Teta zbiera toto. Ja veľa bylinkových čajov pijem.*“ (57, Svidník); „*...ešte zimozel' sa to volá, to je cinteria zas po rusnacky to kvitne tak na fialovo, také drobulinké kvetinky to má, tak toto sme používali tiež na bolesti žalúdka...*“ (62, Kružľová)²⁹;

„*...potim cintiria, neznam jak to ša zove, zimozel', či zimozel', či ne zimozel' to barvinok, to na žaludok...*“ (62, Kružľová). Táto bylinka sa vyznačuje sa malými fialovými kvetinkami a názov zemežľč nesie podľa svojej horkosti. Zlepšuje chuť do jedla, odstraňuje pálenie žáhy, pomáha pohyblivosti čriev, upravuje stolicu. Názov *Centaurium* nesie podľa gréckej báje, kedy sa ňou údajne liečil centaurus.

b) Lipu ako známy liek proti chrípke a nachladnutiu uvádzajú štyria respondenti:

„*...Lipovy čaj, lipina ša pje pri nachladnuti...*“ (62, Kružľová);

„*čaj sa robil z týchto, z lipového kvetu, no a to keď sme boli nachladení tak sme popíjávali takýto čaj s medom*“ (62, Kružľová);

„*...lipový čaj, takže toto na bežné nachladenie*“ (35, Kružľová). Hlavnou liečivou vlastnosťou tejto bylinky je potopudný účinok a schopnosť znižovať horúčku. Mnohokrát

²⁸ Je im venovaná pozornosť na konci kapitoly 4.1 Charakteristika liečivých bylín.

²⁹ Respondentka si pomýlila zemežľč so zimozel'om (pozn. aut.)

je účinnejšou zbraňou proti chrípke u detí ako antibiotiká.³⁰

c) Prhl'ava ako vynikajúca univerzálna bylina čistí krv, lieči kožné problémy, podporuje tvorbu červených krviniek, podporuje peristaltiku čriev, má močopudný účinok. Urtikácia (šľahania boľavých miest olistenými stonkami) pomáha pri reume, nedostatočnom obehú krvi. Respondenti ju spomínajú (3-krát) aj ako pochúťku v praženici, či krmivo pre dobytok, zajace: „Žihľavu sme jedávali na jar, to je veľmi zdravé, nie jak liek, ale skôr ako prevenciu, čerstvej žihľavy sme natrhali a sme to jedli s vajčkami, vieš tak do praženice, klobásku sa do toho dávalo, ale to skôr jak taká pochúťka jarná, ale to skôr hovorím ako vitamíny, nie jak liečivé a čo ešte také, pamätám si, bola taká zelina... jeden pán lesák mi poradil, že zajace je dobré kŕmiť žihľavou, žihľava je zdravá a my skutočne takých 6-8 rokov kŕmime žihľavou, cez leto čerstvou v zime suchou, žihľavu nazbierame, narežeme a kŕmime stále stále žihľavou, do toho nasypeme šrotik a tak, takže zvieratka žihľavou, aj sliepky, aj húsatá, žihľava viem, že odmalička sa dáva každému zvieratku, a ešte čo, žihľavový odvar je dobrý na rast vlasov, tak keď niekomu veľmi vypadávajú vlasy, tak vtierať, alebo opláchnuť tou vodou... a používalo sa žihľavou vyšľahať proti reume“ (62, Kružľová);

„kedysi som v jari si dávala žihľavový, lebo som vedela, že má prečisťujúce účinky“ (46, Svidník);

„koprivu často varu čaj, čistit organizmus, to pju tyždeň, potim nepju i mäta čaj“ (62, Kružľová). Treba však poznamenať, že podľa biblickej tradície nenesie táto bylina najlepšiu povest'. Vo veršovanke z obce Beloveža (okr. Bardejov) sa vraví:

*Prhl'ava, prhl'ava,
nech navždy pečieš.
Od veky vekov,
do strašného súdu.*

*Osika, osika,
nech sa navždy trasieš.
Od veky vekov,
do strašného súdu.*

*Chabzda, chabzda,
nech navždy smrdíš.*

---

³⁰

DUGAS 2004: 221

*Od veky vekov,
do strašného súdu.*

Tieto tri rastliny sa podľa biblickej tradície nepoklonili Panne Márii, za čo ich Nepoškvrená pokárala naveky.³¹

d) Mäta nachádza svoje uplatnenie pri všetkých druhoch žalúdočných ťažkostí, lieči koliky, choroby čriev, kŕče žalúdka, vracanie, tíši bolesti pri žlčových kameňoch, posiluje celú nervovú sústavu. Vďaka obsahu mentolu má veľmi dobrú chuť a pri vonkajšom použití sa používa pri výplachoch zubov a ďasien. Na jej všestranne liečivé účinky si respondentky spomenuli v troch prípadoch. V obci Vápeník (okr. Svidník) mäťou dlholistou vydymovali úle.³² Ďalšími používanými bylinkami na liečenie boli:

Kostihoj lekársky (*Symphytum officinale*) - „*A ešte rastie v našej záhrade kostihoj, to má také fialové zvončekové kvetinky a tie kvetinky- sme niekedy z nich vysávali slad, no a koreň tejto bylinky, že je vynikajúci na kosti, bolesti, starých ľudí najmä bolia kosti, kolená*“ (62, Kružľová);

„*napríklad ten kostihoj, ta z toho robili taku toto masť, šmalec, do šmalcu, do toho ša jakosjak sušili a mloli a mišali, a bo jakoskaj do palinky davali, keď to bars take skora sa lupila, take šuľky čorne sa lupili*“ (62, Kružľová). Skutočne je to výnimočná bylinka, hlavne svojim vysokým obsahom proteínov. Pomáha pri zlomeninách a vyvrtnutiach, zápaloch kostí, väziva a žíl, pri všetkých bolestiach kostí, svalov a kĺbov.

Praslička roľná (*Equisetum arvense*) – „*praslička, ja pilam keď bylam chudokrvna*“ (62, Kružľová). Okrem toho, že prečisťuje celý organizmus a zlepšuje látkovú premenu, lieči močové cesty (rozpúšťa močové kamene a piesok) a zastavuje krvácanie.

Palina pravá (*Artemisia absinthium*) – okrem obľúbeného destilátu z tejto byliny, alebo palinového vína sú „horčiny“ v nej obsiahnuté predurčené na liečenie tráviacej sústavy a hlavne žalúdočných ťažkostí. Má aj protizápalové účinky, no jej užívanie sa spája s rizikom predávkovania a návykovosti.

Lieska obyčajná (*Corylus avellana*) – „*liščina, z liesky konariky mlode, to mama nebižka povidali, že učinine divčatisko kotreskaj take malo vytok, a to išiteke male bylo/ Ako z pošvy? / Hej, ta ku popovi chodili s nim na faru a že pip povidaly, že v ty liščini nalamaty a povarity, a v tyj vodi kupaty, mama povidaly, že liščina šitko zahlušit*“ (62, Kružľová). Skutočne sa jej pripisovala veľká liečivá a magická moc vyplývajúca z biblickej tradície. Pod liesku sa ukryla Panna Mária keď pršalo, aj preto sa v obci Oľka (okr. Medzilaborce) vraví: „*pid lisku-Panna Maria s knižku*“. Dodnes ľudia veria, že ak sa

³¹ VARCHOLOVÁ 2002: 53-54; prekl. aut.

³² VARCHOLOVÁ 2002: 50; prekl. aut.

schovajú pod liesku, ochráni ich pred bleskom a bolo tiež zvykom vložiť si 3 lieskové listy pod vestu, aby nás perun (hrom) nezasiahol.³³

V oblasti kalendárnej obradnosti (okr. Svidník) pred svätým večerom chodievali koledníci s dlhými lieskovými vetvičkami, ktoré nechali gazdovi, aby nimi v jari na Juraja vyhnal dobytok na prvú pašu a úspešne gazdoval celý rok. Hospodár ich „za odmenu“ ponaháňal s vetvičkami po dvore vinšujúc: „skač byčku na teličku“ (skáč býček na jalovicu)³⁴. V posvätenej „jánovej liščine“ sa kúpali aj novorodenička, aby sa tak ochránili pred chorobami a verilo sa, že odvar lieči črevné parazity (hlísty).

Dub letný/zimný (*Quercus robur/petraea*) – „*Joj Gajdoš ličil (farár), ja jem chodila s ňou (s dcérou) ku ňomu, ona taka chudicka byla a vin mi kazal nazbiraty žila: „na baranovy luky rosne Taňko len ty it' tam a nazbiraj a v tim ji kupaj“... (69, Kružľová); „no posmoť Palko tu, s tym perthes³⁵ choroba, to je... rozpadol sa mu kľb keď bol maly ešte, potom Maňa to zdedila po ňom, bola v kupel'och zo dva roky, taže 4 roky mal jak še mu to objavilo, v noci ša budil, bolila ho nožka, pišli na snimku a zistili, že kľb sa rozpada, a v Jadlovi divčatisko bylo opiruvane až v Popradi, ale ona tak ma vysunuty klub, ale jeho pip nedal a ho kupali každý deň v dubini, tote vetvičky mlode“ (62, Kružľová). Respondentka uvádza použitie kúpeľa z dubovej kôry na liečenie Perthesovej choroby a potvrdilo sa, že jeho liečivá sila je vhodná na zle sa hojace rany, vrede, trhliny.³⁶*

Ľufok zemiakový (*Solanum tuberosum*) – „*a na močove cesty, mama nebiška jak uvarila v hornci bandurky a nad tym ša parila, mala zapal silny, že najlipšij lik je šisty na hornec i ša poriadni parity, nechapu, bo to zapal ne a keď toto iši hrity...bandurky, prikľadali bandurky a ša na harlo okrutilo jak bolilo“ (62, Kružľová). Často si dnes nevedomujeme, že tak bežná rastlina-zemiak, má okrem škrobu aj množstvo vitamínov C, B, A a minerálnych látok – horčíka, draslíka, vápnika; odstraňuje zažívacie ťažkosti, posilňuje srdce a krvný obeh, spevňuje svaly, aktivuje látkovú premenu a pôsobí protirakovinovo.*

O ďalšej, pre nás všednej rastline – Kapuste obyčajnej (*Brassica oleracea*), sa vyjadruje respondentka takto: „*Tež davajut lide kapustovy list, zeleny, keď boli kolino, abo klub boli...ale i kvasnu kapustu privijaly, ale našto? Neznam či na opuchlinu, či na što“*

³³ VARCHOLOVÁ 2002: 56-57; prekl. aut.

³⁴ VARCHOLOVÁ 2002: 56-57; prekl. aut.

³⁵ Myslí sa Morbus Perthes, alebo Pertesova choroba (ostechondropathia deformans coxae juvenilis) – aseptická nekróza hlavice bedrového kĺbu. Výsledkom môže byť normálny bedrový kĺb alebo rôzna deformta hlavice, ktorá môže ohrozovať pohyb v bedrovom kĺbe a môže viesť k časnému rozvoju artrózy. (POPELKA:2007, w)

³⁶ DUGAS 2004:184

(62, Kružľová); „šľavou z kapusty sa oplachovali vlasy, tam je veľa vitamínu C a tým sa oplachovalo vlásky, len bolo nepríjemné keď si zle scedila a ostali ti kúsky z kapusty“ ☺ (62, Kružľová). V minulosti sa kapusta nazývala „liekom chudobných.“ Aj bylinkáre vravia, že kapusta pri vonkajšom použití odstraňuje bolesti pri reume, sceľuje poranenia a popáleniny, lieči uštipnutie hmyzom. Pri vnútornom užití je vhodná na prečistenie čriev a posilnenie imunity.

Nenahraditeľnosť Cibule kuchynskej (*Allium cepa*) pri varení je len jednou z jej predností: „Cibuľový čaj proti kašľu... o cibuli sa hovorilo vždy, že má veľa liečivých, preventívnych účinkov. A že dieťa, keď ma horúčku tak sa dá na rúčku, takže tá, ovinie sa niečím a cibuľa pomáha znížiť horúčku, alebo na pätku, keď také maličké bábätko v perinke – tak lupienok, keď dáš na pätku, tak znižuje horúčku,“ vraví respondentka (62, Kružľová). Má výrazné antibiotické pôsobenie, hojivé účinky, jej obsahové látky znižujú hladinu cukru v krvi, vyhánajú parazity, čistia žalúdok, črevá, odstraňujú nervozitu a nespavosť.

Vravieva sa, že jeden strúčik Cesnaku kuchynského (*Allium sativum*) je prevenciou pred chorobami, súčasťou každej liečby a zárukou vitality – „cesnaku sa veľa u nás je, cesnak je dobrý a o cibuli sa hovorilo vždy, že má veľa liečivých, preventívnych účinkov... na bolesť zubov tiež cesnak-keď si mala napríklad dieru v zube tak kúsok cesnaku trebalo dať do toho“ (62, Kružľová). Pôsobí ako antibiotikum a antiseptikum, v tráviacom trakte podporuje funkciu čriev, znižuje cholesterol, reguluje krvný tlak a celkovo posilňuje činnosť celého organizmu. Cesnak patrí medzi najznámejšie profylaktické prostriedky a to nielen v slovenskej tradícii. Symbolizuje zdravie, je ochrancom proti démonom, ničivým silám a proti moru. Zvykol sa natierať na celé telo, dával sa na krk nemluvnatám ako amulet aby odháňal zlé sny.

Alchemilka obyčajná³⁷ (*Alchemilla vulgaris*) nielenže lieči ženské ochorenia, ale sa dokonca aj podobá na ženskú zvlnenú spodničku. Respondentka potvrdzuje: „Bylinky akurát alchemilku, na ženské veci“ (57, Svidník). No napríklad v obci Nižná Polianka (okr. Prešov) alchemilkou zadymovali dobytok, aby mal dobré mlieko.³⁸ Je vskutku ženskou bylinkou, lebo lieči mnoho ženských chorôb: podporuje plodnosť a donosenie dieťaťa, zlepšuje tiež kvalitu materského mlieka, pomáha pri menštruačných poruchách a bolestiach, pri ťažkostiach v menopauze.

Pastierska kapsička (*Capsella bursa pastoris*) : „Pastierova tabifka, to ša zove

³⁷ „Už stredovekých bylinkárov upútala na listoch alchemilky ojedinelá kvapôčka rosy, ktorá na slnku žiari ako perla. Nazvali ju nebeská rosa a používali ju pri hľadaní kameňa mudrcov“ (DUGAS 2004:19)

³⁸ VARCHOLOVÁ 2002: 50; prekl. aut.

pastierska kapsička, toto na ženske choroby, že keď napríklad menštruácia keď silná, tá z toho odvar sa pil“ (62, Kružľová). Je známe tým, že zastavuje krvácanie a teda aj ženské. Ale podporuje tiež látkovú premenu, priaznivo vplyva na pečeň a slezinu, čistí krv, pomáha pri piesku v moči. Je osožná pri chorobách srdca a cievneho obehu lebo bráni kôrnateniu ciev.

Lastovičník väčší (*Chelidonium majus*), používaný na liečbu bradavíc,³⁹ začína kvitnúť priližne v období, keď prilietajú lastovičky a odkvitá pri ich odlete. Ak šťavu zo zlomenej stonky niekoľkokrát denne vytlačíme na miesto postihnuté bradavicou, určite zmizne.⁴⁰ Respondentka používa názov pre túto bylinu v rusínskom nárečí, označuje ju ako „roztopaš“.

Ľubovník bodkovaný (*Hypericum perforatum*) alebo v minulosti nazývaná „svätójánska tráva,“ podľa povery ho treba zberať len na svätého Jána, aby mal všetku svoju moc, bol v minulosti rastlinou proti čarodejníkom a nástrahám diabla, hromom a bleskom⁴¹. Respondentka si chváli jeho účinky takto: „*Na žľčnik čaj zos toho drevicatina-to je ľubovník“ (62, Kružľová). Okrem chorôb žľčníka, pečene, a močových ciest, je výborný na psychické upokojenie, depresívne stavy, neurózy, stres, strach a úzkosť. „V rusínskom jazyku je označovaný ako „Drevicatina“, „Zvirobij“, „Drevjanik“ a nachádza svoje uplatnenie v ľúbostnej mágii. Kvietičky z ľubovníka sa hádzu do polievky vyvoleného a zvyšky sa hádzu pod nohy milovanje osoby s cieľom získať si lásku vyvoleného.“⁴²*

Obľúbené sýto-žlté plody Citrónu (*Citrus limon*) obsahujú kyselinu askorbovú alebo vitamín C a kyselinu citrónovú. Obidve pomáhajú urýchľovať hojenie rán aj kostí. Podporujú očistu pečene a obličiek od najrôznejších jedovatých látok, vznikajúcich ako splodiny látkovej výmeny. Citrón je jedným z najlepších liekov na zažívanie, pretože stimuluje tvorbu žlče.. Používa sa aj na kožné problémy, bodnutie hmyzom, a ako uvádza informátorka, aj na liečbu bradavíc: „*Na bradavice citron aj cibula“ (62, Kružľová); „vieš čo, ja som si ešte dávala, citrónovú kôru namočenú v octe a ono to tak pekne vyžerie, nebolí to, trošku to bolí keď to ide do hĺbky a potom tie koreničky je fakt pekne vidno a ja som ti mala veľkú (bradavicu)“ (46, Svidník).*

³⁹ „V stredoveku ho používali na výrobu kameňa mudrcov, dnes sa používa na odstraňovanie bradavíc, ale je individuálne dráždivý a môže vyvolať ťažkosti. Má tlmivé účinky a podobné vlastnosti ako strychnín (vyvoláva kŕče a je veľmi bolestivý). Rastlinka rastie bežne pri múroch, stenách, ako burina na poliach, môže sa pestovať aj ako liečivá bylina. Príznaky otravy – oranžové mlieko, ktoré vyteká z rastliny pri poranení, môže spôsobovať pľuzgiere alebo vrede, pri vnútornom požití spôsobuje prudké podráždenie tráviacej sústavy, látka berberin spôsobuje podráždenie dychu (škrabanie v krku), neskôr jeho ochrnutie a smrť“ (RASTLINY. NET 2009)

⁴⁰ DUGAS 2004:122

⁴¹ DUGAS 2004:119

⁴² VARCHOLOVÁ 2002: 44; prekl. aut.

Baza čierna (*Sambucus nigra*), Rumanček kamilkový (*Matricaria recutita*), Ďumbier (*Zingiber officinale* Rosc.) a Ruža šípová (*Rosa canina*) alebo ľudovo šípka sa používajú pri nachladení.

Odvar z mladých vetvičie Jelše lepkavej/sivej (*Alnus glutinosa/incana*) spomína respondentka takto: „Z vyl'chy(jelša), keď je take opuchy, že ňaňo što im kolino puchlo toto, iši štosi, ta tyš toto vyl'cha što rosne v červenym potocy a toto derevo take červene, z konarikiv molodych odvar, močili kolina, na opuchy, voda v kolini što byla.“ (62, Kružľová).

Rozmarín lekársky (*Rosmarinus officinalis*) bol používaný k liečbe epilepsie: „No a ten rozmaryjovij kvit a z toho robila didovi čaj a tak ša zachvaty didovi vytratily, že perše byly zachvaty každy mišac, mocno často, to oslabilo človika, potom začali pity ten čaj a zachvyty mal raz za dva mišaci, tri, raz za pol roka až sa calkom vytratily“ (62, Kružľová). Éterický olej z rozmarínu aj Levandule úzkolistej (*Levandula angustifolia*) sa považoval za „duševnú silu“ rastlín, ktorá rozoznieva aj dušu človeka.

Na problémy centrálného nervového systému a psychiky sa používala Medovka lekárska (*Melissa officinalis*). O mede z Púpavy lekárskej (*Taraxacum officinale*) na kašeľ vraví respondentka takto: „Kedysi som robila med z púpavy ☺, ale vieš, čo to bola taká sranda, lebo môj otec dlho dlho kašlal vtedy a ja som robila med z púpavy a dala som im jedno sklíčko s tým, že no ochutnajte aké to je hej, ale stálo ma to veľa roboty, námahy kým som to vypracovala, urobila a predstav si on to používal, dával to do čaju a prestal kašľať, dlho kašlal a jednoduchosti to spojil si to s tým medom, a potom čo také... a čo si sa pýtala“ ☺ (46, Svidník).

Jedna respondentka si spomenula na Mrkvu obyčajnú (*Daucum carota*), ktorá zlepšuje zrakovú schopnosť, odstraňuje šeroslepotu a zabraňuje vzniku šedého zákalu.

Repa obyčajná cviklová (*Beta vulgaris conditiva*) a Chren dedinský (*Armoracia rusticana*) sú okrem svojich potravinárskych účelov aj výbornými liečivami: „Aj o cvikle a chrene sa hovorilo, že má liečivé účinky, lebo u nás sa praktizovalo, moja mamka na veľkú noc robila strašne veľa cvikly a do tej cvikly sa chren dával, ten chrem má tiež asi veľa vitamínov, aj proti nachladeniu je dobrý, proste je zdravý“ (62, Kružľová). Tá istá respondentka si spomína na liečenie popálenín olejom z Lanu siateho (*Linum usitatissimum*): „Na popáleniny neviem, či dačo...z lanu olej sa používal na popáleniny, lanový olej na popáleninu.“ (62, Kružľová).

Z Bazalky pravej, Tymiánu obecného (*Thymus vulgaris*) a Oregana (Pamajorán obyčajný, ľudovo nazývaný Dobromysel', let. *Origanum vulgare*) ako súčasťou svojej bylinkovej a liečivej záhradky sa teší jedna respondentka.

Na liečenie močových ciest používa iná respondentka Petržlen záhradný (*Petroselinum crispum*): „*Abo čaj z petrušky na močove cesty, ten čaj ja i chockoli si zrobuju ten čaj, pročistit, ja mam močove kameni*“ (62, Kružľová).

Na bradavice sa odkakživa používal Mliečnik chvojkový (*Euphorbia cyparissias*)⁴³: „*Ked' to neznam jak po slovensky ša zove, suče moloko na bradavici*“ (62, Kružľová).

Jedna respondentka spomína Zádušník brečtanovitý (*Glechomahederacea*) pod názvom „Rozchidník“. V obci Beloveža (okr. Bardejov) sa z tejto byliny vili vence, do ktorých sa vkladali 3 jabĺčka a svätili sa na sv. Jána. Okrem liečiteľstva sa tento veniec používal aj pri pohrebných zvykoch, dával sa do truhly pod neboštika, aby sa po smrti nevracal do sveta živých.⁴⁴

Do zvláštnej kategórie som zaradila „ľudové liečivé recepty“ ako napríklad: výroba domácej kombuchy, cestička na kožné poranenia z medu a múky, nápoj na znižovanie cholesterolu: „*Teraz napríklad jedna teta nám dala na cholesterol vysoký hej, také a ja to pijem ešte som to nedopila, ale hovorila, že bola na kontrole a perfektne jej to išlo dole a lekárka ju chválila, že jakú dobrú životosprávu má. Tam ide dva litre vody, 20 dkg chrenu, 2 cibule, či kolko, cesnak, citrón, dva citróny, či kolko na kolieska , a 14 dni je to v tej vode prevarenej potom sa to scedí a každý deň štamprlík ráno a večer*“ (69, Svidník).⁴⁵

Ale taktiež výrobu maste z plodov Borievky obyčajnej (*Juniperus communis*) spomína respondentka ako súčasť liečby už spomínanej Perthesovej choroby:⁴⁶ „*Sme robili taku masť, z jalivca bibky, tote sme vysušili toto sme pomololi a v mažiari cez sitko tak preonačili, žeby nežgrapalo, potim sme iši mišaly maslo, rum i tote bibky, i što iši, ja už nepamiatam, to taka bolo žolta masť z toho, bo domašne maslo žolte, to už starka byla na toto veduca bo oni robili jemu, oni už znaly, popa už nebylo. No a každý deň sme ju kupaly v ty dubini a mastily od nohoch až...cilu Maňu sme vymastily, vymastily, tu v kuchni*

---

⁴³ „Šťava z tejto byliny obsahuje kyselinu euforbiovú, tiež gumu, kaučuk, bielkoviny, cukor silicu, olej a iné. Po konzumácii rastliny nastáva zvracanie, hnačky, kŕče, neistá chôdza a iné. Mlieko na koži vyvoláva pocit pálenia a sčervenania, niekedy sa vytvoria pľuzgiere a vredy. Ak sa dostane na rohovku oka, vyvoláva jej zvredovatenie a zákal. Po vstrebaní jedu nastáva pálenie v ústach, vracanie, blúznenie, svalová triaška a nepravidelný pulz.“ (ANDU 2008; w)

⁴⁴ VARCHOLOVÁ 2002: 74

⁴⁵ „Kombucha alebo tiež *čajová huba* je rôsolovitá hmota, vytvorená masívnym objemom kvasiniek (obvykle *Acetobacter aceti*, resp. kvasinkami rodu *Sacharomyces*), ktoré menia jednoduché cukry a alkohol na kyselinu octovú. Všeobecne účinky nápoja sú: posilňuje imunitný systém, má antibiotické účinky proti baktériam a vírusom, očisťuje organizmus od škodlivých látok, podporuje trávenie, harmonizuje činnosť tenkého a hrubého čreva, posilňuje pečeň a obličky, povzbudzuje látkovú výmenu, zlepšuje fyzickú výkonnosť, posilňuje aktivitu mozgu, regeneruje nervový systém, znižuje telesnú únavu, zbavuje napätia a dodáva energiu a vitalitu.“ (WIKIPEDIA. ORG 2009).

⁴⁶ V súčasnosti sa plody borievky využívajú pri močových chorobách, pridáva sa do močopudných čajov a do zmesí na choroby dýchacích ciest. Borievka zlepšuje látkovú premenu v kĺboch, čo ju spolu s močopudnosťou predurčuje na liečbu kĺbového reumatizmu. (DUGAS 2004:126)

zaperly sme, teplo bylo, oblekly, spala. Takisto i jomu, ja neznam dva roky či jak ho kupaly, a joho i stom masťom ho mastily. No i Maňa ma pul centimetra kratšu nožku, ale chvalabohu, šitko je v poriadku, ani sa nesťažuje žeby ju bolilo.“ (62, Kružľová).

Niektoré ľudové recepty by sa nám mohli zdať vskutku zaujímavé, napríklad respondentka rozpráva pekný príbeh, kde ako vynikajúci liek na liečenie popálenín pomáha potrieť postihnuté miesto bielkom z vajička a naniest' naň vysušený podrvený kozí hnoj: *„Joj, na popaleniny, popečena bylam, calkom tvar, šitko jem mala spal'one, na seba vyl'alam hornec fasoli jak ditisko, dva roky mňalam i das štyri mešace či pjať, my mali taku lavku a na ty lavci byla fasol'a položena, bo to ket sa sňalo zo šparcheta, len taka lavka a ložnik sme zvaly a tak byly ložky pozapichany a ja vyšla na totu lavku a chotilam ložky si žaty a nožka sa mi zošmykla a ja totu fasol'u za ucha pojimala i na sebe vyl'alam, kypje. Za dva tyždni neznali či oči mam, či nevypečene, bo spuchlo a nikde nechodily so mnou po dochtoroch, len v Stačkivcoch byl taky chlop, vin tak znal chudobu ličity i tak ludy, take lude byly nadany. I tak mamy povidat, znaš što divče, lem ty vos, mate kozy, ta vos bibky nasuš, a jich tak s dačim potolč, a pak ich presyj na sitko a bilčky vos soby a s tyma bilčkami ji namasť cilu tvar a s tyma bibkami posyp a toto mi pomohlo, že ja nemam nikde.“ (69, Kružľová).*

Aj ďalšia informátorka má podobné skúsenosti: *„Tota Zuzana, tam ša ji dade čkat, porizala ša jak ditisko, ruku desi, ta že teta pišla vzala kožeci bibky, vysušila na pecu, bo toto sa ji tam ša nehojilo, potim jak bipky vysochly, poonačila poonačila i s tyma bipkami tota tam zasypuvala, i krasne ša zahojilo“ (62, Kružľová).*

Alebo reumatické bolesti sa liečili včelím uštipnutím: *„Mamka mala reumu a na to používala včelu, ju uštipla včela a toto údajne pomáhalo“ (62, Kružľová).* Spôsoby liečenia ako konzumácia prasačej vši (*Haematopinus suis*)⁴⁷ v chlebe, alebo prikladanie prepotenej ponožky na boľavé hrdlo sú dnes pre nás vskutku bizarné: *„Na žoltačku davaly zo svini všu, sviňsku všu zjisty, do chliba abo do slivky sušenoj dat, no toto znam što od starych ludy“ (69, Kružľová); „ponožku z nohy šmerďacu chlopsku na harlo, šmerďaca ponožka z gumakiv“ (62, Kružľová).*

Na liečenie sa používali aj rôzne potraviny napríklad slanina, med, soľ, alebo slepačia či husacia masť: *„Ešte medik s mliekom na priedušky, alebo masť slepačia alebo*

---

⁴⁷ Voš prasačia sa používala proti žltacke aj v stredoveku. Známý je napríklad recept na víno: „Vinum Millepedum (Vino z prasačích vší) – vezmi pol libry prasačích vší, živé ich vmiešaj do dvoch libier portského vína a po niekoľkých dňoch luhovania ich sced'. Pridaj dve drachmy šafránu, jednu drachmu železitej soli a dve štipky jantárovej soli. Po troch dňoch je všetko pripravené k použitiu. Je to vynikajúci liek proti žltacke alebo edému. Skvelo čistí vnútornosti a odplavuje prebytočnú moč. Malo by byť podávané dvakrát denne, dve unce naraz“ (KITL. CZ 2009; prekl. aut.)

husacia, keď sa niekedy husi držali, tak sa detičky keď kašľali, alebo priedušky mali chytené, tak sa dávala roztavená masť na prsíčka a na to modrý papier, ktorým sa balili knihy a tým papierom, ten papier sa popichal a dalo sa dieťatku na prsia, že vraj tým sa, sa uvoľňovali priedušky“ (62, Kružľová); „ket dakoly sa oberalo, bo to dakedy chodily bose ne, sa oberalo, ta sloniny sa davalo na toto“ (62, Kružľová); „a vieš čo ma ešte napadlo, slanina mala tú moc, že ti vytiahla hnis“ (62, Kružľová). Použitie slaniny na hnisajúce rany je veľmi známe, o jej schopnosti „vyťahovať“ zápal sa zmieňujú mnohé odborné publikácie, aj laická verejnosť. Na liečbu jarca – jačmeňa (hordeolum) na oku, bolestivú sčervenenu zdureninu na okraji viečka, odporúča informátorka použitie hřibíkov: „Dakoly bylo, na oku jarec keď ša zrobit ta trebalo rano pochteraty do rožka do zaholovka a rosou z oblaka, abo take hribiky na hnoju furt rosly, a što s tyma hribikami sme robily? Take hribiky rosly, keď jes rano prišla boli hribiky a do večera sčezly“ (62, Kružľová).

Vidíme, že okrem liečenia jačmeňa magickou technikou, respondentka spomína používanie húb, zrejme ide o určitý druh hnojníkov (zástupcov rodu Coprinus), ktorý sa používa vo farmaceutických prípravkoch aj dnes.

Aj močovka (hnojovka) si našla v ľudovom liečiteľstve uplatnenie, ako účinný prípravok proti zápalu pľúc: „No vidiš što sme zabily, jak bola v stajni močovka, ale to trebalo pidňaty kusok dyli, na zapal pľucoto ľude pily, ja si pamätám taka ciganka stara prišla do nas a daj mi toho, močovky bo ňa zadusi, ta neviem kto totu dyľu pidňal, to taka hnusna husta močovka što krovy tam nasikaly, toto zobrala i pila“ (62, Kružľová); „tak hvarily o Kohuta, nebištika, že vin mala taky zapal pľuc i hnojovka ho vyličila“ (62, Kružľová).

Bylinky okrem svojich racionálnych terapeutických schopností, slúžili aj na magické účely. Magickým rastlinám sa pripisovala nadprirodzená magická schopnosť – ovplyvniť život jednotlivca. Ich využívanie má svoje prvopočiatky už v pohanstve. Človek ich využíva v pozitívnom zmysle-chránia ľudí, ich majetok pred nešťastím, pohromou, nečistou silou, chorobou, prírodnou katastrofou. Motiváciou k ich negatívnemu využitiu boli toxické vlastnosti niektorých rastlín.⁴⁸

Najčastejšie sa byliny používali na ako „okiadzanie“, „vydymovanie“ bolestí rôzneho typu a zlých síl : „No ta tiš na kurenie ket dašto, bo to ono tak, nazberali všelijačinu i oves i liščinu, i bandurky jak kvitli, tote kvitky i boľačkove žil'a i velike žil'a, to všelijake bylo, no ta to už tak, nazberali žil'a, zviazali do zvjazky, a sa išlo do cerkvi svjatity sa posvjatilo a jak dašto bolilo, tak s tym porušaly a tak klaly do uhl'a a ša okurovalo/A z toho čaj sa

---

⁴⁸ VARCHOLOVÁ 2003:171; autorka ďalej pokračuje: „apotropajné rastliny mali zabrániť epidémii a iným onemocneniam, urieknutiu, rôznym čarám a pod. Za ochranné magické rastliny sa predovšetkým považovali tie, ktoré mali silnú prenikavú vôňu alebo pichliače, aby odpudili zlú silu, démona (Valeriána lek.- „tyrlyč“)

nerobil?/ Ne ne, to len na okurovanie.“ (69, Kružľová).

Išlo ale výlučne o bylinky „svättojánske“ nazberané na sv. Jána a vysvetené v kostole kňazom. Svättojánske obdobie je spojené s bohatými predstavami profylaktickej, ľúbostnej mágie⁴⁹ a rôznych povier. Nazbierané rastlinky v minulosti ženy kládli na najkrajší doma vytkaný ručník, prestreli na rose, aby jánska sviatočná rosa zvýšila ich moc, blahodárnosť, magičnosť. Na Ukrajine sa bylinky zberali aj na sv. Simona pekne vyobliekané ženy netrhali bylinky holými rukami, aby mu neodobrali moc:

„Travka travica krasna divica, ne ja tebe sadila, ne ja polivala, Hospod' tebe sadil, Hospod' polival, sviatomu christijaninu na pomič daval (Tráva, trávička, krásna dievočka, nie ja som ťa sadila, nie ja polievala, Hospodin ťa sadil, Hospodin polieval, svätému kresťanovi na pomoc dával)“. Tradovalo sa: *„do Jana trava rosne vo dne ne v noči a po Jani rosne vo dne i v noči(do Jána rastie tráva vo dne a po Jánovi vo dne i v noci).“* Sv. Ján sa zrkadlí aj v ľud. prianiach, porekadlách: *„Tak by sme sja mali, dity, jak u Jani kvity!(Aby sme sa tak mali, deti, ako na Jána kvety“).*

Medzi svättojánskymi rastlinami by nemali chýbať ani zrnové klásky a vetvičky malín, ktoré sa potom viažu do „Jánovej kytickej“ („Janova zvjazka“), ktorá sa potom posväcuje v kostole. Následne sa sušila ale nie na priamom slnku, ale v tieni. Okrem liečenia sa používali aj na magické účely. V inej oblasti (Zbij-okr. Snina) sa tieto bylinky svätili až 14.8. v deň sv. Makoveja spolu s vodou z horských prameňov. Potom touto vodou sa posväcovali obydlia ľudí, táto voda bola zamknutá a kľúč nosil gazda – nesmel ju nikomu dať. Obydlia sa posväcovali hlavne pri rodinných nezhodách, nešťastiach. Na Jána robili dievčatá vence z kvetov, aby tak zistili odiaľ budú mať ženicha – podľa smeru plávajúceho venca. Zelené venčeky v ľudovej slovesnosti boli aj znakom nezlomnej dievčenskej oddanosti na rozdiel od mužskej ľahkovážnosti: *„V paribkovi taka vira, jak u starym ploti dira. A v divoči taka vira, jak v zelenim vinku žiľa.“* (V mládencovi taká viera, ako v starom plote diera. A v dievčati taká viera, ako v zelenom venčeku bylinky). Venček v prenesenom význame symbolizuje nevinnosť a nepoškvrnenosť dievčiny; preto sa používajú výrazy ako: „stratity vinok“ (stratiť venček), „zbavity vinka“ (zbaviť sa venčeka), „nosity vinok“ (nosiť venček), „varuvaty svij vinok“ (dávať si pozor na svoj

⁴⁹ „Ľúbostná mágia sa nezaobišla bez bylín: „Poľubník“, „Prituľník“, „Žiľa na príľubky“ využívali sa na pričarovanie milovanej osoby; „Radodaj“, „Rozčeperník“, „Tverdostuj“ (Orchis mascula) nesú názvy v skutku na rozosmiatie. V baladách vernosť ženy – až posmrtnú – symbolizuje šalvia, vernosť muža – rozmarín – tieto bylinky vyrastajú na hrobe, sú navzájom spletené a nemožno ich zničiť. Sú metaforou vernosti a lásky, ktorá premôže aj smrť a trvá naveky. V Havranci (okr. Svidník) – svokra zvykla privítať nevestu horkým nápojom z bukovej a brezovej kôry – breza s bukom museli byť zrastené. Verilo sa tak, že bude zabezpečené večná láska medzi manželmi. Podobná povera platila pri nešťastnom manželstve: keď sa manželia sprotivili jeden druhému pili tento odvar. Na navrátenej zhaslej lásky sa mohlo aj obkurovať lístím kôry alebo koreňami z dvoch druhov driev spolu zrastených (Svidník).“ (VARCHOLOVÁ 2002: 18,19,21; prekl. aut.)

venček). Vápeník: *Haničko bila, des vinok podila?/Schovalam ho pid medžu, nikda ho nevidžu./Schovalam ho pid kamiň,/až na viky-amiň.(Hanička biela, kde si dala vienok?/Schovala som ho pod medz, nikde ho nevidím/Schovala som ho pod kameň/na veky vekov amen)*. Vysušené bylinky-ktoré slúžili na liečenie: lipové vetvičky, slama, smetie – slúžili ako hlavný materiál pri „sv.jánskych ohňoch“ – „sobitka“ (vatra) – mal očistnú funkciu, spaľovaným nepotrebných starých vecí ľudí, ale aj silu vyhánania zla. Rituálne ohne sa zapalovali aj preto, aby „vyľakali“ nečisté sily. Verilo sa, že čím bude vatra vyššia, tým vyšší vyrastie ľan, konope (v niektorých oblastiach). Dokonca na Jána niekde páliť aj stebľá kmínu pred dobytkom vracajúcim sa z pastvy, aby dobytok nekríval.

„Ličšinou“ sa zaháňali búrky a krupobitie. Vetvičky liesky zapichovali ľudia na svoje polia, aby mali dobrú úrodu (deň pred sv.Jánom). Vo Svidníku v deň sv. Jána vpichovali zelené halúzky Jelše sivej do zemiakového polia-pre peknú úrodu (v Krásny Brod a Ol'ka-okr. Medzilaborce- aj do kapustových poličok-jelša aj breza).

Svätojánske byliny sa vyznačovali aj veľkou profylaktickou schopnosťou, dievčatá zbierali pred sv. Jánom „Mochnaľnik“- Jastrabník chľapatý (*Hieracium pilosella*). Na zabezpečenie zdravia detí pred počatím. Zbierali aj „liščinu“(lieskové konáriky), kytičky „tyrlyča“ vešali nad vchodové dvere, alebo ich kládli pod prach (na ochranu obydlia). „Pristritnik“ – Kuklík mestský (*Geum urbanum*) spolu s Kmínom zvykli páliť pri západe slnka pred prahom – aby neprišiel nečistý duch (Ruské). Mnohé bylinky používali zloději aby sa im darilo pri krádežiach- „zlodijska trava“, „zlodij“ – Netýkavka nedotklivá(*Impatiens noli-tangere*).⁵⁰

Svätojánske obdobie („svjatoho Ivana Kupala) sa viaže s letným slnovratom, kedy dosahuje rastlivo najbohatší rozkvet. Bylinky majú vtedy najväčšiu moc, preto je to ich najvyšší čas zberu a magických rituálov s tým súvisiacich. Názvy bylín ako „boľáčkove žil'a“ (byliny proti bolesti), „velike žil'a“ (veľké byliny), „vitrove žil'a“ (veterné byliny) vykazujú veľmi pestrú lokálnu diverzitu a všetky sa používajú na zadymovanie.

Napr. pod názvom „boľáčkove žil'a“, ktoré respondentka spomína, zastupuje v okolí Svidníka Veronika lekárska (*Veronica officinalis*), ale v iných obciach humenského, sninského okresu Valeriána lekárska (*Valeriana officinalis*). Valeriána lek. v obci Vápeník (okr. Svidník) je označovaná názvom „Tyrlyč“ a používala sa na prevenciu úmria u detí, ako silný ochranný prostriedok proti čarodejniciam. V Parihuzovciach bolo zaužívané dávať „tyrlič“ spolu s cesnakom a sekerou pod práh domu alebo Valeriánu páliť priamo pred dedinou, „žeby kolera vtekla“ (aby cholera utiekla).⁵¹ Veronika lek. sa používa na

⁵⁰ VARCHOLOVÁ 2002: 10-16; prekl. aut.

⁵¹ VARCHOLOVÁ 2002:87; prekl. aut. ; VARCHOLOVÁ 2003:171

vydymovanie malých detí pri nespavosti⁵². „Velike žil'a“ pre danú oblasť predstavuje Oman pravý (*Inula helenium*). Jeho príbuzný – Oman vrbolistý (*Inula salicina*) alebo „Mertvyca“ sa vo Vápeníku používal proti prejavom revenantstva.

Veľmi krásna je predstava magického účinku „vitroveho žil'a“, ktorým zadymovali človeka odutého pohanským vetrom, tzv. „viternicou“ (veternicou). Takýto vietor spôsobovali „vid'mi“ (veštice), „čorty“ (čerti) a podobné nečisté sily svojimi tancami a bitkami. Vravelo sa: „čert vietor nesie, chorobu prinesie“. Postihnutí trpeli horúčkou, stratou pamäte a paralýzou. No aj pri tejto byline je patrná veľká lokálna rôznorodosť napríklad v obci Roztoky (okr. Svidník) sa používalo 9 druhov vitroveho žil'a (biele, žlte, modre, ružové...).

Verilo sa, že Ružové vitrove žil'a⁵³ teda Vrbica vrbolistá (*Lythrum salicaria*) pozbavuje nečistých duchov, čar, pôsobí proti vidmám a zlým silám. V žiadnej svätôjanskej kytičke nemohol chýbať ani *Ostropes obyčajný* (*Onopordum acanthium*), nazývaný „Čortiv opoloch“. Vydymovali ním človeka vyľakaného, so známkami nespavosti, najmä deti a hlavne revenantstva – keď mŕtvy niekoho trápil, zjavoval sa mu.⁵⁴ V Kečkovciach sa okrem vydymovania zvykla piť dažďová voda z lístia „ostropsa“ a to 9 dní s výnimkou nedele a sviatkov.

Podobne na vydymovanie proti urieknutiu („zuročenju“, „z'oč“, „vrokom“) sa vo svidnickej oblasti (obec Vápeník) používal „Z'očnik babský“ – *Komonica biela* (*Melilotus albus*) proti urieknutiu od ženy a „Z'očnik chlopský“ – *Komonica lekárska* (*Melilotus officinalis*) proti urieknutiu od muža⁵⁵. Podobne sa proti urieknutiu vydymovalo aj *Kuklíkom mestským* (*Geum urbanum* L.) – „Prisritník“ v okolí Svidníka nazývaný „Rižec“ ak bol človek urieknutý/dostal „z'och“.⁵⁶

Magickú moc v sebe nosí, ochraňuje všetko živé od čiernych a nečistých síl (hlavne revenantov) aj *Prilbica modrá* (*Aconitum napellus* L.) – „Samozrad“. Okrem „bačivského žil'a“ (bačových bylín) patrí medzi tie magické rastliny, ktoré využívali dedinský „znachari.“⁵⁷ Zaujímavá je aj magická predstava o „perelesnikovi“ – v okolí Svidníka ide o *Vrbovku úzkolistú* (*Chamerion angustifolium*). Touto bylinou sa vydymovalo ak osoba „dostala perelisnika“. *Perelisnik* vystupuje v národných povestiach ako pokušiteľ dievčat,

⁵² VARCHOLOVÁ 2002:114; prekl. aut.

⁵³ „Pod týmto názvom vystupuje v obciach Vápeník, Dlhoňa, Kečkovce, Svidnička a mesto Svidník *Hrachor lesný* (*Lathyrus sylvestris*); v prešovskom okrese napríklad aj *Silenka veľkolistá* (*Silene acaulis*) alebo *Hrachor Hľúznatý* (*Lathyrus tuberosus*). (VARCHOLOVÁ 2002)

⁵⁴ VARCHOLOVÁ 2002:96; prekl. aut.

⁵⁵ VARCHOLOVÁ 2002:48-49; prekl. aut.

⁵⁶ VARCHOLOVÁ 2002:74; prekl. aut.

⁵⁷ VARCHOLOVÁ 2002:75; prekl. aut.; na tomto mieste treba, že pod výrazom bača sa v danej oblasti označuje človek s magickými schopnosťami ale tiež bylinkár, liečiteľ, veštec, „znachar“ – ľudový liečiteľ; pozn.aut.

žien, ktorý lieta v povetrí a v noci sa zjavuje v predstavách zamilovaného človeka. Ak osoba bola nešťastne zamilovaná, nemala vo vzťahu istotu, bála sa podvodu vravievalo sa: „chytil sa jej perelisnik.“ Verilo sa, že ak sa raz človeka ujme, nepustí ho, bije ho, človek vyschne a už mu nič nepomôže. Zjavoval sa v podobe živého človeka, ale aj mŕtveho revenanta. Živý ale spôsobuje viac dučevného utrpenia, až doženie človeka k samovražde.⁵⁸

K ďalším magickým rastlinám využívaným v danej skúmanej oblasti, ktoré slúžili na obranu proti zlým silám, čertom, duchom, revenantom sú: „Žolta netoja“ Vratič obyčajný (*Tanacetum vulgare*), jej kytička visela v obydlí na ochranu. V Kečkovciach proti revenantom pili zmes z 3 bylín: „kociamba“ – Rebríček obyčajný (*Achillea millefolium*), „žihalka“ – Prhľava malá (*Urtica urens*), „jilka“ – Praslička močiarná (*Equisetum palustre*). Je známa aj iná zmes, ktorá obsahuje: „bačivske žil'a“ – Konopáč obyčajný (*Eupatorium cannabinum*), „skritij verch“ – Krasovlas obyčajný (*Carlina vulgaris*), „dvojnožka“ - Čerkáč peniažtekový (*Lysimachia nummularia*). Mag. číslo 3 malo zosíliť očakávaný výsledok. Dedinský „znachári“ pomáhali nielen ľuďom, ale aj dobytku. Kravám sa snažili navrátiť stratené mlieko pomocou odvar z 3 druhov bylín: „mocar“- Brečtan popínavý (*Hedera helix*), „bljuš“ – Veronika potočná (*Veronica beccabunga*), „judyna“ - Jarabina vtáčia (*Sorbus aucuparia*). Bylinky však mohli slúžiť aj na „odobratie mlieka“ kravám čarovaním. Medzi škodlivé patrili kvety „duržiny“, „dzuržiny“ – verilo sa, že ak človek prekróčí cez začarované kvety týchto rastlín rozložené v troch kôpkach tak ochorie a zomrie (Svidnička).⁵⁹

Podrobná analýza účinkov a použitia liečivých aj magických bylín by si dozaista zaslúžila detailnejšiu pozornosť. V tejto kapitole som sa snažila ponúknuť prehľad o najčastejšie používaných bylínach v danej oblasti a to nielen liečivých, ale aj tých, ktoré slúžia na magické požitie. Videli sme, že rastliny zďaleka neplnia len funkciu „zásobníkov aktívnych látok“ ale sú dokonca nositeľmi určitých ľudských vlastností – ako „samozrad“ alebo „perelisnik“, dokážu ľuďom pomáhať, ale aj nenávratne ublížiť. Sú súčasťou ľudských predstáv a praktík do tej miery, do akej je človek ochotný darovať im moc a dôveru. Náš pohľad smeroval od racionálneho aspektu fytoterapie, potvrdeného farmaceutickými výsledkami o aktívnych látkach v bylínach, ku ukážke magických predstáv a účinkov bylín. V nasledujúcej kapitole obrátíme svoju pozornosť na úkony vyslovene magické.

---

⁵⁸ VARCHOLOVÁ 2002:69-70

⁵⁹ VARCHOLOVÁ 2002:19

5 Magické spôsoby liečenia

Existencia mágie a jej uplatnenie sa dá veľmi dobre sledovať v oblasti etnomedicíny, kde okrem-už spomínanej fyto terapie a s ňou spojených magických predstáv, nachádzame bohatú paletu magického myslenia a činností. Použitím mágie sa podľa tradičných predstáv prinavracalo zdravie, ochraňovalo sa pred chorobou, zapríčiňovala sa choroba. V tejto kapitole sa pokúsim popísať a analyzovať aspoň niektoré z nich.⁶⁰

5.1 Predstavy o magických príčinách chorôb

V zásade rozoznávame dva okruhy magických príčin chorôb:

1. Predstavy o príčinách chorôb, ktorých dôvodom bolo nerešpektovanie určitých zákazov.

A) predstavy o príčinách chorôb, ktorých dôvodom bolo nerešpektovanie určitých zákazov. Tieto zákazy sa viazali najmä k výročnému a biodromálnemu cyklu. Navyše boli často spojené s imitatívnou a kontaktnou mágiou, „napríklad verilo sa, že ak tehotná žena zbadá požiar, zapálené zore, či vychádzajúce slnko a súčasne sa bruška dotkne rukou, dieťaťu ostane na rovnakom mieste červený flák. Prakticky pre každú vrodenu vadu alebo nežiadúcu fyzic. vlastnosť sa našlo vysvetlenie v neuváženom správaní sa matky počas tehotenstva.“⁶¹ V skúmanej oblasti som sa s týmto druhom predstáv už nestretla, ale zaznamenala som iný druh predstáv o príčine chorôb.

B) predstavy o príčinách chorôb, ktorých dôvodom bolo nerešpektovanie výročného obyčajového cyklu – zákazov viazaných najmä na zimný a jarný obyčajový komplex. Napríklad „aby sa nekrivili palce, nehnisali nechty, nesmeli sa šiť alebo priasť na Vstúpenie, na Rusadlá, na Božie telo, na Jána, na Počatie atď. Na Ďura bolo zakázané zabiť hada, inak človek skoro zomrel; zakázané ísť bosými nohami do potoka, inak človek mohol dostať vrede a pod. Takýchto magických zákazov prác je rozmanité množstvo, lokálne sa odlišujú a ľuďom zabezpečovali ospravedlniteľný oddych. Respondentka rozpráva príbeh: „*Moja mama povedala, že kdysi jakoskej byl spolok, jak družstvo a byly v spolku oni, a iši ktoskej a brali dajake peňaze z banky, dostaly jakoskej požičku z banky i trebalo vertaty, i nemali z čoho i prišol exekutor, a oni neznam či chceli od dida peníze...či jak to bylo a na Zdviha, to jest švito Nanebovstúpenie pana po slovensky, vtodi, stari lude ša toho trimaly, jak prišol dakto do řa požičaty to znamenalo, že len*

⁶⁰ Pre klasifikáciu magických predstáv, opatrení a praktík používam teoretické členenie ako bolo uvedené in BELKO: 1996

⁶¹ Horváthová in BELKO 1996: 304

bosorka, bo vtedy nikto neprišiel do ťa požičaty, ani nikto nechcel nič požičity...ta ona ša pohnivala i ona prišla na toto švjato ku naši baby, žeby ji dali kapusty, a naša baba sa zmilovala nad každym, i robitna i rozkazovačna ale šerco mala dobre, baba ji kapusty dala, o ta toto Semcikova jak totu kapusta vzala ta pišla i naši mali 4 krovy, naraz tu šitke krovy namisto moloka podojily krov, a oni mali bratranca baču v Kičkivcoch - to byl jakisi didov bratranec on znal porabjaty i odrabjaty, vyn byl na toto take macher, ta dido pišly za tym bačom i bača vykumal, že hej, maju korovy porobeno, i ja už neznam što tam bača porobil ...ale že ona prišla na kolinoch do Kalicha tam do nas, i prosila, žeby ji odpustity, že ona porobila, ale odrobity už neznat, ale to bača už poodrabial. Eude jiši dniskaj vira ☺ ktoš povidal, že jakaskaj ta, pid budinkom hada mala, bosorka...taka jedna se mnoh robila, povidala, že tam u nich taka byla što lancok dojila, bosorka, što krovu nemala, lancok dojila, ta to už dašto verity, dašto ne“ (62, Kružľová). Na tomto príbehu je zaujímavé nerešpektovanie výročného obyčajového cyklu – v tomto prípade „zákazu požičavania čohokol'vek v uvedený sviatok“ (na Nebosvstúpenie). Suseda – podľa rozprávania informátorky bosorka, chcela spomínanej rodine uškodiť a prišla si v daný sviatok požičať kapustu. Gazdiná, hoci s obavami, jej kapustu požičala a ostala potrestaná. Na gazdovstve ochoreli kravy, začali namiesto mlieka dojiť krv. Až zásahom „bačov“ z Kečkoviác sa „porobenie“ zničilo a suseda sa nakoniec sama priznala, že v zlosti kravy „uriekla“ ale nedokázala ich už „odrobiť“ späť. Respondentka si z rozprávania iných spomína aj na ďalšiu „bosorku“, ktorú prezrádzal had skrytý pod domom ale už neverí príbehu o čarodejnici, ktorá dojila reťaz - a tak získavala kravské mlieko. Napriek tomu, je tento príbeh veľmi pekným príkladom prežívania predstáv a príčinách chorôb, i keď v tomto prípade úzko súvisiaci s „porobením“.

2. Predstavy o príčinách chorôb, dôvodom ktorých boli zásahy ľudí.

Podľa tradičných predstáv bolo veľké množstvo chorôb zapríčinené čarovaním. Dôvodmi na vykonávanie magických praktík, ktoré zapríčiňujú ujmu na zdraví, ba až smrť, boli hlavne zlé medziľudské vzťahy, závisť, žiarlivosť, nenávisť a pod. Ľudia, ktorí sa vyznali v tejto činnosti boli považovaní za strigy/bosorky/bosorákov – verilo sa, že získali čarodejnú moc od diabla; alebo osoby s nadprirodzenými schopnosťami. Z množstva používaných praktík na vyvolanie chorôb sú najznámejšie: **urieknutie, zariekanie, morenie a porobenie**.⁶²

Ak človek bez zjavného dôvodu náhle ochorel, ak dieťa neprospievalo, často sa za príčinu považovalo **urieknutie**. Prejavovalo sa horúčkou, zimnicou, zíváním, ťažobou od

---

⁶² BELKO 1996: 305-306

žalúdka.⁶³ Urieknuť mohol človek priamym, náhlym, silným pohľadom do očí. V skúmanej oblasti sa tento druh urieknutia nazýva ľudovo „z' očí“, tzn. človek „dostane z' očí“ ak sa naň niekto pozrie/pomyslí o ňom.⁶⁴ Často človek uriekol nevedomene, nechtiac, napr. neuvážanou chválou, pohľadom; ale aj zámerne, napríklad závistlivým pohľadom na iného pri jedle. Pôvodne urieknutie znamenalo aj poškodenia človeka zlými slovami (zariekáním).⁶⁵

V literatúre sa termín **zariekanie** (spôsobujúce ujmu) často spája s termínom kliatba, prekliatie. Zariekanie spôsobujúce chorobu alebo smrť má ale často širší sématický obsah ako kliatba – skrátená forma zariekania, ktorou sa častujeme dodnes, napríklad: „Bodaj by ťa čerti vzali.“ Samotný stav, ktorý sa dosiahol pôsobením kliatby alebo zariekania sa označuje ako prekliatie.

Pod termínom **morenie** označujeme magické praktiky založené na princípe imitatívnej mágie, ktorých spoločným znakom je, že „zničením zastupujúceho objektu (sa má) zničiť subjekt“.⁶⁶ Zastupujúcim objektom bola často figúrka (zo slamy, z hlíny a pod.) znázorňujúca „moreného človeka“. Často sa používali kúsky odevu (šnúrky, nite) osoby, na ktorú sa magicky pôsobilo. Zastupujúci objekt, napríklad figúrka, sa potom páčila v peci, prepichovala, bodala. Človek, ktorý chcel uškodiť verbálne určoval (mágia slova) a gestikuloval (s figúrou narábal ako s chorým, umierajúcim a pochovávaným človekom), čo sa má stať so subjektom. Verilo sa, že obeť pociťuje v daný okamih to, čo sa deje so zastupujúcim objektom.

Najviac zaznamenaného materiálu však existuje o **porobení**. „Je magickou praktikou, ktorej pôsobenie je viazané na určité prostriedky. Táto praktika mala privodiť chorobu, no porobenie mohlo byť i príčinou smrti. Prostriedky, ktorými bolo možné človeku porobiť sa označovali ako „porobenisko“, „porobenina“, „porobisko“ a pod.“⁶⁷ Najčastejšie to boli predmety, ktoré súviseli s mŕtvym človekom (voda, ktorým umývali mŕtveho, hrebeň, ktorým ho česali, klince z truhly...); predmety, na ktoré bola prenesená choroba (mince, kúsky odevu, vreckovka)⁶⁸; ale i ostré predmety (nože, ihly, vretená); ale i časti zvierat, napr. ropuchy, hada, netopiera, aj perie pod. Účinnosť porobenie naberalo prekročením porobeniny (bola najčastejšie zakopaná, pohodená). Tak sa mohlo stať, že „porobenina“ na rozdiel od zariekania, morenia účinkovala ja na ľudí, pre ktorých nebola

⁶³ HORVÁTHOVÁ 1974: 309

⁶⁴ Viac v samostatnej podkapitole na str. 36.

⁶⁵ ČIŽMÁŘ 1946: 273

⁶⁶ Termín morenie je zaznamenaný v prácach: HOLUBY 1958: 326; KOSOVÁ 1973: 515, 525

⁶⁷ BELKO 1996: 306

⁶⁸ Na princípe mágie dotyku.

určená.⁶⁹

S porobením sa už stretla jedna respondentka a príhodu popisuje takto: „*Moja.. napríklad sesternica, roky dozadu, sme deti boli a takisto, tak hovorila tota jej mama vravela, stryná akože, že na dvore asi trikrát za sebou našli, akože hlavu :) z kačky odrezanú, a oni akože, niekto im dačo porobil a na to ich dcéra dostala vysoké teploty, ale štyridsiatky hej, decko odpadávalo, normálne zomieralo, no a oni tu prišli do svidníckej nemocnice, všetko urobili výsledky, toto, bola tu asi týždeň, horúčka...ne týždeň asi dva lebo tri dni a potom ju odšifrovali do Košíc a v Košiciach bola, lekári-oni nevedia, všetky výsledky všetky dobre, na jake vyšetrenia všetko dobre, a len zábalý a koniec. A tak neviem tiež, či sa sami, ...či dakto im poradil, žeby ako dali urobiť toto „z očí“, no lenže to už dlho bolo, zaspaté a vravia, že keď zaspate oči to sa ťažšie odrába, tá kázali od 9 žien vodu, akože by 9 žien urobilo „z očí“ a do jedného sklička pozlievať. Ta stryná pochodila po dedine, kto vedel porobili a tak išla s tou vodou do Košíc ale sa bála :) hej aby ju dakto nevyhodil s tým, alebo čo :) no tak, boli na návšteve, ja neviem jak na izbe alebo čo, bo len v zábaloch bola, no i ju pozmyvali s tou vodou, dali sa jej napiť, no i, už kým tam boli ta začala teplota klesať a na druhý deň...no už na druhý deň bola bez teploty bez všetkého a dokonca týždňa ju pustili domov hej. A doktori akože hej, z ničoho nič- oni nepovedali hej, že jej dali vodu, „z očí“ - ale nevedeli si to vysvetliť, že z ničoho nič začala teplota klesať, zmizla, hotovo.“ (47, Svidník).*

Na tomto príklade vidíme, že ako „porobenina“ bola použitá hlava z kačky. Dotyční prirodzene ako prvé riešenie zvolili hospitalizáciu dcéry v nemocnici, ale keď videli, že liečba nezaberá, spoliehali sa na ľudovú metódu – „odrobenie“ uhlíkovou vodou.⁷⁰ Zrejme uvažovali, že zdravotný stav dcéry môže byť následkom „porobenia“.

5.2 Magicko-ochranné opatrenia v etnomedicíne

Úlohou týchto magicko-ochranných opatrení je prevencia zdravia. Vyplývajú z už spomínaných predstáv o magických príčinách chorôb, tzn. je ich možno podobne rozdeliť do dvoch okruhov.

1. Magicko-ochranné opatrenia založené na dodržiavaní určitých zákazov a príkazov;
2. Magicko-ochranné opatrenia pomocou určitých prostriedkov a úkonov. Telesná konštitúcia a vôbec zdravie boli boli odpradávná pre ľudí veľmi dôležité, preto existovalo

⁶⁹ Viac o porobení: HOLUBY 1958: 288-303

⁷⁰ Ide o ten istý spôsob terapie, aký sa aplikuje pri urieknutí. Viac o tomto spôsobe magic. liečenia v kapitole 7 Urieknutie alebo „z'ocí“, s. 51.

nepreberné množstvo preventívno-zdravotných opatrení.⁷¹

Veľmi pekný príklad týkajúci sa biodromálneho cyklu ukazujú preventívno-zdravotné opatrenia pri pôrode: „*Pri pôrode sa v miestnosti, v ktorej žena rodila, pootvárali všetky okná a dvere, rozplietli sa jej vlasy, rozviazali jej an odevu uzly, aby sa pôrod uľahčil*“.⁷² Zdravie sa chránilo aj v období od narodenia do krstu kedy bolo novorodeňa najviac vystavené útokom nečistých síl. Preto sa mu do vankúšika, alebo do kolísky kládli apotropajné predmety ako cesnak, soľ, klokoč, čiernobyľ, čistec. Na zápästie sa priviazovala červená stužka, alebo sa obliekala niektorá časť odevu naopak. Tento ochranný prostriedok je používaný dodnes, v skúmanej oblasti to potvrdili všetci respondenti: „*Červene šnurky na „z očí“ ša davalo, no potim iši jaka ochrana, sut ľude taki citlivijši, že dakto dostava furt „z očí“ no taže treba si dašto oblecty na ruby, dašto naopak,*“ vraví informátorka (62, Kružľová).⁷³

Magické úkony so zdravotnou sa bohato uplatňujú aj vo výročnom cykle, hlavne v súvislosti s jarnými a zimnými zvykmi. V období pred zimným slnovratom, kedy bolo pôsobenie zlých síl najintenzívnejšie, je aj prítomnosť ochranných prostriedkov a úkonov najčastejšia. Napríklad na Luciu sa jedol cesnak, nad vchodmi do príbytkov ním robili kríž, symbolicky sa vymetalo obydlie, prednášali sa vinše a pod. V jari napríklad, počas veľkonočného týždňa, umývanie v potoku malo zabezpečiť zdravie.⁷⁴ Mnoho magicko-ochranných úkonov sa praktizovala na Juraja a na Jána.⁷⁵ Preventívny účinok proti bolestiam mala aj prvomájová rosa, ale aj tečúca voda a rosa zachytená počas letného slnovratu. Existuje aj množstvo preventívno-zdravotných opatrení, ktoré nesúvisia s biodromálnym alebo výročným cyklom. Človek mal byť zdravý ak žil v súlade s náboženskými predpismi, používali sa tiež rozličné talizmany a amulety (krížik, agnusky-Božie baránky, dĺžka Kristova a pod.).

5.3 Magické liečebné praktiky

Na rozdiel od magických predstáv o príčinách chorôb a ochranných prostriedkoch proti nim, liečebné praktiky v sebe kĺbia iracionálnu, ale aj racionálnu zložku. „*Príčina choroby sa odôvodňovala magicky, ale v liečebnom postupe sa používali racionálne*

⁷¹ Viac k biodromálnemu a obyčajovému cyklu pozri napr. JAKUBÍKOVÁ: 1972; HORVÁTHOVÁ: 1986

⁷² BELKO 1996: 307

⁷³ Viac v samostatnej kapitole 7 Urieknutie alebo „z očí“ na str. 51.

⁷⁴ S mágiou živlu – v tomto prípade vody, sa budeme stretávať aj ďalej, jej očistná funkcia je v ľudových predstavách a praktikách veľmi populárna takisto ako spaľujúca sila ohňa, ktorý taktiež zbavuje zlého, nečistého.

⁷⁵ O magických predstavách a úkonoch na sv. Jána pozri str. 29.

prostriedky, pričom ich konečný účinok s opät' vysvetľoval pôsobením nadprirodzených síl.⁷⁶ No problematickým je, že v jednotlivých liečebných postupoch „nachádzame uplatnené takmer pravidelne viaceré matérie, princípy a metódy. V istom zmysle možno hovoriť o kvantitatívnej kumulácii rôznorodých prvkov. Liečebné metódy možno preto síce spoľahlivo analyzovať, avšak ich systematická klasifikácia ako celkov z toho dôvodu prakticky nie je možná. Kvantitatívna kumulácia ďaleko presiahne rámec jednotlivých liečebných úkonov. Človek nielenže do určitého úkonu sústredil tým viac prvkov, čím ťažšiu chorobu bolo potrebné premôcť, ale aj v dôsledku toho, že si nebol istý, ani o ktorý druh choroby ide, striedal viaceré liečebné postupy.“⁷⁷ Napriek tomu možno rámcovo liečebné praktiky klasifikovať na: **postupy na vyhnanie choroby; na prenesenie choroby; na likvidáciu choroby; zbavenie sa choroby prenesením obete; navodenie krízovej situácie, ktorá má vyústiť v uzdravenie alebo smrť a postupy na obnovenie zdravia.**⁷⁸

Pre magickú liečbu charakteristické bolo **vyháňanie**, vykonávajúce sa rôznymi spôsobmi. Častou formou bolo „okiadzanie“, spomínané už pri magických bylinkách pod názvom „vydymovanie“. „obkurovanie“. Liečivým účinkom ohňa sa tak vyhánali choroby. Pri tomto liečebnom akte sa používali rôzne prostriedky napríklad triesky naškrabané zo štyroch rohov stola, rozžeravené drevené uhlie, na ktoré sa nasypali byliny, omrvinky z chleba, kúsky tkanín. Jedna z respondentiek „okiadzanie“ popisuje takto: „Vydymovalo sa niekedy?/Deviat' riantkoch a každú inakšu, chocjake rjantky si musíš narichtuvaty, ne z toho istoho človeka/bila, zelena, červená, fialová, čorna/a na uhľa daty, ale dakoly byla i červená pečiatka, i perlova svička⁷⁹, i pšenicu davaly co na sviatyj večur, keď je a okurily/Sonička, perlova švička ša kupovala na veľkych cirkevnych slavnostoch/ na odpustoch/ a tota perlova švička bola s voskom spojené bylinky a to bolo posvätené cerkvou/ hej, to na Jana sa svjatile a z tych bylinok robily svičky, do vosku bylo obalene a take boli šuľky, i teper iši maly v Ladimirovy na odpusti, ale rano skoro/ale z tej svičky ša len kusok odlomil a do ohňa sa šmaril keď tote handričky horily a s tym dymom okurovaly choroho“ (69, Kružľová). Urieknutie sa liečilo i pomocou vlastného moču, utieraním chrbátom ruky – teda gestom, prežehnaním, obkrúžením rany. Najväčší účinok pri

⁷⁶ BELKO 1996: 309

⁷⁷ Horváthová in BELKO 1996: 309

⁷⁸ Túto klasifikáciu uvádza: BELKO 1996:309

⁷⁹ „V ľudových predstavách sa sviečka významne spájala s trvaním života. Dohárajúca sviečka znamená bližiacu sa smrť. Pálenie sviečky na hrobch vyplýva z viery, že pre vyslyšanie modlitby je potrebná zapálená sviečka. Symbolizuje svetlo, prenesene aj nevinnosť a čistotu. Symbolika vyplýva z vosku roztápaného horiacim knôtom. Vosk je produktom včely, ktorá je pre svoj med a žihadlo považovaná za symbol Krista, dobrotivého sudcu. Sladkosť medu znamená slasť, milosrdenstvo, žihadlo zasa spravodlivosť a trest. Sviečka zhotovená z knôtu, smoly a magických bylín, tzv. perlová sviečka, sa predávala na pútiach. Jej funkciou bolo chrániť pred zlými a nečistými silami.“ (BOBRIKOVÁ 2000, w)

vyháňaní chorôb sa pripisoval mágickej sile slova – **zariekaniu**. Tak ako dokázalo chorobu zapríčiniť, dokázalo ju aj navrátiť. Používalo sa hlavne pri chorobách, pri ktorých nebola zjavná príčina ich vzniku ako vredy, ruža⁸⁰, hnisavé rany a pod. Napríklad respondentka spomína: „*Take dašto jak boľačka, keď vred je, dakoly zvali boľačku to taky vred, ta sa molit Otče náš do lukavoho*⁸¹ *a potim sa povidat taka odriekanka.*“ (69, Kružľová) Zariekanie ale mohlo platiť i všeobecne proti akejkolvek chorobe, čo ukazujú tieto verše z Oravy:

*„Pomahaj mi Buch otec, Buch syn, Buch Duch svaty,
aby táto choroba od teba odišla,
aby nebývala v твоjich žilkách, slychách.
Pod onou horou je tam studnička,
tam sa aj vylihaj, z tej studničky napijaj,
tomuto telu pokoj daj.
Tam ty iť, na tie pustie lazy,
tomuto krštienemu človeku pokoj daj.
Aby tak neškodilo tomu človeku jako prahu,
cez ktorý sa moc vláčievajú,
a zemi po ktorej moc chodievajú.“⁸²*

Dôležité je nezamieňať si zariekanie s modlitbou. Obracanie sa k svätcom, svätej Trojici, ako aj k samotnému Pánu Bohu je súčasťou zariekania, avšak: každé zariekanie je formou príkazu, ktorým človek presvedčený o vlastných schopnostiach, sile hovoreného slova a účinnosti používaných prostriedkov, chce dosiahnuť konkrétny výsledok. Nemožno ho teda stotožňovať s modlitbou, pretože tá je formou prosby, s ktorou sa človek obracia na vyššiu nadprirodzenú bytosť. V prvom prípade vystupuje človek, a to podľa vlastného presvedčenia, ako aktívny činiteľ, v druhom prípade ako činiteľ pasívny.⁸³ Iné zariekania môžu byť zamerané na skupinu chorôb alebo nejaký neduh, napríklad zariekania ruže – „kňahňe“:

*„Kňahňa, kňahňa veliká,
Židia v piatok mäso jedia,
Nech aj teba zjedia.“⁸⁴*

Podobne sa liečil aj vred: „Takto mne to sťiskala matka (ukazovák a alcom tlačí miesto,

⁸⁰ Bližšie o „ruži“ pozri samostatnú kapitolu 6 Ruža, bradavice, žltáčka a iné neduhy, s. 44.

⁸¹ „Lukavij“ je slovo v rusínskej verzii modlitby Otče náš, tzn. odrieka sa modlitba len do určitého úseku.

⁸² Archív Oravskej stolice, Acta criminalia, fasc. 107, č.20, v Štát. archíve v Bytči. Podľa: HORVÁTHOVÁ-ČAJÁNKOVÁ 1959:435-436

⁸³ Horváthová in BELKO 1996: 310

⁸⁴ BELKO 1991: 43

ktoré predstavuje vred, striedavo zvisle a vodorovne – teda do kríža) a začítavala:

„Keť si vred, hibaj het,

Keť si kríža, hibaj do mlína.

13, 12, 11, 10, 9 – a tak furt dookola sťiskala až do jeden a potom mi takto spravila (ruku oprie v bok, dlaňou von, potom prudko posunie ruku nižšie a v zápästí od seba) – ako odhodit' od seba a tri rázy vpred popľula.“⁸⁵ Tento príklad liečebného postupu sa nazýva **začítovanie** – jeho základom je záporné počítanie a často je spojené aj s gestami na vyhnutie choroby. Respondenti používali pojem začítovanie na liečebný postup, ktorým sa zbavujú bradavíc.

*“Ja k jednému chlapovi čo som chodila, tiež ekzém začítaval, ta napríklad, oni hovoria, že veľa sa treba postiť, treba dodržiavať posty a napríklad som videla, hej...ja už neviem, čo už on rozprával ale stal pred obrazom svätým, predpokladám, že sa modlil, stále sa žehnal a stále pod tým obrazom dačo šepkal, šepkal, šepkal a potom to splúval na trikrát, trikrát po trikrát a už kolo toho jaké kúzelné slová to už nikto neviem :) hej. Ale, že, lebo aj tie „z' oči“, napríklad aj toto, aj tie ekzémy všade sa používa modlitba spojená s tými dajakými slovami, ale modlitba všade...Například pri jednej pani z Hrcúka čo som bola, ona tiež odčítavala bradavice“ (47, Svidník); na inom mieste tá istá informátorka vraví: *„Ja som raz chcela ísť bradavice čítať a odporúčali ma na jednu pani.“**

Používa pojmy čítanie a odčítavanie bradavíc, začítavanie ekzému, no na tomto mieste nedokážeme odhadnúť, či ide len o záporné počítanie, určite ale ide o úkony, kde sa používa mágia čísel 3 alebo 9, ako vidíme pri príklade s ekzémom. So začítovaním sa stretne aj pri úkone „z' oči“. Poukazujem len na to, že ľudia používajú tento pojem, ak magický úkon akokoľvek súvisí s počítaním, nemusí sa jednať len o záporné počítanie. Pre efektívnu účinnosť liečebných postupov, mohli byť úkony viazané napr. na určitý čas (západ slnka, východ slnka, fázy mesiaca; na určité miesto: izba, sútok prameňov a pod.).⁸⁶ Napríklad respondentka si spomína ako ťažko niesla kožnú chorobu svojho malého syna. Keď konvenčná liečba nepomohla známi jej poradili vyskúšať liečiteľa: *„No a potom mi dakto povedal o takom pánovi. To v takej dedine býva v Prosnej, to je taký zapadákov, tak potom som išla tam za ním. A on kázal tak, prísť o tretej ráno, taže mi s tým drobným :) sme išli o tretej ráno, viem, že zima bola, sneh bol, sme tam prišli, on zobudil svoju ženu, žena nakládla oheň, lebo decko trebalo pozobliekať dohola a on vtedy akože hovorím, no modlil, dačo tam neviem čo, a potom také ľanové plátno dal nad, žena držala a on potom z konope také si narobil kopky a tote kopky - stále pri tom dačo hovoril a podpálil*

⁸⁵ HORATHOVÁ 1974: 304

⁸⁶ Viac v prácach: HOLUBY 1958: 369-371. HORVÁTHOVÁ, E. 1972: 601-608

a vyhadzoval do vzduchu , nad tým synom a to asi tých kopkoch bolo 9 a to tri krát po 9 akože spaľoval to.

Každá časť liečebného postupu bolo „považovaná za neoddeliteľnú súčasť procedúry a ak sa na niečo zabudlo, mohla sa celá liečba znehodnotiť.“⁸⁷

Pre magickú liečbu je tiež charakteristické **prenášanie chorôb**. Choroby sa mohli prenášať na osoby živé aj mŕtve, ale ja na zvieratá, na stromy, predmety. „Napríklad na princípe parciálnej mágie je založený spôsob prenášania choroby na mŕtveho, kedy sa chorému ostrihali nechty z ľavej ruky a dali sa do vrecúška pod pazuchu mŕtvemu – aby si chorobu dotyčného vzal so sebou do hrobu.“⁸⁸ Na živých ľuďoch sa choroby prenášali priamo – choré deti by sa mali vodiť medzi zdravých ľudí, aby zdraví chorobu prebrali a roznosili; tiež sa verilo, že choroby sa môžu preniesť aj na liečiteľa. S týmto presvedčením som sa pri rozhovoroch stretla dosť často, napríklad informátorka vysvetľuje: „*Neviem či na každého to vplýva zle, ale napríklad, ja som raz chcela ísť bradavice čítať no a odporúčali ma na jednu pani a ja som za ňu bola a ona povedala, že nie, nebude to viac robiť, lebo že ju začali nohy bolieť a susedky, či kto jej hovoril, že to z toho, že robí- akože odčítava bradavice a to všetko, to zlo ide na ňu*“ (47, Svidník); iná respondentka tiež potvrdzuje: „*Veronika vravela, že čo bola pri tom pánovi, tak napríklad ju zobral, lebo aj som jej to poradila, ju zobral lebo dajaká pani čo s jeho manželkou robila hej, tak sa poznajú, lebo spolu pracovali...takže zobral ju, hej, ale dajaká neviem kto, že bola za ním a nezobral ju./ lebo ho nohy bolia veľmi, jeho otec tak zomrel, čo ho nohy boleli, toto robil, jemu predal... a to pôsobí, on nohami to robí dajak/ ja som to videla, lebo tiež som bola s chlapcom, on to robí...on ma viacej spôsobov, on začína asi tým najjednoduchším, keď to nezmizne, ta potom ide na ďalší spôsob*“ (47, 58, Svidník). Ide o pána, ktorý lieči ťažké kožné problémy, no po liečbe má zrejme sám zdravotné problémy. Pri prenášaní choroby sa využíva aj verbálna mágia, napríklad na urieknutie veršičky:

„*Keď z chlopca – naj id'e pod kapel'uš,*
keď z baby – naj id'e pod čepec,
keď z d'ivky – naj id'e pod varkoč.“⁸⁹

Nepriamy prenos choroby sa dial prostredníctvom predmetu, na princípe kontaktnej mágie (chorý sa poutieral kusom chleba a podaroval ho žobrákovi s tým, aby choroba prešla na neho a pod.). Preniesť chorobu bolo možné aj na zvieratá, príp. na stromy. Preneseniu choroby na daný predmet malo pomáhať aj spojenie imitatívnej a kontaktnej mágie – „teda predmet mal určitú spoločnú vlastnosť (tvar, farbu apod.), ktorá mala napomáhať

⁸⁷ HORVÁTHOVÁ 1974: 304

⁸⁸ ČÍŽMÁŘ 1946: 159

⁸⁹ JAKUBÍKOVÁ 1972: 225

preneseniu choroby na daný predmet. Napr. „jačmeň“ na oku popichali zrnom z jačmeňa, pri žltacke kúpali chorého v odvare kvetov žltých farieb, dali mu jesť kašu zo žltého prosa a pod.“⁹⁰ Pri liečení bradavíc v skúmanej oblasti som sa stretla s nasledujúcim prípadom, kedy respondentka popisuje magický úkon takto: „*Mne što povidala Maňa Vargova, što jem mala tu take jak hrozno a ona viazala gudziky a pid odkvapovu ruru daty a priložity s kamiňom toto nitku žeby tam zhnila*“ (48, Kružľová). Naviazané uzlíky symbolicky predstavujú bradavice, ich umiestnením pod odkvap ich „magická sila vody odleje do zeme“. V tomto úkone je prítomný prenos choroby (uzlíky) ako aj mágia živlov (voda, zem).

„Účelu, aby sa nemoc zničila, docieli sa najistejšie tými prostriedkami, pri ktorých nosiče nemoci sa buď zahadzujú, alebo zakopávajú do zeme, odplavujú tekúcou vodou, spaľujú, alebo inak navždy odstraňujú, čím sa zároveň nemocný navždy nemoci zbavuje.“⁹¹ Živly mali podľa tradičných predstáv magickú očistnú a ochrannú funkciu, ale i moc preniesť na seba chorobu a tým ju zničiť. „*Liečivé účinky živlov – zeme, vody, ohňa, sa využívali buďto priamo, t.j. priamym pôsobením zeme, vody, či ohňa, často však mali zlikvidovať svojou silou predmet, na ktorý bola choroba naviazaná.*“⁹² Aby sa umocnil liečebný účinok, často sa pôsobenie živlov kombinovalo. Napríklad na princípe imitatívnej mágie mala zem z cintorína umŕtvit' chorobu. „*Sila ohňa sa využívala troma spôsobmi: prostredníctvom plameňa, dymu a uhlíkov.*“⁹³ Pri výskume som sa stretla s použitím „mágie ohňa“ veľmi často, napr. „spaľovanie ruže“, „uhlíkova voda pri z'ochi“, „vydymovanie svätajánskymi bylinkami, kúskami látky“ pri urieknutí.

Respondetka spomína ako jej na svadbe prišlo veľmi zle: „*Haňa Varechova byla, že to ružu mam a de, spaľovala a nič, nepomohlo a pak jedna baba u nas kuryla ňa, s tyna deviaterima rjantkama, aj vodu mi robila a pomohla i na muzici bylam.*“ (69, Kružľová). Pani sa najskôr snažili pomôcť „spľuvaním ruže“ (zaužívanejší je pojem „spaľovanie ruže“), to však nepomohlo, tak ju iná žena prišla „vydymit' handričkami“ („kuryt rjantkama“, „okuryt rjantkama“), nakoniec jej pomohla „uhlíkova voda“, ktorá sa používa pri mnohých druhoch urieknutí.

Na tomto príklade vidíme, koľkými spôsobmi sa liečila jedna jediná choroba. Mágia živlov, verbálna mágia, kontaktná aj imitatívna mágia sa prepletajú a striedajú v tradičných rituáloch veľmi rozmanito, sledujúc hlavný cieľ: pomôcť chorému. Niekedy sa choroba likvidovala aj obrazným alebo skutočným zničením pôvodcu zranenia. „*Například ak sa*

---

⁹⁰ BELKO 1996: 312

⁹¹ ČIŽMÁŘ 1946: 164

⁹² BELKO 1996: 312

⁹³ TÓTHOVÁ 1980: 123

niekomu zapichol do tela trň, mal ho rozžuvať; ak niekoho uhryzol pes, na ranu prikladali kúsok spálenej srsti.“⁹⁴

K archaickým liečebným postupom patrí aj snaha o **zbavenie sa choroby pomocou obetí**. Základom bola viera, že obetovaním predmetu má chorý človek získať pomocou nadprirodzených síl zdravie.⁹⁵ Vo výskume som sa s týmto typom magických liečebných praktík nestrela, no nezaznamenala som ani nasledujúci typ:

navodenie krízovej situácie vyústujúcej v smrť ale v uzdravenie. Tento spôsob liečby sa praktizoval hlavne u dlhodobých chorľavých a fyzicky slabých detí, po vyčerpaní iných postupov. Mal definitívne vyriešiť situáciu buď náhlym vyzdravením dieťaťa alebo úmrtím. Napríklad choré dieťa zobrali na cintorín, kotúlali ho po 3 či 9 hrobách zomrelých príbuzných a odriekali: „Kosti, kosti, mŕtve kosti, dajte tomuto dieťaťu mäsa dosti.“⁹⁶ Vidíme tu prítomnosť ako mágie kontaktnej, imitatívnej, verbálnej aj mágie čísel a magickú silu zeme.

Tieto magické postupy ukazovali to, čo sa má s chorobou stať – má byť vyhnaná, prenesená atď. V etnomedicíne ale existujú aj **postupy zamerané** priamo na **obnovenie zdravia**. Napr. aby chorý so zlomenou nohou mal také dobré nohy ako zajac, prikladali mu na chorú časť tela zajačie sadlo (princíp imitatívnej mágie); keď malo dieťa „plieseň“, matka sa dotkla spodničkou vlastných rodidiel a potom úst dieťaťa so slovami: „*S čím som ťa rodila, s tým ťa hojím. Ne s mojou mocou s pana Ježiša Krista pomocou.*“⁹⁷

Je zaujímavé, že počas výskumu som sa stretla s podobnou formulkou pri liečení bradavíc, kedy respondentka vraví: „*Keď má žena menštruáciu, tak s menštruáčnou krvou sa potiera (bradavica) / hej, a povist sa: „s čím jem ta rodila, s tým ťa budu ličila“ a to pomože tiš*“ (69, Kružľová). Magická sila zrodu, symbolizovaná ženskými rodidlami, alebo menštruáčnou krvou preberá moc nad neuhom, pričom nezabúda sa na pôsobenie najvyššej Božej sily.

Veľa liečebných praktík vychádza z archaických povier, a tak je dnes veľmi ťažké vysvetliť a interpretovať ich pôvodné zdroje, zmysel a cieľ. Problémovým je aj spomínané prelínanie sa jednotlivých úkonov. Aj napriek tomu verím, že nasledujúcej kapitole sa mi apoň z časti podarí osvetliť a do spomínanej klasifikácie zaradiť niektoré liečebné magické praktiky používané v skúmanej oblasti.

⁹⁴ HORVÁTHOVÁ 1975: 1032

⁹⁵ BELKO 1996: 313; autor ďalej vraví, že v súčasnosti sa ešte môžeme stretnúť s pozostatkami predkresťanských foriem obetí (pri liečivých studničkách nechávali pacienti kusy plátna) a s prepojením náboženských a magických predstáv. Za prejav pohansko-kresťanského synkretizmu autor považuje i spojenie peňažnej obete s modlitbou, uviazanie šatky okolo kríža na rázcestí.

⁹⁶ HORVÁTHOVÁ 1987: 160

⁹⁷ HORVÁTHOVÁ 1974: 307

6 Ruža, bradavice, žltáčka a iné neduhy

V tejto kapitole sa snažím načrtnúť niektoré magické praktiky liečenia tak, ako ich popísali respondentky. Veľmi zaujímavým spôsobom sa lieči napríklad „ruža.“

Odborne vysvetlené je ruža (Erysipelas) akútne infekčné ochorenie kože sprevádzané horúčkou, zimnicou, zvracaním. Najčastejšími pôvodcami sú baktérie zo skupiny streptokokov (*Streptococcus pyogenes*) a stafylokokov (*Staphylococcus aureus*), vzácnejšie sa podieľajú na ochorení iní pôvodci (Enterobacteriaceae či *Klebsiella pneumoniae*). Dôjde k zčervenaniu a bolestivému opuchu kože v mieste infekcie a dosť častá je aj recidíva. Lokálne sa používajú chladivé obklady, neskôr masti s ichtamolom, prípadne s antibiotikami. No respondentka popísala liečenie tejto nepríjemnej kožnej choroby takto: *„Aj to spaľovanie ruže, no neviem ako sa to presne volá, to je červená škrvna, sa zapaluje, páli strašne, to obyčajne na nohách sa robí/ a čo tá pani presne k tomu používa/ ľanové vlákno na červenom plátne, ale ja si pamätám, že mojej babke to robili na ľanovom plátne a ja dokonca mám, ktoré robila moja mamka/ no a pritom odriekala nejaké modlitbu/ no keď spaľovala na tej nohe tú ružu nad tým človekom priamo nad tou nohou... viem, že aj tá jedna žena...ruža sa robí- vytvorí sa kožná, strašné červené je to, potom to páli, no a ona spaľuje tú ružu a bola som pri tom keď to robila, ona tam, myslím, neviem koľko modlitieb okolo toho dáva a ona páli ľanovú priadzu na červenom plátne a ona to spaľuje a podľa toho jak ten dym uteká hore, a ona to hodnotí_aká je veľká, no a ľuďom to pomáha a ja si pamätám ako dieťa, tu jedna žila, ktorá vedela spaľovať, mojej babke spaľovala, keď ja som bola také dieťa 5-6 rokov som mala, lebo to starším ľuďom sa stáva, lebo to sú choroby, ktoré sú spojené s krvným obehom, či čo to je.“* (62, Kružľová)

Na tomto príklade vidíme, ako si ľudia dodnes dokážu pomôcť inou cestou. Magickým spôsobom vyhánania choroby symbolickým spaľovaním. Kôpky ľanovej priadze sa spaľujú nad červeným ľanovým plátnom (červeným, lebo samotná choroba sa prejavuje sčervenáním – prvok imitatívnej mágie, no taktiež červená farba symbolizuje v tomto prípade krv), pritom sa odrieka veršovanka a modlitba. Obsah verbálnych zariekaní sa mi zistiť nepodarilo, no dozaista budú veľmi podobné týmto:

„Ružo, ružo hoscova, vitrjova, postrilova; nelamaj ty, netruzgaj ty toto hrišne ťilo, totu červenu krov, toty bily kosti, aľe ty iť do hir, do skal, do pustatyň, do neplodnoho dereva, do sivoho kameňa, de viter nezaduje, ptašok nezal'etit, kohut nezašpivat.

Tak ja tebe zakľinam, žebys nemalo vlady-moci na tym hrišnym ťili – z bohom-ocom, z bohom-synom, z bohom-duchom švatym, s švatym Petrom, švatym Janom, zo všytkyma

božyma švatyma.

Tfu! Tfu! Tfu! (Kurov – okr. Bardejov).⁹⁸

Najskôr zarietavačka vymenúva jednotlivé druhy ruže, ak sa jedná o rôzne druhy tejto choroby, nech neostane nepovšimnutý – nadobúda istotu, že „vyženie“ ružu, nech je akákoľvek. Prosí ju, aby už netrápila hriješne telo a „posiela ju“ do mŕtveho sveta – sveta kameňa, skál, mŕtveho dreva. Vo finále ju zarietavačka „zaklína“ – odoberá jej moc a obracia sa pri tom ku svätej Trojici, ako aj na iných svätcoch.

Zarietavane ruže mohlo prebiehať aj takto: „Zarietavačka vezme ostrý nôž alebo kosák, drží ho nad boľavým miestom a hovorí:

‘Keď pana Marija synačka svoho na nebo vyprovadžala, ta ona ho pytala: „Synu mij najmil’ensyj, navernij ty ša na tot bilyj švit, zakľij ty toty kameňi, terňi koreňi, žeby oni nerosl’i, žeby žadnoho plodu ani verchu nemal’i.

Ružičko- paňičko, prošu ja tebe, žeby ty išla do sivoho kameňa, do terňovho koreňa, de slonko nezašviti, viter nezaduje, dzvony nezadzvoňat, kohut nezašpivat, ani žadna dobra rič nezajde. Tam možeš ša šyriti, koreniti, a tomu hrišnomu ťilu poki dati.

Tak ja tebe zakľinam poperšyras, ne zo svoju mocu, aľe s Krista pana pomocu, z bohom-ocom, z bohom-synom, z bohom-duchom švatym, žeby ty nerosla nešyrila ša, nekorenila, žebys žadnoho plodu ani verchu nemala.

Tak ja tebe zakľinam podruhyras...

Tak ja tebe zakľinam potreťiras...

Pakuj, pakuj, bo ty tu žadnoho misca nemaš“ Tfu! Tfu! Tfu! (Trikrát zapľuje na boľavé miesto – Kurov – okr. Bardejov).⁹⁹

Pri tomto zarietaní nás liečiteľka najskôr zoznamuje s biblickým motívom väčného zakliatia kamenia a trňov v neplodnosti. Návazne na to, po úctivom oslovení ruže – *paňičko*, prosí chorobu aby odišla do tohoto neplodného, mŕtveho sveta. Zarietavanie sa stupňuje, liečiteľka ďalej neprosí, ale zaklína chorobu, na pomoc si privoláva svätú Trojicu. Dramatickú gradáciu pozorujeme aj v číselnom odpočítavaní. Úkon vrcholí slovami *Pakuj, pakuj*...kde sa ruža výslovne vyháňa, bez nádeje na návrat. Popľutie akoby potvrdzuje cele zarietanie.

Veľmi podobný druh zarietania, so všetkými už spomínanými prvkami, si môžeme všimnúť aj v nasledujúcom prípade: ‘zarietavačka v hlinenom hrnci donesie z potoka vodu, pomodlí sa deväť-krát „*Pomiluj mja bože*“ a zarietava:

Ružočko-panočko, sprav ša na makove zernočko. Ja tebe prošu s bohom-ocom, z bohom-

---

⁹⁸ MUŠINKA 1962: 320

⁹⁹ MUŠINKA 1962: 320

synom, z bohom-duchom svatym, zos svatom prečistom paňenkom Marijom i zo šytkyma svatyma, anhelami božyma.

A ty, ružo, cis'sucha, cis'mokra, cis' hoscova, cis' postrilova, cis'madrova, cis' šuta, cis'lamača, cis' pekača, cis' švalača, ty it do veľikych hir, do veľikych skal, tam ty skaly lamaj, družgaj, bilomu řilu, červenej kyrvi rabi božij (meno) poki daj.

Tfu! Tfu! Tfu! (Kružľov - okr. Bardejov).¹⁰⁰

Mali sme možnosť vidieť, že magické liečebné praktiky nevnímajú ružu ako „akútne infekčné ochorenie kože.“ Táto choroba – personifikovaná panička – je nechceným hosťom, ktorý telo ničí a zožiera, preto je potrebné ju vyhnat'. Vyhnať do miest, ktoré príroda a božia vôľa odsúdili k smrti – do hôr, skál, kameňa, aby si tam našla svoje miesto (prvky imitatívnej mágie). No, aby vyhánanie bolo účinné, musí byť vykonané postupne. Ku gradácii slúži číselná mágia, v tomto prípade čísla tri. Celému úkonu napomáha sv. Trojica a všetci svätí. Štastné a úspešné vyhnanie potvrdia tri popľutia.

Ďalším neduhom, ktorý trápi ľuďí odpradáva a lieči sa magickou cestou sú bradavice. Medicína ich popisuje ako druhé najrozšírenejšie ochorenie kože. Poznáme drobné ploché bradavice aj početné bradavičky vystupujúce nad pokožku. Všetky druhy bradavíc sú spôsobené vírusom HPV (human papilloma virus). Kontakt s vírusom môže aktivovať náchylnosť organizmu na rozšírenie infekcie, ktorá zapríčiňuje tvorbu výrastkov. Klasická liečba bradavíc, ako vypaľovanie, vyrezanie, vyškrabnutie alebo odstránenie laserom, vzbudzuje u mnohých hrôzu už na prvé počutie. Tieto metódy sú väčšinou bolestivé, môžu zanechať jazvy a navyše sa môžu u niektorých pacientov bradavice znovu objaviť.

No respondentky nám ukazujú iné metódy liečby: „*Napríklad tá pani z Havaja, čo o tie bradavice, tak ona napríklad ich začítavala tak, že chodila skoro ráno, či neskoro večer, už neviem teraz, ku potoku a tam bradavice dajak začítavala, ale museli byť presne spočítané, lebo že ona každnú jednu potrebovala odľaknuť☺ že napríklad keď zle sa spočítalo, ich bolo 40 a ja som napočítala 38, ta 38 zmizlo a 2 ostali, no*“ (47, Svidník). Základnou metódou je tu začítavanie, no bez povšimnutie nesmie ostať ani presne určená časť dňa, kedy sa musí rituál vykonávať a mágia tečúcej vody, ktorá neduh odnesie a zničí.

Iná respondentka nám poskytla dve rôzne metódy, ktorými sa môžeme zbaviť bradavíc:

„aj tak što viažu gudziky s červenou nitkou a tiko maš tych, bradavic ta tiko gudzikiv... no ta ja len zos tym s nitkou, aj.../ keď má žena menštruáciu, tak s menštruakčnou krvou sa potiera/ hej a povist sa: „ s čím jem ta rodila, s tym ťa budu ličila“ a to pomože tiš.“ (69,

¹⁰⁰ MUŠINKA 1962: 320

Kružľová).

Menštručná krv, ako symbol zrodu nového života, si vyhrádza moc na zničenie neľahu. Bradavica sa predsa objavila na tele, narodeného z tejto krvi. Následne sa odrieka verš zameraný na obnovenie zdravia. No respondentka zmieňuje aj možnosť liečenia bradavíc magickým úkonom – viazaním uzľíkov nití, kedy sa bradavice symbolicky „prenesú“ na nitku a „zničia“ v zemi. Zem jako jeden zo živlov má moc pohltiť zlo stelesnené v tejto chorobe.

Ďalšiu vtipnú príhodu s magickými liečebnými praktikami uvádza respondentka takto: *„Chodili sme to vypaľovať a nepomáhalo, tie lapisové tyčinky to bolo nahouby, vypaľovanie-šak to je normálne popálenina hej, šak ju to tak bolelo, všetky prsty, no a a potom, robí sa to aj tak, že sa zaviaže na nejakú nitku koľko ich máš, lenže jej to bolo ťažko spočítat, na nejakú nitku uzľiky koľko ich máš a sa to zahrabe kdesi pod odkvap a tam voda tečie do zeme a tam to zhnije, keď to zhnije sú preč, to robila moja mama, potom som ja čosi robila, keď bol mesiac v splne a potom začal upadať, tak som vyšla na balkón a čosi som tam neviem čo ☺ a ešte tak, že potreš jabľčkom a ešte aj s močom som nejak som robila...fakt nevedela som si rady, no a jasne doktor nepomohol, tak som robila všetko, čo som počula...prerezala som jabľčko, potrela som jej jabľčkom, spojila som to a povedala som nejakú formulku, neviem jakú, to mi zase nejaký kolega poradil v robote...spojila som tie jabľčka, ako uzavrela som tam tie zlé veci, a teraz treskúca zima, sneh nebol, mráz bol, zem zamrznutá a ja som šla, bolo treba to jabľčko zahrabať do zeme ☺ tak som šla tam, hej vedľa a teraz v noci o 12 – jasné dvanásť hodina, tam som kopkala, kopkala a išiel dajaký ožran z vinárne ☺ a „ty tu robíš“ a ja „zmizni“ ☺, tak som to tam zahrabala“ (46, Svidník).*

Táto informátorka sa spoľahla na magické úkony až po vyčerpaní možností na liečbu bradavice, ktoré jej ponúkla súčasná lekárska prax. Následne spomína už popisovanú „uzľíkovú“ metódu, ale zmieňuje sa aj o metóde liečby pomocou moču. Odhodlala sa ale na magický úkon prevádzaný s jabľčkom, ktoré prerezala, vyslovením mag. formulky doň „vložíla“ bradavice a naspäť jablko uzavrela. A presne o 12h v noci ho išla zakopať do zeme, aby bradavice ostali navždy zničené.

Magických praktík na odstánenie bradavíc ju určite nespočetné množstvo. Pre ilustráciu uvádzam ešte štyri, ktoré sa praktizujú v bardejovskom okrese:

1. „Z potoka zobrali 9 kamienkov, potrela nimi bradavice a položili na to isté miesto a do tej istej polohy, v akej boli predtým (Kurov).
2. Na niti uviazali toľko uzľíkov, koľko bolo bradavíc, nití namotali na slaninu posvätenú na Veľkú noc a položili to pod kameň na miesto, kde steká voda

z strechy (Livovská Huta).

3. Keď sa dve ženy zahovorili pri potoku a vedrá s vodou nechali vedľa seba, bolo treba do vedra nepozorovane namočiť ruku s bradavicami (Livovská Huta).
4. Osuškou zabudnutou pri potoku bolo treba bradavice poutierať a osušku hodili dolu vodou (Livovská Huta).¹⁰¹

Aj chorobu, ktorá je dnes veľmi úspešne liečiteľná cestou konvenčného zdravotníctva, dokázali ľudia kedysi liečiť za pomoci mágie. Pre väčšinu z nás je žltáčka - ikterus (vírusová hepatitída) infekčné zápalové ochorenie pečene a má niekoľko typov. Jednotlivé typy žltáčiek majú podobný klinický obraz, ale odlišujú sa biologickým vlastnosťami pôvodcov ochorenia, spôsobom šírenia v populácii a prognózou ochorenia. Klinický priebeh akútnych žltáčiek typu A, B i C je veľmi podobný a len sérologické vyšetrenie protilátok umožňuje rozpoznať, aký typ žltáčky pacient prekonáva. Pre žltáčku typu A je typický fekálno-orálny prenos, pri ktorom pôvodca nákazy opúšťa infikovaný organizmus stolicou a do ďalšieho jedinca vstupuje ústnou dutinou. Tento typ žltáčky nikdy neprechádza do chronického ochorenia. Žltáčka typu B a C sa prenáša krvou alebo telesnými tekutinami (semeno, vaginálny sekret, sliny, tekutiny z kožných lézií a škrabancov) infikovaného človeka. Veľmi pekný príbeh o liečbe žltáčky nám ponáka respondentka: *„Alebo zas napríklad na žltáčku takisto, ja som mala, tam napríklad skade ja som ja som mala susedu, takú pani čo už zomrela, čo ona robila od žltáčky, neviem čo tam dávala, lebo ona zas pripravovala nápoj, ja som ho pila, lebo moja mama keď: joj dzivče ši dajake bidne, maš dajake žlute oči ☺tak už išla do susedy po nápoj, a už sme vypili a hotovo. Dávala tam fľašu vína, čiernu meltu kávu tam bolo cítiť a zvyšok neviem. Takisto mám takú skúsenosť, že môj manžel mal problémy a išiel k lekárovi a hneď ho nechali na infekčnom, hej, no a samozrejme, my sme takoj do susedy a takisto výsledky boli zlé, všetko tam naznačovalo, že má žltáčku, no a viem, že to, sviatky boli, no a my sme tak ako nás nechceli pustiť len tak dajak cez balkón, či jak, sme mu dali, a to bolo Silvestra, hej a on: no ta aspoň budem mať čo piť cez Silvestra ☺tak jak deň pred Silvestrom mu urobili výsledky a výsledky boli zlé ta takoj ho tam nechali, no my sme cez tieto voľné dni, hej, bo bol 1. január, my sme mu toto doniesli, on to vypil a prišli v pondelok lekári do toho, urobili výsledky a on bol zdravý, no a výsledky boli dobré, a pustili ho domov, a on hej, že no: ta vy len nechceli, že by ja na Silvestra bol doma. Takže dá sa.“ (47, Svidník).* V tomto prípade je ťažké rozhodnúť, či pacientovi pomohla hospitalizácia a terapia

---

¹⁰¹ MUŠINKA 1962: 328

nasadená lekármi, alebo „domáci nápoj.“ A možno oboje! Snáď samotná viera pacienta v domácu medicínu a túžba stráviť Silvestra doma so svojou rodinou.

Ďalšie ponúkané metódy na liečbu žltacky nám ponúka etnografický materiál z bardejovského okresu, ktorý nám predkladá túto zariekavaciu formulu:

„*Ide slonečko za horu, nema vlasti ša cofnuti, tak i ty, žoltačko, žeby nemala vlasti v tym hrišnym tíli prebyvati, ale žebys' išla sobi do človečincoch misce hľadati, a tomu hrišnomu tílu poki dati* (Snakov).“¹⁰² V týchto veršoch znovu zbadáme prítomnosť imitatívnej mágie – tak ako slnko musí nenávratne putovať za horu, tak aj žltacka „musí“ odísť. Ale tento druh mágie sa uplatňuje aj počas liečenia, kedy sa mal chorý pozeráť na nejaký lesklý žltý predmet alebo na močovku (Snakov). Niekedy sa chorému odporúčalo tri-krát do dňa poť pálenku, zmiešanú s „barborou“, bielym imberom, mrkvou a palinou (Snakov).

Na liečenie kožných ekzematických problémov rôzneho druhu, o ktorých samotný dermatológ súdi, že často nesú psychický základ, respondentka rozpráva veľmi zaujímavý príbeh: „*Tak ja som mala som chlapca, mal pol roka, a ekzém sa mu urobil na tváričke, hej, ale to len také krúžky, jak ket deti, stále starí ľudia hovorili, že....jak še to povi? /lišaj?/ ne, lišaj, ale, že ket pribera dzecko ta take sa mu robia jak .... no no nepride mi, ja som tomu nepripisovala zvláštnu vec, sa to sa začalo šíriť, ale to sa tak rozšírilo, že, že to.... úplne, keby len tvár, ale ruky, nohy, brucho, kríže, jak jedna červená doska keby bol, no to dačo zúfalé a to ho strašne pieklo, svrbelo, chlapec len tak poviazaný bol. Ja som najprv vtedy, najprv som išla k lekárovi, chodila som za jedným, za druhým, za tretím, posielali ma po kožných, všelijaké mastičky, to všetko doma zašpinené bolo a nič nepomohlo, no a už potom keď som videla, že sa to rozšírilo na celé telo a že žiadny lekár nepomohol, nič nijaké zlepšenie, ta už potom som žiadny lekár, ale začala som hľadať. No ja som vtedy s ním veľa pochodila, bola som asi v štyroch takých hej, každý kto mi povedal ta ja som všade išla... tí iní nepomohli/ ne, no nevidela som žiadnu zmenu/ no a potom mi dakto povedal o takom pánovi. To v takej dedine býva v Príkrej, to je taký zapadákov, tak potom som išla tam za ním. A on kázal tak, prísť o tretej ráno, taže mi s tým drobným :) sme išli o tretej ráno, viem, že zima bola, sneh bol, sme tam prišli, on zobudil svoju ženu, žena nakládla oheň, lebo decko trebalo pozobliekať dohola a on vtedy akože hovorím, no modlil, dačo tam neviem čo, a potom také ľanové plátno dal nad, žena držala a on potom z konope také si narobil kopky a tote kopky - stále pri tom dačo hovoril a podpálil a vyhadzoval do vzduchu, nad tým synom a to asi tých kopkoch bolo 9 a to tri krát po 9 akože spaľoval to / a pritom odriekajú nejaké modlitby/ On hovorí, o neviem, či len sa*

---

¹⁰² MUŠINKA 1962: 320

modli, ale ja si myslím, že kolo tej modlitby musí dačo ešte povedať. No len hovorím :) Ta tak sme boli raz, potom druhýkrát kázal prísť, ale už som videla, že chlapec je spokojnejší, hej, lebo nesmie sa to ani umývať nič, ani s ničím masť keď sa to odčíta. A keď som bola druhýkrát, tak vzal nohu, bosú nohu a on, no ja neviem či to mal tak zrastené či čo, ale na nohe mal ten veľký palec a ten malý mal tak prekrížený cez ten veľký, ale neviem či to mal tak zrastené, či iba tak, neviem, fakt neviem...no a s totu nohu, hej, zas ponad, chlapec ležal a on ponad celé telo, s tou päťou, tak a tak stále sa ho dotýkal a stále dačo hovoril a stále tak po celom tele a potom sme ho obrátili, no neviem koľkokrát to robil, lebo to na každú časť asi zvlášť. No a potom ešte hovoril, že to je veľmi, akože už bol strašne zaonačený. No a potom ešte kázal tretíkrát prísť, len ja som nemala jak sa dostať, ta on prišiel k nám, taký bol zlatý, že prišiel až k nám domov a ešte tretíkrát začítal.“ (47, Svidník).

V tomto príbehu nám respondentka ponúka popis návštevy u liečiteľa. Informátorka mala problémy so synom, ktorý trpel vážnymi kožnými problémami ekzematického typu. Po neúspešnej lekárskej liečbe a návšteve štyroch „liečiteľov“ už skutočne strácala nádej. No s myšlienkou, že už nemá čo stratiť, rozhodla sa navštíviť aj spomínaného pána.

Aké znaky ale poukazujú k tomu, že liečiteľský úkon bol magický? 1. liečiteľ kázal našej informátorky prísť o tretej hodine ráno (mágia čísla); 2. nad ľanovým plátnom (už spomínanom pri ruži) páčil 9 kôpok ľanovej priadze a tento úkon opakoval tri-krát (mágia čísla, mágia živlu – ohňa); 3. po celý čas odriekal modlitby.

Symbolicky - v súlade s mágiou čísla, si vyliečenie ekzému vyžadovalo 3 návštevy u liečiteľa (tretiu návštevu absolvoval liečiteľ doma u respondentky). Už po prvej návšteve sa chlapcovi uľavilo a najväčšie príznaky choroby začali miznúť. Počas druhej návštevy liečiteľ používal iný spôsob.

Chorobu symbolicky „prenášal“ na seba naznačovaním chôdze nad postihnutými časťami tela, kedy sa dotýkal určitých miest tela pacienta (kontaktná mágia). Po celý čas odriekal veršovanky, alebo modlitby a úkon opakoval. Že ide o magické „prenášanie“ choroby, nie jej likvidáciu, súdim z ďalších informácií respondentky. Daný pán má totiž veľké zdravotné problémy s nohami, ktoré by mohli byť spôsobené prenosom choroby z pacientov na seba. Podobné prípady spomínajú aj respondentky v súvislosti s liečením ruže.¹⁰³

No magickým spôsobom sa dalo vyliečiť aj uštipnutie hadom. Respondentka spomína: „No toto tiež bude zaujímavé, aj tu bol jeden taký, už nežije, už len jeho vmuk žije,

---

¹⁰³ Pre vysvetlenie magickej praxe z pohľadu psychotroniky pozri kapitolu 8 Hľadajte sa medzi ľuďmi, s. 61.

tiež vedel, najmä keď sa kone páslu na lúke a sa stalo, že had uštipol koňa a kôň hneď opuchol a on stačilo, že ja neviem čo povedal, ale vedel“ (62, Kružľová).

Podľa údajov z bardejovského okresu ‘sa zariekavačka najskôr pomodlila desaťkrát „otčenáš“, desaťkrát „bohorodice“ a raz „potvojumilost“. Potom do hlineného hrnčela nabrala proti prúdu vodu, na hrnček položila kuchynský nôž a vodu niesla iba v jednej ruke. Nesmela ju preložiť do druhej. „Začitovala“ na humne pod dierou na pôjd. Cez kuchynský nôž liala vodu na uštipnuté miesto a hovorila zaklínaciu formulu:

„Ne ja líkar, ale hospod boh líkar. Što ty tu sceš, paskudniku, nečystotniku?!

Id' že ty na misce, de maš obicano od archanhela Rachuila.

Vuš, vuš, mal devjat vuš, z devjaťoch osem, z osmoch sýdem, z sýdmoch šyjt...z dvoch jednu, z tej jednej bodaj nemal ani jednu!

Zaklínam ťa z žyvym bohom, jak ťa zakl'al hospod boh, jak jes v raju pokusil dvoch rabyv žyvuštych v dijavolskij škori. A ti gadal, že budeš ša od hneska zvati vuš, a nigda nezdochneš, a po zemli smykati ša budeš, zemľu jisti budeš, a ked zochceš s toho švyta iti, bude tebe holova boľiti, pyjdeš na chodnik de raby žyvušty choďat, nyž nepride plaňčij človek od tebe a ťa neubje.

Prošu hospoda boha s pomahaňom tomu, komu liču, a ochran mene zo všelijakyma psotami a varyj mja ot všelijakych chorob ot všelijakoho čarodejstva od vzdušneho a vitrovoho, a žil'neho, a vodneho, a raba žyvuštoho (meno), (žyvinu žyvuštu) predstavšoho, od ptacha litajuštoho i zvira smykajuštoho. Amin.“

Na magickom liečení uštipnutia hadom som sa snažila poukázať na fakt, že niektoré magické praktiky sú vskutku iracionálne a o ich neúčinnosti niet pochýb. Totiž väčšina hadov v tejto geografickej oblasti nie je jedovatá. Avšak kedysi ľudia pokladali za jedovaté všetky hady, preto liečili všetky uštipnutia, samozrejme s veľkou účinnosťou. Magickému úkonu bezpodmienečne verili, o tom niet pochýb. Treba ale mať napamäti, že zatiaľčo pozitívny výsledok a následné uzdravenie niektorých magických praktík môže mať svoj reálny základ v psychike pacienta, v tomto prípade to nie je možné.

7 Urieknutie alebo „z' oči“

Zámerne na konci úvádzam v oblasti veľmi populárnu a využívanú, no zároveň tajomnú praktiku „z' oči“, s ktorou majú skúsenosti všetci respondenti. Ako bolo spomínané, táto magická praktika patrí ku predstavám o príčinách chorôb, dôvodom

ktorých boli zásahy ľudí.¹⁰⁴

Pôvod tohto druhu urieknutia respondentky popisujú takto: „*Hvarjat tak, že ten človek nevinovaty napríklad by z mene prešlo na tebe, ty nevinovata zato že pride, to taka planica, taka planica, to človek ani nevie, nevie a dakto ma take oči, što za nich nemože...toto dakoly ša bišiduvalo, sa palili rjantky, okurovalo ša.*“ (62, Kružľová); „*šak tu u Trambača na svalby, byli tam ľude što hostily, jakoskaj rano, no tam bylo plno ľudy a my dvi z Makivce autobusom sme prišli a ja jak vyšla tam ta nič a naraz ja povidam, joj one, ty što byla so mnu, ole pošmot' sa mi do oka, bo štoskaj mi vpalo do oka, i vpalo, vpalo, i sa vidilo, že to po my*“ 69, Kružľová); „*no lebo sa hovorí, že skutočne je človek, ktorý má v tých očiach čosi také, že keď na teba pozrie, dostaneš to „z očí“ či chceš, alebo nie, bolí hlava a tak*“ (62, Kružľová); „*ja si myslím, že dakto má také silné oči, že hoci nechtiac, energiu z teba vyčerpá, nemusí si to uvedomovať- môj názor*“ (34, Kružľová); „*vieš, čo ja si myslím, že to ani nevedia, že to robia, že je to neúmyselné asi, no hej, vieš, čo keby vedela, že to robí, tak to je potom sviňa ☺ že : á Lenka ide, tá je silná, vysajem ju ☺*“ (46, Svidník); „*vieš, čo ja si myslím, že daktorí nevedia, že to robia, ale daktorí vedia...tak „z očí“ si myslím, že to človek ani nemusí vedieť, že to čerpá energiu iba, že môže to byť podvedomé, určite nevedomé, možno dakto je si vedomý, že je silnejší, že pri druhom sa cíti lepšie, ale ja si nemyslím, že „ z očí“ to je, to nie je ani začarovanie, ani nič...hoci neviem, nie som si istá...ja si myslím, že to je len energia a ten organizmus je potom oslabený, ale neviem, nikdy som sa na d tým nezamýšľala, neviem*“ (35, Svidnička).

V príkladoch by sa dalo ďalej pokračovať, no vo všetkých prípadoch nachádzame spoločné prvky. Osoba, ktorá je schopná urieknuť nemusí tento úkon vykonávať vedome, stačí pôsobenie upreným prenikavým pohľadom alebo sústredenými myšlienkami („dumkami“).¹⁰⁵ Teda „vinník“ ani len nemusí tušiť, že niekomu spôsobil trápenie.

Veľkú dôležitosť na tomto mieste hraje „faktor viery“ a prostredie, v ktorom osoba vyrastá¹⁰⁶. Respondentka objasňuje jav takto: „*Tak asi musí veriť, lebo ináč by mu to nepomohlo, ja ti tiež hovorím, že ja dajak na 100% ani ja tomu neverím, tak úprimne ti hovorím, no nestávalo sa mi, bolí ma hlava, tak asi viem príčinu, som sa nevypala*“ (62,

¹⁰⁴ Pozri s. 34.

¹⁰⁵ „Z'oč“ (zoči) sa môže stať od ľudí – jettátor. Jettátori sú ľudia antipatického výzoru, hašteriví, so závistlivými očami, z ktorých vychádza strach. O takýchto ľuďoch hovorí aj ľudové porekadlo: „Ani mu z'oč dobre ne vyzerat“ (Ani mu z očí nič dobré nehľadí). V dedine Krásny Brod býva žena, ktorá vie, že od nej ľudia dostávajú „z'oč.“. Keď táto osoba vojde do cudzieho domu, predovšetkým sa pozrie na stenu alebo na povalu. Podľa povier jetátormi sa stávajú takí ľudia, ktorým v detstve po odlúčení dávali cicať znova, pretože veľmi plakali (Krásny Brod), a taktiež sú to ľudia, ktorí v kostole, keď farár obchádza okolo oltára s božím telom, nesklonili hlavu, ale sa pozerali na farára (Svidník).“ (ŠMAJDA 1971: 339)

¹⁰⁶ Viac v kapitole 8 Hľadajte sa medzi ľuďmi, s. 61.

Kružľová);

„ale to je zázrak, jak mňa bolí hlava, jak ja vracam a jak to pomôže. Môj muž stále hovorí: migrénu máš☺, a ja po 15 min. po polhodine jak mi dakto urobí, sa mi odgrgne, si ľahnem a nič nerobím, absolútne.“ (58, Svidník);

„môj napríklad ten mladší chlapec, už teraz napríklad tak ne, ale keď bol mladši, on presne vedel, že dostal „z' očí“, naňho to napríklad ja neviem jak, ale on napríklad bol dakde, a sa hral, alebo neviem kde bol a pribehol domov a už len úplne ho kľagalo, ako na spanie a už len : mami urobte mi z očí a ja: ta čo kde si bol?: len robte vodu! Ja už len som urobila vodu, napil sa, umyla som ho, no a dačo som išla robiť...mami idem vonku, no šak počkaj, šak pred chvíľou si zomieral...už dobre ☺...no už dobre, za 10 min. už dobre a pokračuje.“ (47, Svidník).

Ako vidíme, ľudia ktorí na „z' očí“ neveria nachádzajú príčinu bolesti inde, iní veria urieknutiu na 100%, nevynímajúc malé deti. **Vierou** v skutočnosť, že okolo nás sa pohybujú jedinci, ktorý či už vedome, alebo nevedome z nás môžu „vytiahnuť energiu“ a spôsobovať zdravotné ťažkosti, respondenti pociťujú **príznyky** ako bolesť hlavy, nutkanie na dávenie, celkovú slabosť: *„Keď som v práci, ma začne bolieť hlava, ma začnú bolieť oči, začnem vracat' a viem, že to je „z' očí“. Keď zavolám jednu pani, ja mám číslo na ňu, urobí mi, a behom pol hodiny mi je dobre, taže všetko mi opadne a je mi tak akoby sa nič nebolo stalo... lebo bolesť hlavy, keď ma bolí hlava, to je celkom iné, to ma bolí hlava vzadu, alebo...tu na vrchu ma bolí hlava a tu ma bolí ponad oči. Ponad oči ma bolí a bolia ma oči a normálne mi je na zvracanie – a vtedy už viem, že to je to.“ (58, Svidník);*
„že čo sa stane s človekom keď dostane „ z očí“, presne to, vysaje, poznám takých ľudí, mám takú kamarátku, stretnem sa s ňou v meste vieš, tak úsmev na tvári mám, lebo keď sa streneš po dlhom čase, nie, tak rozprávaš sa s ňou a ona ti rozpráva a v kuse len problémy a problémy a ja už chcem skončiť, už chcem ísť a ona ma pustí po 15 minútach ja som hotová, ja som hotová, ona ma vycucá, sama seba nabije ☺ odchádza a ja som hotová, musím sa to naučiť s tým niečo robiť, že nedat' sa“ (46, Svidník).

Samotná **diagnostika** urieknutia – „z' očí“ sa robí nasledovne: „špičkou kuchynského noža dajú do hrnčeka s vodou 9 uhlíkov z bukoveho dreva, počítajúc ich pri tom opačne: ‘Ne 9, ne 8...ne jeden, dajže Bože žeby nebyl ani jeden.’ Keď sa uhlíky ponoria na dno, ide o urieknutie, následne sa dávajú napit' z tej vody a umyjú ňou pacinetovi nohy, ruky, tvár, pričom hovoria: ‘Vodičko-jordaničko, omyvaš ty pisok, kamiňa, omyj že ty s tej Hanči boľiňa.’ Zvyšok vody vylejú na strechu alebo na závesy

dverí (Kurov – okr. Bardejov).¹⁰⁷

Najkompletnejší **popis praktiky** „z’očí“v skúmanej oblasti popisuje respondentka takto: „Vodu z kohútika, zapaluje zápalky a odrieka si niečo, a pritom, tri (zápalky) a za každou zápalkou si povie, od baby, od chlapa, a tak všeobecne, no a ono sa ťažko zistí, alebo aj zistí dakedy, nie keď to zamieša tak už nevie, ktorá je ktorá, nevie či od baby, či od chlapa, ale dakedy stoja všetky tri a dakedy sa stane, že spadne na dno a na dne ti stojí takto kúsok uhlíka a hlavička dolu, že drievko pláva a ten kúsok spálenej zápalky ti spadne na zem a takto stojí hlavičkou dolu, no to sú ti... a hovorím: „zamiešaj to ešte raz, či si to nerozmyslí“ a zamieša a ono sa to späť ti vráti tam, to len kukaš, uhlík... a vieš čo ja som, mala som také, páčila som zápalky, jedna za druhou, miešala som, ani jedna sa tak nepostavila, experimentovala som Soňka, lebo to keď dačo ti nejde do hlavy snažíš sa zistiť, že: „no ved’ ja ti ukážem“ – nie, nie, nie, nikdy sa mi nepodarilo, to ma tak ako vyvádza z rovnováhy...že to dačo na tom musí byť keď... a potom to zamieša hej a keď sa postavia tak máš hej, no a potom potrie... a takto do jedného roha a tiež pri tom čosi hovorí, odrieka modlitby, a do každého roha a tuším aj krížiky robí a tchuj-tchuj-tchuj (popľuje) hej a na mňa tak krížik urobí a zase krížik a tchuj-tchuj-tchuj, že za každým keď namočí... a potom a ešte na lyžičku 3X vody a to je mimochodom veľmi chutná voda, síra, dakto má rád keď sa pália zápalky, to tak vonia, tak 3Xna lyžičku tej vody, no a potom ide vyliat’ na pánty, aby tam zostalo to zlo uzavreté ako.. ona (mama)stále dolu do pivnice chodila a na pivnicové a ja som potom na druhý deň do pivnice chodila a zápalky som zberala, a potom sa ešte musí ten pohár, v ktorom to robila, pod stól otočiť hore dnom...(ďalej pokračuje): to je neuveriteľné, ja vlastne nad tým premýšľam už od gymnázia, vtedy ma to tak veľmi zaujímalo a ja som sa opýtala našej profesorky chémie, ako, či by mi to nevedela vysvetliť, prečo tá zápalka stojí takto a ona: Halušková, neotravujte ma takýmito somarinami, proste ona nevedela to vysvetliť, hej tak neviem, ja fakt odvtedy nad tým premýšľam a takto váham, veriť, neveriť, jak sa to, musí na to byť nejaké vedecké vysvetlenie“ (46, Svidník); „uhlíkovú neviem, ale s lyžičkami, alebo so zápalkami...tam si hovorila, od babky, od dedka, či od chlapca mladého- to si vedela, či babka, či dedko, či chlopec mladý to urobil, tak to bolo také zaujímavejšie, že kto ti to urobil ako s tou vodou ☺ sa zamiešalo a si vedela, či zápalka spadla, či nie, no.../ to trebalo odchlípnuť a trikrát pľuvnúť, nie, tchuj-tchuj, hej trikrát a na trikrát pľuvnúť a ešte krížiky na ruky, na čelo“ (35, Svidnička); „tu robila jedna pani, tak musela som zobrať vodu tam kde sa dva prúdy stretávali, z toho som mala zobrať vodu, musela som ísť do potoka, tam kde sa dva prúdy stretávali a potom

¹⁰⁷ MUŠINKA 1962: 323-324

sa do toho hádzali uhliky...Slavovi bolo zle, a ona robila tú uhlikovú vodu a on potom to musel vypiť, napríklad keď z diaľky ti robí tak nemôžeš sa napiť, ale keď si tu, tak tú vodu máš vypiť a umyť sa a opačne sa poutierať, ako s tričkom na ruby, chápeš, že takto... a umyť ruky tvár, akože len, na tvári na rukách na nohách sa krestik robí sa s tou vodou a potom 3x sa máš napiť, tak aspoň ja som sa naučila, že vraj i s močom, ale to som nikdy neskúšala, že s močom, svojim vlastným močom sa umyť, tiež na „z očí“, ale to som nikdy nerobila“ © (34, Kružľová).

V troch uvedených popisoch úkonu je badateľná podobnosť, ale aj variabilita spôsobov:

1. použitie vody (mágia živlu) – no zatiaľčo niekto používa vodu z kohútika, iný dbá na to, aby voda bola zo sútoku dvoch prameňov. Základom je, že v oboch prípadoch ide o vodu tečúcu, ktorá je charakteristická výraznejšou magickou silou.
2. vhadzovanie 3 zapálených zápalok, uhlikov (mágia živlu, čísla) do vody spolu s veršovankou – „od baby, od chlapa a tak všeobecne“ (alebo „od babky, od dedka, či od chlapca mladého“), symbolicky sa tak odhaľuje pôvodca urieknutia. Ak zápalka stojí zhoreným koncom na dne nádoby – ide o urieknutie. Zrejme tieto slová sprevádza aj iný text, príp. modlitba, no jej obsah sa mi nepodarilo zistiť -má ostať tajomstvom, aby daná praktika nestratila účinok (verbálna mágia).
3. potieranie rúk, nôh a čela do tvaru kríža uhlikovou vodou a popľutie – trikrát (mágia čísla); fľkanie vody do rohov izby a odriekanie veršovanky/modlitby – trikrát;
4. symbolické napitie sa vody -trikrát
5. vyliatie vody na pánty dverí/ do rohov v izbe/ na kolíky na plote

Tretí uvedený príklad sa trochu odlišuje: na 3. mieste si má pacient 3-krát z vody odpíť, poumývať sa ňou a poutierať sa odevom prevráteným naruby, následne sa robia tri krížiky a znovu sa z vody trikrát pije. Táto respondentka spomína aj použitie moču na odstránenie „z očí“. Nasledujúci príklad poukazuje na značnú variabilitu s akou sa úkon vykonáva, respondentka vraví: „Z'ocí je deviatorake a každý to robí inak, ja neznam tak toto, napríklad ja robim s uhlikami a sa nemolim, ja len...no len ©, abo so švablikami (zápalky), a naša sestra ta ona sa molit... vidiš to take je chočjake „z očí“, a to i mama naša robily, deviat' raz voda skypit a potim šitke ložky, nože, vilky, deviat' tych, vyjme a zmyvat v ty vodi a potim pidnimat toto a tote rožky na križ myje (na stole) naproti/ ale len dva, len dva/ Hana Baranova 4 myje/ ale teta Fujerova len dva-naproti a naša Miluška teš 4, aj kl'anky (kľučky)...no jak toto vodu prevarjat tak uhlie ešte do tej vody... aj s dumkami pride z'ocí“

na človeka, keď tak si podumam na toho človeka, že taky je a taky, že nemusí len šumny byty, i britky dostane „z očí“/ Tak musí tam byť ten očný kontakt, či nie?/I tak, že pomyslet si tak na ňoho dašto také a dostane „z'ocí“, joj ja tyš dakoly tak dostavala“ (69, Kružľová).

Respondentka pozná 9 spôsobov ako je možné odrobiť „z'ocí“. **Uhlíkovú (zápalkovú) metódu** sme už spomínali.

Zaujímavé je ale metóda kedy sa nechá **voda prevrieť 9 krát** (opäť spojenie mágie živlu a mágie čísla). Následne sa umýva 9 kusov príboru a umývajú sa dve alebo štyri rohy stola – tie, ktoré sú krížom, nakoniec sa do vody hádže uhlie. „Uhlíkovej vody“ sa zbavuje každý inak, napríklad: „*ono to každý ináč robí, ja po ploti biham, na diviať kolikiv, odpočítavam odzadu a potom tu vodu vylejem na deviaty kolik,*“ vraví respondentka (49, Kružľová). V tomto prípade objavujeme „záporné počítanie“, o ktorom bola reč pri začítovaní.

Magické odrábanie sa robí aj „**lianím vosku**“ : „*V Jelšovej jest taka što odrabjat-tam jest i taka što lijet vosk*“ (69, Kružľová).

Alebo sa namiesto uhlíkov používajú **pórovité kamienky**: „*Ony kameniky davajut, to take kameniky do vody davajut, varjat vodu a oni tak tote kaminiky do každeho kuta metaly tak na rih jak omyly, no a Haňa jak už vodu varit a tak puš'at toty kameniky a tak dumat si na divku, na chlopa, na nivisu a kamenik ti tak zasyčit od koho je z oči, ale Haňa už tak nemeče tak do kutoch...to su take rapkave kameniky a ona pak tolče tote kameniky na menše, no z Beňadikovec nošime ich a koliskaj prinesli sme z Litmanovej*“ (69, Kružľová). Tieto kamene ale musia byť zo špeciálneho miesta. Napríklad spomínaná obec Litmanová je známa „zjavením Panny Márie.“

Ďalšími používanými spôsobmi odrábania „z'ocí“ sú „**chlebobá voda**,“ kedy sa do vody namiesto uhlíkov dáva chlieb; „**lyžicové odčítanie**“- pri tomto spôsobe sa voda trikrát prenáša lyžicami z jedného pohára do druhého; „**svätená voda**,“ ktorá sa prevára a ďalej sa pokračuje už spomínaným spôsobom : „*Chlebom robja, na lyžičky robja, že merajú vodu, toto...ona prevaruje vodu, a ona syjačenu vodu davat*“ (69, Kružľová); ale taktiež sa používa „**liatie vosku cez veľký kľúč**“ : „*Ona „z očí“, ale ona napríklad zas cez kľúčik, cez dierku kľúčika, taký veľký kľúč, a zas hreje vosk na lyžičke nad ohňom, dačo si tiež hovorí, a potom leje ten vosk cez ten kľúč do vody a potom z toho, ono hej ten vosk tam ztuhne a potom na toto pozerá a hovorí, že čo, že tam je had, zmija...*“ (47, Svidník); „**liatie vody na rohy stola**“ : „*Leje vodu na rohy stola... dajak tak, krížom a potom totu, najpr naleje, ja neznam a potom zase do toho hrnčeka zbiera tu vodu/ Ta pani tiež jak bola v izbe, tak do každého rohu v izbe frkala.../ mne čo jedna robila v našom vchode tak*

ona mi urobila „z očí“ ale ona najprv sa napila ona tej vody až potom mi dávala, ta neviem“ (58, 47, Svidník) a určite mnoho iných spôsobov. V etnografických materiáloch z tejto oblasti sa napríklad môžeme stretnúť s týmito:

1. Najskôr sa rozložil oheň z prútia zo starej odhodenej metly a dosky z troch spolu spojených plotov. Do vody donesenej z brosu hodili 9 žeravých uhlíkov a odpočítavali „ne devjať, ne visem...“ až do jednotky. Chorému sa napíť z tejto vody napíť, umyli ho spakruky a poutierali ho vlastnou bielizňou alebo spodničkou ženy, ktorá zhadzovala uhlíky. Potom zobrali uhlík, prežehnali ním izbu a povedali:

*„Kid jes' od divky, id' do civky,
Kid je' od chlopa, id' do plota,
Kid jes' od baby, id' do žaby.“*

Potom hodili uhlík do ohňa. Zvyšnú vodu vyliali na strechu a pozerali, koho prvého uvidia. Keď uvideli ženu, „z' očí“ bolo od ženy. Keď chorý počas zhadzovania uhlíkov zaspal, odrábanie opakovali tri-krát, ale voda donesená z brodu musela 9 krát vriieť (Krásny Brod).

2. Skoro ráno išli k brodu, poklonili sa vode a povedali:

*„Slava Isusu Chrystu,
(a hned' aj sami odpovedali)
Slava na viky.
Pani vodyčko velyčna,
žebys' mi byla spomična.
Pani vodyčko vitaj, vitaj,
moju ditynu od šytkoho očyščaj“.*

Pod džbánom rozhrňali vodu hovoriac:

*Tota ne moja,
Tota ne moja,
a tota mi bude spomična.*

Keď žena načrela vodu, vrátila sa domov. Po ceste domov sa modlila „Otčenáš“ a „Bohorodyce“. Do misy položila 9 vretien a 9 lyžíc, dala ich dokopy a dole nimi zliala vodu. Potom vretená a lyžice vybrala a do misy pozhadzovala žeravé uhlíky, hovoriac:

*„ne jeden – chlopovi pid kalap, ne dva – baby pid kontu,
ne try – divci pid varkoč, ne štyri, ne p'jať, ne šisť, ne sim,
ne visem, ne devjať, a des' atyj na toho, što pryšlo od ňoho!“*

Toto sa opakovalo každé ráno počas 9 dní a zakaždým prinášali druhú vodu. Vodou, do ktorej zhadzovali žeravé uhlíky, ľavou rukou spakruky umývali chorého a hovorili:

„Id'te vroky, na vsi boky, šytkoj zle, naj na

viter ide“ (Parizuhovce).

3. Išli na potok, načreli vody dole prúdom a povedali:

*„Tak by iz ňoho zyšlo dolov z’ oč,
jak tota voda teče dolov!“*

Do vody donesenej z brodu zhadzovali uhlíky nad pieckou. Potom vzali tri zápalky a jednu po druhej ich zapalovali, hádzali do vody a hovorili:

*„Peršyj – babi pid čipec,
druhyj – chlopovi pid kalap,
tretij – dityni do rici“.*

Z tejto vody sa dali napit’ chorému diaťaťu, potom išli na povalu a vodu vyliali na strechu, hovoriac:

*„Jak tota voda zbihla dolov dachom,
Tak by tota choroba znykla z dityny“ (Rožkovce).*

Tieto verše ilustračne ukazujú už spomínané druhy magických praktík. Môžeme tu vidieť vyháňanie choroby zariekaním kde sa zrkadlí magická sila slova. Upevnenie zariekania obracaním sa ku Kristu: *„Slava Isusu Chrystu“*. Stretnutie imitatívnej a kontaktnej mágie pri prenose neduhu na predmety v začítavacom úkone: *„druhyj – chlopovi pid kalap“*. A nakoniec mágia živlov – ohňa a vody – ktoré sa vzývajú až s posvätnou obradnosťou a úctou: *„Pani vodyčko velyčna,žebys’ mi byla spomična“*.

„Záväzné pravidlá“, ktoré platia pre tento druh urieknutia a objavili vo všetkých popisovaných prípadoch sú:

1. ak urieknutá osoba „z’očí“ prespí - pravidlo o „prespanom z’očí“, je ťažko urieknutá, alebo mala na sebe v čase urieknutia ochranné predmety (červená šnúrka, odev naruby), je obtiažnejšie urieknutie „odrobiť“: *„Bo to je tak, že keď je to hned’ urobene, ta to pomože, ale keď je prespate, už je ťažšie odrobiť, ta potom urobi viac ľudi, sa zleje voda, a potom sa davat na ruky, na čelo“* (49, Kružľova); *„ona so zápalkami to robí...bo minule napríklad urobila raz dcére, bolo zle, som volala druhý krát a ona hovorila, že ona musí, keď už spí musí trikrát to urobiť a zopakovať- vtedy to pomôže, keď spí...keď tak behom dňa, že človek nespí, stačí raz“* (58, Svidník);

„keď sa vyspiš tak oveľa dlhšie trvá to odrábanie, pretože už to je také nejaké zaspaté, alebo čo, viem“ (46, Svidník). Je teda zrejmé, že cez noc sa posiluje magická sila urieknutia a je tak ťažšie neduhu sa zbaviť. V takomto prípade, ale aj v situácii kedy má pacient ťažké zdravotné problémy, zvyknú „robiť vodu“ viaceré ženy/muži.

2. Odrábanie je možné aj na diaľku: *„Vieš čo, predstav si že moja mama mi kedysi aj na diaľku robila „z očí“ a ja som bola úplne preč, neviem kde som bola, a keď sa pamätám*

všetky tie jej „ z očí“ mi pomohli“ (46, Svidník); „vyskúšala som to aj ja, mám dcéru v Prahe, takisto keď je jej zle, bolí ju hlava, začne vracať, zavolám ju a tiež behom hodinky sa jej to povolí, sa jej to odkrvní a pomôže jej to.“ (58, Svidník).

Človek, ktorý odrába „z' očí“ nemusí dotyčnú osobu, ktorej pomáha vôbec poznať, môže ju urieknutia zbaviť na diaľku, jediné čo potrebuje je vedieť jej meno: „Páru-krát som vola aj pre tvoju tetu keď jej bolo zle a behom pol hodiny jej povolilo. Ja len poviem krstné meno a ona to robí. Na základe krstného mena“ (58, Svidník);

“podľa mňa, asi musí myslieť na toho človeka čo mu robí hoci ho nepozná, lebo viem, že napríklad...neviem či Slavovi, či mne bolo zle a svokra dávala robiť viac ženám a ma nepoznali, len asi myslia na toho človeka, alebo možno meno povedia“ (34, Kružľová).

Tento fakt ukazuje, do akej miery je úkon magický, ak môže prebiehať len silou myšlienky na daného človeka.

3. Osoba odrábajúca človeku urieknutie, pomoc druhému neodmieta. Magický úkon nie je viazaný časovo, alebo priestorovo. Záleží len na dispozícii predmetov potrebných k úkonu. Respondentka spomína ako jej o tretej ráno volala známa, s prosbou o „urobenie vody“: „joj šak koli o tretej volala Milada Žaková v noci, že Renata što odpala, ale to už skorej bylo, ta iši jem klala oheň bo nehorilo, ale vkažalo potim, že pomohlo, no ta ja...ono tak sa hovorí: toto neublíži, keď nepomôže, ta neublíži“ (49, Kružľová);

„nemalo by sa to odmietnuť, keď viem, tak pomôžem, keď môžem tak pomôžem/a robí sa to v špeciálnu dobu?/ nie, ja si myslím, že nie, mne sa zdá, že je to jedno, ja nemám na to špeciálny čas určený.“ (34, Kružľová).

4. Pred „z' očí“ sa dá chrániť nosením ochranných predmetov – červených šnúrok na zápästiach, a spodného odevu noseného rubnou stranou. Ak človek napriek tomu „z' očí“ dostane, je ťažšie urieknutie odrobiť. : „no ale tak hvarjat, že ket dašto naruby ta ťažše odrabjaty, že i tak može dostaty, a potom ťažše odrobit, tak jem čula, nechem byty vorožila (čarodejnica). ☺“ (49, Kružľová);

„červenú nitku vraj na „z' očí“/ alebo tielko naruby/ alebo spodné prádlo naruby, gaťky a také veci, že vraj to pomáha, a už som videla veľa týchto ľudí jak chodia s červenými nitkami“ (47, 58, Svidník);

„deťom sa dáva na ochranu aby nedostali „z očí“, dávajú sa červené nite, alebo opačne prádlo“ (34, Kružľová).

5. Znalosť metódy sa odovzdáva jednej osobe a výlučne mladšej: „Staršia má naučiť mladšiu a nemá sa to povedať ako sa to robí, ja neviem so zápalkami, ja viem s vodou a lyžicou“ (34, Kružľová). Táto respondentka, ako aj iné, ktoré praktizujú „odrábanie z' očí“ sa veľmi zdráhali pri otázke o podrobnejšom popise úkonu. Snažila som sa najmä zistiť

aké veršovanky a modlitby používajú, no presvedčali ma, že prezradením, by magický úkon stratil svoju moc.

„Z' oči“ si ale netreba mýliť s inými známymi druhmi urieknutia v tejto oblasti. Verilo sa, že človeka možno „urieknuť“ („ureknuty“) aj závistlivým slovom alebo neopatrným vyrieknutím pochvaly („vreknuť'a“),¹⁰⁸ a taktiež urieknuť („prystrityty“) vypytovaním sa pri stretnutí, keď človek niečo robí, alebo niekam ide.

Pred „vreknuť'am“ je možné sa chrániť použitím slova „navrokom“ (neúrekom). Okrem použitia ochranného slova „nevrokom“ klovalo sa zahnutým ukazovákom pravej ruky o drevený predmet, o stôl, o dvere, aby sa pri vypovedaní pochvaly ozvala ozvena. O rozdielnosti medzi „vreknuť'am“ a „z' oči“ svedčí aj fakt, že od vlastných očí nemôže nastať žiadna ujma na zdraví alebo majetku. Ľudia tiež často namiesto pochvalných slov používali slová hanlivé. Napríklad, keď sa prihovárali malému dieťaťu, hanlivo si odpluli: „Ťfu, ťfu, jakeš' ty divče merzene“ (Aké si ty dievčatko škaredé).¹⁰⁹

„Prystrit“ v sebe neobsahuje škodlivé úmysly, je len prejavom obyčajného záujmu. Nazýva sa tiež „štokan' n' ja“ (štokanie) od slova „što“ (čo), (Svidník), napríklad „Što robyte?“; alebo „dekan' n' a“ od slova „de“ (kde), „de idete?“ (Beňadikovce). Pri „prystriti“ (urieknutí otázkou) sa používa ochranné slovo „neprystričavšy“ (Krásny Brod). Napríklad: „Ne prystričavšy što robyte?“. Druhým ochranným slovom je „dalek“ (Beňadikovce), vzťahujúce sa iba na pohyb. Napríklad: „Dalek idete?“.

Snažila som sa ukázať magickú liečebnú praktiku „z' oči“ ako súčasť bežného života ľudí v danej oblasti, ktorá stále prežíva medzi ľuďmi, i keď jej formy sú rôznorodé. Mojim cieľom nie je skúmať účinnosť tejto metódy, i keď všetky respondentky tvrdia, že im odrobenie „z' oči“ veľmi pomáha. Dôležité je, že táto metóda, je jednou z alternatív, ktorú si ľudia môžu zvoliť pri spomínaných ťažkostiach. Poskytuje tak človeku istotu a pomoc aj vtedy keď „konvenčná liečba“ zlyháva. Nasledujúca kapitole tejto problematike venuje detailnejšiu pozornosť.

¹⁰⁸ Preto aj dodnes, ak chcú ľudia niekoho pochváliť používajú slovo „nevrokom“ (neúrekom), napr.: „Jakyj tot vaš chlopec nevrokom fajnyj.“ (Aký je váš chlapec neúrekom zdatný) (ŠMAJDA 1971: 405)

¹⁰⁹ Príklad z obce Vidraň uvádza (ŠMAJDA 1971: 406); ďalej autor vraví: „keď niekto cudzí vošiel do domu, kde sa nachádzalo nemluvňa, musel najprv poplúť na zem, aby ho neuriekol, a až potom sa naň usmieval a prihovárал sa mu. Tento zvyk hanobenia siaha do veľmi dávnych čias. U Rimanov v čase triumfálneho pochodu šťastného imperátora, za jeho vozom išli verní vojaci, ktorí ho surovo hanobili a vysmievali v satirických veršoch. U Grékov bol zvyk, kedy ženy počas Tesmofórií a iných sviatkov si vymieňali najhoršie urážky a sprevádzali ich nie menj prístojnými posunkami.“ (ONACKIJ in ŠMAJDA 1971: 406)

Pythagoras vravel, že najbožskejším umením je liečenie. A ak je liečiteľské umenie najbožskejšie, musí sa zaoberať dušou aj telom, lebo žiadna bytosť nemôže byť zdravá, ak jej vyššia časť je chorá.

Apollonios z Tyany

Pri počiatočnom vstupe a následnom výskume v skúmanej oblasti, som bola veľmi prekvapená a zaskočená realitou, ktorú mi so samozrejmovou istotou a bezprostrednosťou zdelili respondentky. Samotní lekári, ak nedokážu diagnostikovať chorobu a dostupné terapeutické prostriedky nepomáhajú, človeku naznačia, aby „sa hľadal medzi ľuďmi“, tzn. vyhľadal ľudového liečiteľa. Túto zaujímavú skutočnosť potvrdili všetky respondentky:

„No, sami lekári, niekedy, akože keď už nevedia čo predpísať, tak povedia, „hľadajte sa medzi ľuďmi“, sú ja takí lekári, čo napríklad tiež veria, hej alebo majú takú skúsenosť a keď vidia, že nemôžu tomu pacientovi pomôcť ta povedia „hľadajte sa“/ Ono aj „z očí“ napríklad, výsledky sú dobré a pacient zomiera, horúčky má a nevedia a tiež ja viem jak tu bol doktor Fedor a posielal, rovno: „chodte sa hľadať“. Verí tomu, verí tomu, bo výsledky vidí, že sú všetky dobré a pacient má horúčky a nevedia si rady.“ (47, 58, Svidník);

„ja som napríklad počula, ja som sa osobne s tým nestretla, ale neviem ktorá kamarátka hovorila, že sám lekár povedal, že by bolo dobré „sa niekde ísť hľadať“ – ako v tom zmysle, ísť, za nejakým ľudovým liečiteľom, ale to je možno jeden lekár z neviem koľko“ (34, Kružľová);

„bol jeden významný lekár detský, ktorý dosahoval aj výborné výsledky vo Svidníku a to bolo v tom období 80-90tych rokov, tak on hovoril : „hľadajte sa medzi ženami“! a on už keď bol bezradný v tom dieťati, takže, no lebo sa hovorí, že skutočne je človek, ktorý má v tých očiach čosi také, že keď na teba pozrie, dostaneš to „z očí“ či chceš, alebo nie, bolí hlava a tak, no a on sám hovoril „hľadajte sa medzi ženami“, ja nemám skúsenosť, ale poznatky mám také, že skutočne to pomáha“ (62, Kružľová);

„Ale šak dochtori sami hvarjat : „Hledajte sja“!/ Aj ten zverolekar jak naša krova, šak Mariko padala na...sa vidilo, že ona, a sme ho zaklikaly i on hvarit: „ona neni chvora, lem ša hledajte pomidzi baby“, no... a mene ša prosily ket bylam s nohou: „a to ružu mate?“ ja povidam: „ ja znam že što?“ a chodli ste spaľuvaty? „ja byla jem“. A pomohlo vam? „ta pomohlo, ale iši bolit“. No a naučili ste, znate i vy?... (69, Kružľová).

Pri príznakoch ako celková slabosť, vyčerpanosť, bolesti žalúdka, zvracanie, hnačka sa snaží lekárska prax nájsť skutočného „vinníka“ teda vírus, baktériu podrobným

výšetrením pacienta. Predpísaním vhodných liekov s aktívnymi látkami na **potlačenie** príznakov poskytne pacientovi satisfakciu. Ale čo ak sprievodné znaky a symptómy choroby stále pretrvávajú? Konvenčná medicína nám odpovede neposkytne. I keď moderná medicína prevádza niektoré veci veľmi dobre, neide dostatočne ďaleko. Náš systém zdravotnej starostlivosti síce odstráni sprievodné príznaky a symptómy choroby, ale málo toho činí na podporu ceslistvosti ľudí a konieckoncov lekár nemá danú atestáciu na to, aby sa zaoberal energetickými bilanciami organizmu – ako to činí bioterapia.¹¹⁰ Ako teda vysvetlíme príčiny spomínaných príznakov, ktoré nedokáže vyliečiť lekár ?

Jednu z odpovedí o podstate tohto javu nám môže ponúknuť psychotronika. Psychotronika ako vedná disciplína totiž hľadá v magických predstavách, princípoch, postupoch a prostriedkoch možné fungujúce zložky a snaží sa ich objektivizovať pomocou vedeckých postupov. Hlavným dôvodom prečo som sa rozhodla hľadať súvislosti medzi psychotrikou a tradičnými predstavami o mágii, sú zaujímavé paralely pri vysvetľovaní magických fenoménov z energeticko-informačného hľadiska a chápaním mágie v tradičnej ľudovej kultúre, tak ako ju zachytáva etnológia. Predkladám tak možnosť, že niektoré magické predstavy a praktiky, existujúce v tradičnej ľudovej kultúre, majú - z hľadiska energeticko-informačnej interpretácie – možný, reálne fungujúci základ.

Ak by sme uvažovali o energeticko-informačnej úrovni organizmu (a to aj u rastlín a živočíchov), tvorí ju bioenergetické pole organizmu-biopole. Tvar a energetickú bilanciu biopola vytvárajú zložky statické a dynamické. Skladá sa z doteraz známych aj neznámych foriem žiarení a energetických interakcií; má všeobecné i individuálne charakteristiky. Autonómne riadi a ochraňuje organizmus. Biopole do určitého bodu znášateľnosti bezpečne ničí fyzikálne vplyvy, ktoré na nás pôsobia, napr. prírodné i umelé žiarenia: rozhlasové, televízne vysielanie, radarové žiarenie, ale tiež kozmické a zemské žiarenie. „*Ved' ak by sme nemali takýto ochranný prostriedok, náš organizmus, geneticky neprispôsobený – pred sto rokmi ľudia nič podobné neskúsili – by musel týmto sústavným útokom trpieť.*“¹¹¹ Pri existencii individuálneho biopola každého človeka, ktoré je priestorovo nekonečné a vyplňa celý vesmír, je reálna prepojenosť s biopolami iných jedincov. Takto by sa dali vysvetliť fakty diaľkových magických praktík a liečebného pôsobenia bez ohľadu na vzdialenosť a prípadné prekážky, teda aj praktizovania

---

¹¹⁰ Za zmienku stojí jedna citácia z knihy o Silvovej metóde: „Pred päťdesiatimi rokmi náhodou zistili po operácii, že hnev zmení farbu vnútra žalúdka. Nedávno objavili že stres zabraňuje činnosti bielych krviniek. Dnes uznávajú nielen to, že trápenie, starosti spôsobujú vredy, ale aj to, že skoro každú chorobu tela vyvoláva nejaký druh stresu, negatívne myslenie, negatívne city alebo pocity.“ (Silva-Stone in BELKO 1997 : 67)

¹¹¹ ROSINSKÝ 1991:12

„odrábania z' oči“ na diaľku.¹¹² V normálnych podmienkach je biopole v dynamickej rovnováhe. Energiu organizmu prijíma z potravy, dýchania a žiarenia z vesmíru, zeme a živých organizmov. Časť z nej používa na udržiavanie vlastných životných pochodov a prebytok má k dispozícii pre okolie-pre iné energeticky slabšie biopolia. Vôľou aj podvedomím túto prebytočnú energiu organizmu usmerňuje vcelku, ale len jej určité zložky adresne na toho, kto ju potrebuje. Splodiny energetického metabolizmu organizmu v biopoli vypudzuje, doslova ich obtiera o okolie, kde sa postupne rozpadávajú. Nie sú pre iné biopolia nebezpečné, pokiaľ ich tieto cielene neprijímajú.

Biopole však môže byť narušené kvantitatívne, kedy ide o poruchy množstva energetických prejavov; alebo kvalitatívne, kedy sa jedná o poruchy zloženia určitých oblastí biopoľa, štrukturálne zmeny biopoľa. Z pohľadu bioterapie, ako aj z hľadiska magických postupov, je veľmi zaujímavá štrukturálne zmenená zložka biopoľa. Kvalitatívne odlišná, štrukturálne zmenená bioplazma je zložka, ktorá bráni normálnej rovnovážnej energetickej bilancii a zapríčiňuje tým výrazné zmeny vo fungovaní energeticko-informačnej štruktúry ako celku.

„Mechanizmus všetkých magických praktík si môžeme zjednodušene a zovšeobecnene predstaviť ako človekom cielene vyvolané zmeny energo-informačného poľa, vedúce k účinkom v biopoliach individuí, ale i poľa vôbec, prípadne i s presahmi, alebo sprostredkovaným účinkom na hmotnú oblasť i telo človeka.“¹¹³ Metodika bioterapie sa zachovala z hlbokej minulosti dodnes v praxi ľudových liečiteľov.

Napríklad ako sme videli v mnohých prípadoch, na odháňanie zlých síl sa využívali hlavne živly – oheň, voda, zem. Paralelne, oheň pri bioterapii slúži na odstraňovanie štrukturálnych zmien z biopoľa človeka a tak upravuje energetické anomálie na biopoli. Pri bioterapii je nutná energeticko-informačná hygiena, teda zbavenie sa bioplazmy prenesenej z pacienta. Nedostatočne odstánené zvyšky štrukturálne zmenenej bioplazmy môžu mať za následok zdravotné ťažkosti liečiteľa – presne túto skutočnosť popisovali respondety pri žene, ktorá „začítavala“ ružu, pánovi, ktorý liečil ekzémy. Podľa princípov bioterapie sa teda nedokázali týto liečitelia dokonale „očistiť.“ Podobne voda, túto zmenú zložku energie neničí, ale naväzuje na seba a následne odplaví. Preto sa napríklad liečivé „chodenie po rannej rose“, alebo ponorenie rúk do tečúcej vody. Tretí spôsob zbavovanie sa „zlej energie“ je „odmrštením“ do priestoru, čo sa praktizuje najmä pri magických úkonoch gestiky. Zarietanie psychotronika vysvetľuje ako myšlienkové napriamenie liečiteľa, vyvolávajúce kladné zmeny v energeticko-informačnom poli pacienta. Aj

---

¹¹² „Tu neplatí zákon o strate intenzity energie so štvorcom vzdialenosti a o prekážkach šírenia elektromagnetickej energie“ (ROSINSKÝ 1991:13)

¹¹³ BELKO 1997: 68

prenesením choroby na určitý predmet – napríklad „uzlíkova metóda“ na zbavenie sa bradavíc sa dá zbaviť štruktúrne zmenenej zložky biopoľa, ktorú zničí zem, alebo spáli oheň, prípadne odplaví voda. Pri okiadaní (vydymovaní) pôsobí sila ohňa bezprostredne na chorého, preto by malo byť najúčnejšie.

Objasnenie javu z pohľadu psychotroniky som uviedla preto, aby som ponúkla aj – čo i len náznak – exaktného vysvetlenia „magickej praxe“. Pri interpretácii magických predstáv som sa nesnažila dokázať pravdivosť postupov a tvrdení psychotroniky, ale poskytnúť čitateľovi jeden z pohľadov na daný problém a vôbec vysvetlenie fenoménov okolo nás. Čiastočne sa spolieham aj na samotnú ľudskú prirodzenosť, od prvopočiatkov hľadajúcu duchovné rozmery človeka. Kto z nás v živote nikdy neuvažoval nad otázkou existencie ducha a nemateriálnej podstaty človeka, nad tým, čo sa skýva medzi nebom a zemou?

Bolo by ideálne, ak by súčasná konvenčná medicína zapojila do svojich teoretických východísk a praxe bioterapiu ako pomocnú terapeutickú metódu, ktorá pomáha na energeticko-informačnej úrovni organizmu.¹¹⁴ Či sa tak stane, alebo nie, bolo by nesprávne konvenčnú medicínu úplne obviňovať z čisto materialistických princípov v uplatňovanej diagnostike aj terapii. I keď moderná medicína presadzovaním myšlienky oddeliteľnosti mysle, tela a ducha bráni procesu uzdravenia, aplikácie duchovných aspektov v liečení nachádzame v holistickej medicíne. Tá uznáva základnú celistvosť, jednotu a integritu jedinca v rámci jeho interakcií s prostredím. Nazerá na telo, myseľ a ducha ako na neoddeliteľné a vzájomne na sebe závislé dimenzie bytia. Chápe tak všetko správanie, chorobu a zdravie ako prejav životného procesu celého človeka.

Je pochvalnou a veľkorysou skutočnosťou, že lekárske authority v skúmanej oblasti uznávajú svoje možnosti, pripustia posun hraníc liečenia aj mimo oficiálne praxe a so slovami: „Hľadajte sa!“ prenechávajú „liečiteľskú moc“ tým, ktorí sú skrytí medzi nami.

9 Záver

Cieľom tejto diplomovej práce bolo podať prehľad o existujúcich liečebných predstavách, ochranných opatreniach a praktikách v skúmanej oblasti severo-východného Slovenska. Či už pojednávame o skutočnostiach racionálnych a účinných ako herbalizmus, alebo pre mnohých nás iracionálnych – ako napríklad urieknutie, „z'óči“, boli to samotní respondenti, ktorí označili tieto praktiky za žijúce, užitočné a účinné.

---

¹¹⁴ „Odborníci z niektorých východných orientálnych terapií (napr. akupunktúra, šiatu), ale i západných terapií (napr. reflexológia, aplikovaná kineziológia) tvrdia, že choroba sa najskôr prejaví na energetickú úroveň a až neskôr prechádza na biochemickú a anatomickú úroveň.“ (BELKO 1998: 66)

Smer výkladu sa uberal od racionálneho aspektu fytoterapie, dosvedčeného vedecky v účinkoch „aktívnych bylinných látok“, ku ukážke magických predstáv o rastlinách a účinkov bylín, až po úkony vyslovene magické. Snažila som sa podľa dostupných teórií získať magické praktiky zatriediť a čo i len čiastočne interpretovať. Úloha vskutku obtiažna, berúc v úvahu časté prelínanie sa magických úkonov, prvkov mágie aj možností ich analýzy, veľa neodhalených skutočností, ktoré „musia“ ostať v utajení.

Aby som vyšla vstrieč aj odborníkovi, ktorý v tradičnú ľudovú interpretáciu neverí, v závere som poskytla aj pohľad psychotroniky. Ak teda ponúkam vedecky vytrénovanému racionálnemu publiku exaktné vysvetlenie „magickej praktiky,“ psychotronickú analýzu uvádzam preto, lebo predstavuje „mostík“ medzi magickými javmi a realitou vedeckou. Duchovné skutočnosti popisuje jazykom exaktnej vedy.

Kritike súčasnej medicíny som sa samozrejme nevyhla. A hoci je zdravotnícka prax len súčasťou svetového materialistického vehiculu, myslím si, že hlasy po holistickom chápaní človeka by mali byť výraznejšie – hlavne ak ide o liečiteľstvo. Verím, že ciele a prax holistickej medicíny sa budú uberať smerom, akým vyštartovali – smerom odkonu od „hlavného prúdu“ systému zdravotníckej starostlivosti, ktorý lieči telesné príznaky a symptómy choroby ku nedeliteľnosti mysle, tela a ducha v rámci zdravia, choroby aj liečenia. Ak by prestala platiť vtipná metafora o súčasnej medicíne stelesnená vo výroku: „operácia bola úspešná, ale pacient zomrel,“ bude to najväčším úspechom holistickej medicíny.

Dôvodom výskumu magických prvkov v etnomedicíne, bolo aj to, že etnomedicína na Slovensku chátra a postupne zaniká. Lekárska veda prebrala niektoré empiriou osvedčené racionálne prvky, avšak magické prvky ako nepotrebné povery pomaly zanikajú. Dnes sa už však poukazuje na možnosť, že tieto magické prvky neboli len akousi poverou, ale mali možno svoj racionálny, časom však zabudnutý podklad.

Celou prácou prestupuje skrytý motív racionality v princípoch a praktikách ľudového liečiteľstva. Ak ste sa počas čítania práce aspoň raz zamysleli nad ne/racionálnosťou popisovanej praktiky, spomínaného javu, splnila táto práca, hoci len z časti, svoj účel.

„Môže sa zdať, že jednomyselnosť spoločenskej a kolektívnej viery, je viac než objektivita faktov, je najdôležitejším faktorom toho, čo sa môže nazývať magickou mentalitou. Kolektívny duch súčasne v skutočnosti riadi v rovnakej spoločnosti základy poznania, vnímania, fyziológiu, prenesene životný úspech. Hlavne *vedecká náročnosť* a túžba vlastniť rigorózne vedomosti nie sú vrodené. Podľa starých múdrostí veda získava

v menšej miere svoju hodnotu zo svojej priezračnosti, koherencie, zo svojej skutočnej zrozumiteľnosti, ako zo svojej účinnosti. Toto vyššie hodnotenie obratnosti než samotného poznania vedie k tomu, že sa zamieňajú najpokročilejšie techniky s magickými praktikami, „zázraky vedy“ so zázrakmi úplne krátkodobými.“¹¹⁵

Význam slova racionalita sa zjavuje keď babka bylinkárka okiadza svätajánskymi zelinami bolestivé miesto, keď robí žena „uhlíkovú vodu“ proti urieknutiu „z’očí“, aj keď matka so synom navštívi liečiteľa, lebo vyčerpala všetky možnosti na jeho uzdravenie. Je tu človek chorý „sa hľadá!“ Nieкто „sa nájde“ u lekára, nieкто v akupunktúre, niekomu pomôžu bylinky. Ľudia v skúmanej oblasti, vedia ale o ďalšej možnosti: „hľadajú sa medzi ľuďmi“!

Táto možnosť, premnohých z nás nevyužitá a neznáma, im otvára ďalšiu cestu - istotu na uzdravenie.

10 Pramene

10.1 Bibliografia

- BELKO, D. 1991 *Ľudové liečenie. (Dulovce, Svätý Peter: okr. Komárno.) Materiál z terénneho výskumu.* Bartislava, FF UK.
- BELKO, D. 1996 *Magické predstavy, opatrenia a praktiky v humánnej etnomedicíne.* Slovenský národopis, roč. 44, č. 3, s. 302 – 318.
- BELKO, D. 1998 *O tradičnej ľudovej mágii, démonológii a súčasnej psychotronike.* In: TELÚCH, P. *Amulety a talizmany, ochranné predmety človeka v kultúre Slovanov a iných národov.* Bratislava: Print-Servis, s. 3 – 17.
- BELKO, D. 1998 *Otázka percepcie času a priestoru u senzibilov. (Komparácia tradičných a súčasných predstáv o pôsobení jedincov s nadprirodzenými schopnosťami).* Slovenský národopis, roč. 46, č. 1, s. 5 – 27.
- BELKO, D. 1997 *Pokus o energeticko-informačnú interpretáciu niektorých magických liečebných praktík zaznamenaných v tradičnej ľudovej kultúre Slovenska.* Slovenský národopis, roč. 45, č. 1, s. 62 – 74.
- BELKO, D. 1997 *Vývoj záujmu o mágiu.* Slovenský národopis, roč. 45, č. 3, s. 295-301.
- CAVENDISH, R. 1994 *Dějiny magie.* Praha: Odeon.
- ČIŽMÁŘ, J. 1946 *Ľudové lékařství v Československu I., II.* Brno: Melantrich.

¹¹⁵ LABURTHE-TOLRA, WARNIER 2007: 284; prekl.aut.

- DUGAS, D. 2004 *Zdravý život s babkinými bylinkami*. Žilina: Knižné centrum.
- EVANS – PRITCHARD, E. E. 1937 *Witchcraft, Oracles and Magic among the Azande*. Oxford: Clarendon Press.
- FRAZER, J. G. 1977 *Zlatá ratolest*. Praha: Odeon.
- GRIESE, O. 1992 *Problém očarování*. Brno: TOM.
- GRIGGS, B. 1981 *Green Pharmacy: A History of Herbal Medicine*. London.
- HORVÁTHOVÁ, E. 1987 *K vývoju etnomedicíny na Slovensku*. In: SAS 16. Bratislava.
- HORVÁTHOVÁ, E. 1974 *Ludové liečenie*. In: *Horehronie 2. Kultúra s spôsob života ľudu*. Bratislava.
- HORVÁTHOVÁ, E. 1968 *Lidové léčení*. In: *Československá vlastivěda. Díl III. Lidová kultura*. Praha.
- HORVÁTHOVÁ, E. 1975 *Liečenie a pranostiky*. In: *Slovensko 3. Ľud – II. časť, 1. vyd.*, Bratislava.
- HORVÁTHOVÁ, E. 1972 *Mesiac v kozmogonických predstavách ľudu*. Slov. Národop. 20.
- HORVÁTHOVÁ, E. 1986 *Rok vo zvykoch nášho ľudu*. Bratislava.
- HORVÁTHOVÁ, E. 1975 *Zvykoslovie a povery*. In: *Slovensko 3. Ľud – II.časť, 1.vyd.*, Bratislava.
- HORVÁTHOVÁ – ČAJÁNKOVÁ, E. 1959 *Liečebné praktiky čarodejníc na severo-západnom Slovensku v prvej polovici 18. storočia*. Slov. Národopis 7.
- HOLUBY, J. Ľ. 1958 *Národopisné práce*. SAV. Bratislava.
- HORÁK, M. 2006 *Rostliny transformace, případová studie: Užití přírodních halucinogenů mazateckými Indiány v Oaxace a mestici v peruánské Amazonii*. Diplomová práce, Praha.
- INGLIS, B. – WEST, R. 1992 *Pruvodce alternativní medicínou*. Praha.
- JAKUBÍKOVÁ, K. 1972 *Rodinné zvyky*. In: *Zamagurie*, Košice.
- JAKUBÍKOVÁ, K. 1972 *Výročné zvyky*. In: *Zamagurie*, Košice.
- KARIKA, J. 2003 *Slovanská magie*. Praha: Vodnář.
- KOSOVÁ, M. 1973 *Magické usmrcovanie protivníka na diaľku (Rozbor úkonu imitačnej mágie)*. Slov. národopis 21.

- KRONICK, J. 1997 *Alternativní metody pro analýzu kvalitativních dat*. Sociologický časopis, Vol. 33, No 1.
- LÉVI – STRAUSS, C. 1971 *Myšlení přírodních národu*. Praha: Československý spisovatel.
- MALINOWSKI, B. 1935 *Coral gardens and Their Magic*. London: Allen and Unwin.
- MALINOWSKI, B. 1954 *Magic, Science and Religion*. New York: Doubleday and Company.
- MARETT, R. R. 1914 *The Threshold of Religion*.
- MOTYČKOVÁ, D. 2003 *Lidové léčitelství. Léčitelé. Alternativní medicína. Výběrová bibliografie*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky.
- MURPHY, R. F. 2001 *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON.
- ROSINSKÝ, T. 1991 *Bioterapia*. Bratislava: Flash Channel.
- ROSINSKÝ, T. 2007 *Choroby z nenávisti (urieknutie, porobenie, prekliatie). Energoinformačný systém človeka v zdraví a v chorobe*. Bratislava: CAD Press.
- ROSINSKÝ, T. 1994 *Praktické skúsenosti s vonkajšími vplyvmi v bioterapii*. In: *Zborník prednášok zo 4. Lekárskeho kongresu naturálnej medicíny*. Bratislava: *Lekárska spoločnosť naturálnej medicíny*, s. 16 – 18.
- RUSELL, B. H. 2006 *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*, Portland: AltaMira Press.
- SAGMEISTER, V. 1992 *Základná škola psychotroniky*. 1. vyd. Bratislava: Flash Channel.
- SOKOL, J. 1998 *Malá filosofie člověka. Slovník filosofických pojmu*, Praha: Vyšehrad.
- TÓTHOVÁ, I.: *Magické prvky v liečebných úkonoch maďarského etnika na Slovensku*. Bratislava: *Národop. Inf.*, č. 3.
- VARCHOLOVÁ, N. 2002 *Rastliny v ľudových poverách Ukrajincov-Rusínov východného Slovenska*. Prešov: Exco.
- VARCHOLOVÁ, N. 2003 *Rastliny v ľudových poverách Ukrajincov-Rusínov východného Slovenska*. In: *Studie Slovákkeho muzea 8, Zeleň v lidových obyčejích*, Uherské Hradište: Slovákke muzeum v Uherském Hradišti.
- WOLF, J. a KOL. 1992 *Člověk ve světě magie. O historii a současnosti magie v lidské společnosti*. Praha: Unitaria.

10.2 Internetové odkazy

- POPELKA, S. M. *Calvé-Legg-Perthes*. (23-03-2007)
<http://el.lf1.cuni.cz/p65184073/>
- ANDU *Bylinky a svätøjánska noc*. (23-06-2008)
http://www.rastliny.net/index.php?option=com_content&task=view&id=221&Itemid=54
- ŠSTATISTICKÝ ÚRAD SR *Mestská a obecná štatistika* (07-08-09)
<http://www.statistics.sk/mosmis>
- BOBRIKOVÁ *Sviečka je symbol večného svetla, ktoré svieti dušiam veriacich* (02-11-2000)
<http://korzar.sme.sk/c/4713972/sviecka-je-symbol-vecneho-svetla-ktore-svieti-dusiam-veriacich.html>
- RASTLINY. NET *Informácie o lastovičniku väčšom*. (2009-08-07)
http://www.rastliny.net/index.php?option=com_content&task=view&id=34&Itemid=17
- WIKIPEDIA. ORG *Informácie o kombuche*. (2009-08-07)
<http://sk.wikipedia.org/wiki/Kombucha>
- KITL. CZ *Informácie o Vši prasačej*. (2009-08-07)
<http://www.kitl.cz/cz/medicinalni-napoje/>

10.3 Obrazová príloha v texte

Obr. 1.: foto aut.

11 Prílohy

11.1 Príručka pre interview (interview guide)

V rozhovoroch sledujem 4 základné tematické okruhy 1. racionálna oblasť ľudového liečiteľstva stelesnená fytoterapiou; 2. iracionálna oblasť ľudového liečiteľstva vyplývajúca z viery v „uhranutie“, „urieknutie“; 3. ľudové liečiteľstvo a konvenčná medicína. Poradie daných okruhov pri rozhovore nie je rozhodujúce, záleží od respondentky aký problém začne analyzovať.

1. Ak vám poviem pojem „ľudové liečiteľstvo“ čo všetko si pod ním predstavíte?
2. Ako sa liečite vy? Aké bylinky používate?
3. Ak nepomáha domáce liečenie vyhľadáвате doktora alebo liečiteľa? Prečo?
4. Boli ste niekedy u liečiteľa? S akým problémom? → ak áno: kedy, koľko krát, s čím, efektívnosť, priebeh liečenia, poplatky liečiteľovi, vlastný názor/pocit? → ak nie: Počuli ste už o ľudovom liečiteľovi vo vašom okolí?
5. Máte vy, alebo niekto vo vašom okolí liečiteľské schopnosti? → ak áno: Kedy/ako ste ich nadobudli?; Aké problémy liečite?; Koho liečite, podľa čoho si vyberáte pacientov?; Kedy liečite/ráno-večer?; Ako liečite/priebeh?; Aké predmety pri tom používate?; Ste potom unavený?; Ste vďačný za vaše schopnosti?; Prijímate všetkých pacientov?; Komu odovzáte svoje schopnosti?; Poznáte ľudí, ktorí majú schopnosti ako vy?; Stretávate sa s nimi?; Ako vás hodnotia ľudia, ktorí nemajú schopnosti ako vy?; Chodievate do kostola?; Ako sa stavia farár k tomu, že liečite?; Aký máte názor na súčasnú konvenčnú medicínu?; Chodíte k lekárovi?;
6. Ste veriaci? Povoľuje vaša viera návštevy u liečiteľa? Čo by vám na to povedal farár?
7. Nosíte ochranné predmety? Pred čím sa chránite? Máte doma ochranné predmety?
8. Veríte v „urieknutie“ „očarovanie“, ako sa tento jav prejavuje/lieči?

11.2 Ukážka práce s prepísaným textom

V prepise nahraného rozhovoru som rešpektovala nasledujúce pravidlá:

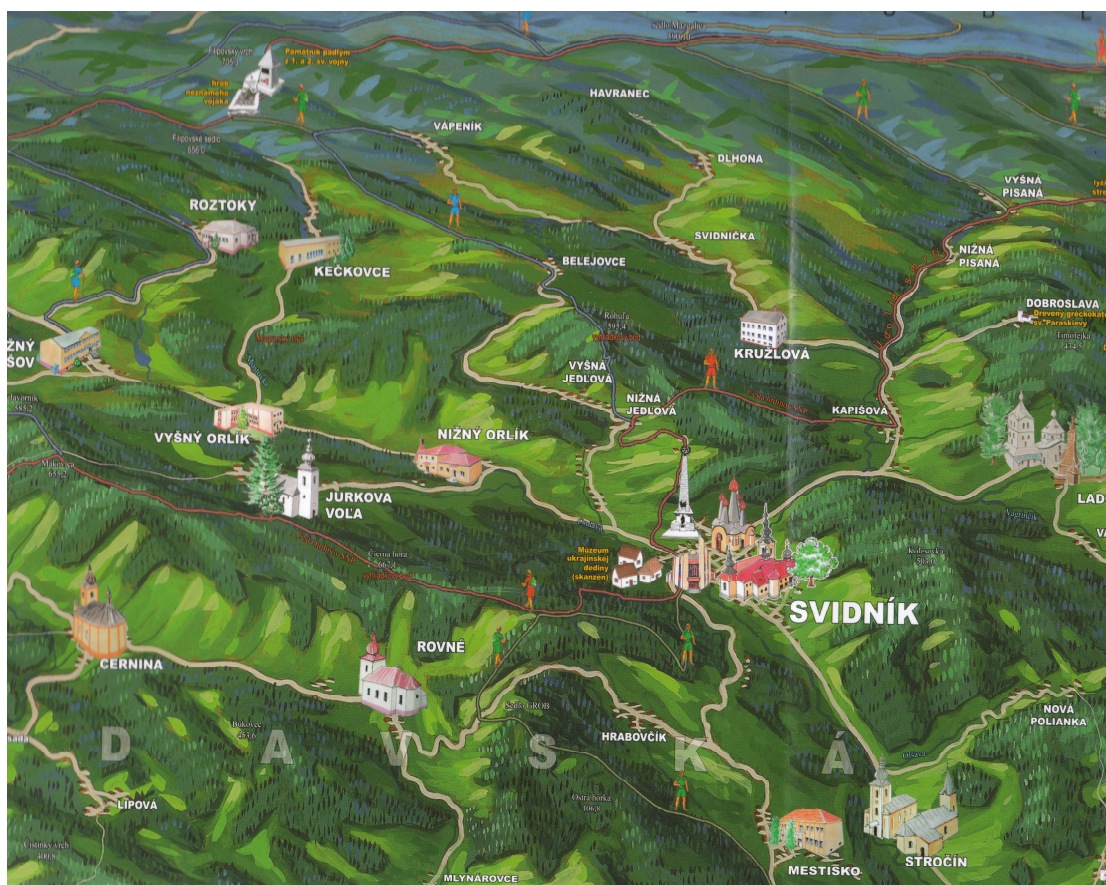
1. Všetky mená sú v rámci zachovania anonymity údajov o respondentoch vymyslené.
2. Z dôvodu zachovania čo najlepšej autenticity rozhovorov, prepisy interview často nerešpektujú gramatické pravidlá (písanie veľkých a malých písmen, interpunkčné znamienka a pod.). Pri prepise som sa riadila pravidlom : „píš ako počuješ“ a text neprekladám z rusínskeho nárečia do slovenčiny. Ak sa niektoré slovo úplne odlišuje od slovenského ekvivalentu, uvádzam ho v poznámke pod čiarou.
3. Pre zjednodušenie analýzy obsahu textu som označovala farebne slová patriace do rovnakej kategórie (napr. všetky byliny používané na liečenie + živočíšne produkty + domáce liečivé recepty sú označené zelenou farbou) : bylinky – zelená, z očí – ružová, púšťanie žilou– tyrkysová, odriekanie od hada – zelená, bradavice – sivá, pijavice – modrá;
- pre vytýčenie a označenie tematického celku som používala komentáre po bokoch textu;
- dôležité výroky/ pojmy som podčiarkovala

Príklad:

S: A nosia sa nejaké ochranné predmety?

T: Červene šnurky na „z očí“ ša davalo, no potom išli jaka ochrana, sú ľuďe takí citlivijši, že dakto dostava furt „z očí“ no taže treba si dašto oblecty na ruby, dašto naopak, a robjat i na diaľku „z očí“, v Dupliny jest taka, v Breznici jest taka što odrabjat-tam jest i taka što lijet vosk, može dakotre sú i take što „z pravdy“ dašto znajut, dakotre take šarlatene što chcu zarobity.

11.3 Obrazová príloha 1

Obr. 1.

Maľovaná mapa okolia Svidníka

Obr. 2. Folklórny festival-Pamätník Sovietskej armády-Múzeum ľudovej architektúry-Galéria národ. Umelca D. Millyho – Vojské múzeum – Rím.kat. kostol – Grécko-kat. kostol – Pravoslavná cerkva – Plastika gen. Ľ.Svobodu

Obr. 3. SNM – Muzeum ukrajinsko-rusínskej kultúry vo Svidníku - SKANZEN

Obr. 4. Ikony zo 16. storočia zo zbierok Múzea ukrajinsko – rusínskej kultúry vo Svidníku. 1 – Bohorodička Hodigitria, 2-3 – Posledný súd, 4 – Kristus Pantokrator

Obr. 5. Skanzen Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku, Cerkva z r. 1766 z obce Nová Polianka

Obr. 6. Tankový pamätník pri vstupe do Údolia smrti

Obr. 7.

Pamätná tabuľa v Údolí smrti

Obr. 8

erb obce Svidnička

Obr. 9

erb obce Kružlová

Obr. 10

erb mesta Svidník

11.4 Obrazová príloha 2

Obr. 1

Mliečnik chvojkový

Obr. 2

Lipa malolistá

Obr. 3

Zemežlč menšia

Obr. 4 Pŕhľava dvojdomá

Obr. 5

Mäta pieporná

Obr. 6

Kostihoj lekársky

Obr. 7

Praslička roľná

Obr. 8

Palina pravá

Obr. 9

Lieska obyčajná

Obr. 10

Dub letný

Obr. 11 Alchemilka obyčajná

Obr. 12 Pastierska kapsička

Obr. 13

Lubovník bodkovaný a Dúška materina

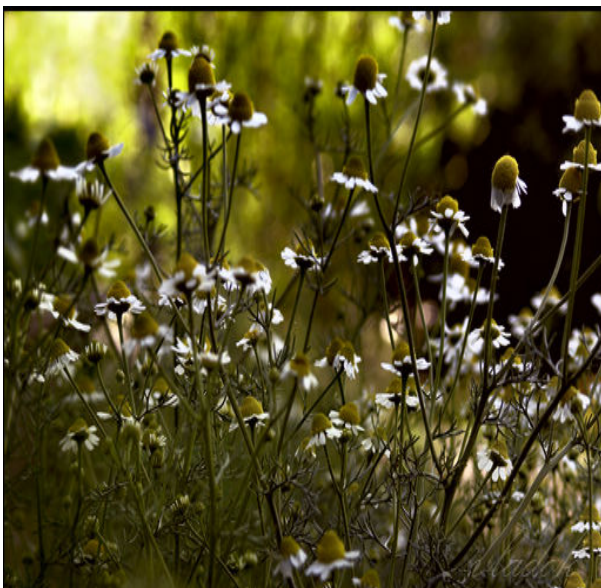

Obr. 14 Lastovičník väčší

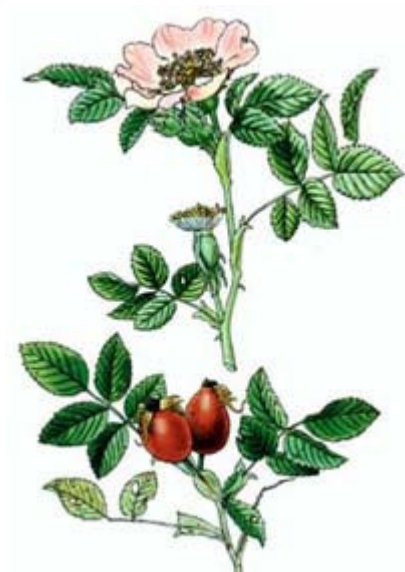
Obr. 15 Baza čierna

Obr. 16 Rumanček kamilkový

Obr. 17 Ďumbier lekársky

Obr. 18 Ruža šíповá

Obr. 19 Jelša lepkavá

Obr. 20 Rozmarín lekársky

Obr. 21 Levanduľa úzkolistá

Obr. 22 Medovka lekárska

Obr. 23 Púpava lekárska

Obr. 24 Lan siaty

Obr. 25 Zádušník brečtanovitý

Obr. 26

Borievka obyčajná

Obr. 27

Veronika lekárska

Obr. 28

Valeriána lekárska

Obr. 29

Oman vrboľistý

Obr. 30

Vrbica vrboľistá

Obr. 31

Ostropes obyčajný

Obr. 32

Komonica biela

Obr. 33

Komonica lekárska

Obr. 34

Kuklík městský

Obr. 35

Prilbica modrá

Obr. 36

Vřbovka úzkolistá

Obr. 37

Chren dedinský

Obr. 38

Cesnak medvedí

Obr. 39

Repa obyčajná cviklová

Obr. 40

Medovka lekárska a Levanduľa úzkolistá

Obr. 41

Jastrabník chlpatý

Obr. 42

Netýkavka nedotklivá

Obr. 43

Hrachor lesný

Obr. 44

Hrachor hl'uznatý

Obr. 45

Vrtič obyčajný

Obr. 46

Silenka veľkolistá

Obr. 47

Rebříček obyčejný

Obr. 48

Přhláva malá

Obr. 49

Praslička močiarná

Obr. 50

Konopáč obyčejný

Obr. 51

Krasovlas obyčajný

Obr. 52

Čerkáč peniažtekový

Obr. 53

Brečtan popínavý

Obr. 54

Veronika potočná

11.5 Prepisy rozhovorov

Rozhovor 1.

ženy, 47 rokov (M) a 58 rokov (T), Svidník, zamestnankyne Službytu Svidník

S: Diktafón si vôbec nevšímajte :)

T: Áno, nie, nie, nie

S: Chcem sa s vami porozprávať o ľudovom liečiteľstve, ale moja téma sa týka celkovo vlastne aj súvislosti ľudového liečiteľstva a náboženstva, súčasnej medicíny - konvenčnej . Takže ja by som sa vás opýtala, keď poviem pojem ľudové liečiteľstvo, čo všetko si pod tým predstavíte.

T: Ja si to predstavím to napríklad, keď som v práci, ma začne bolieť hlava, ma začnú bolieť oči, začnem vracať a viem, že to je „z očí“. Keď zavolám jednu pani, ja mám číslo na ňu, urobí mi, a behom pol hodiny mi je dobre, taže všetko mi opadne a je mi tak akoby sa nič nebolo stalo

S: Jasne, a to ako ste vôbec dostali kontakt na tú pani, odkedy to takto je, dozvedeli ste sa od niekoho, že tá pani to robí. Ako to prebieha.

T: Som sa dozvedela tu v práci, kolega mi dal číslo, že ich malá vnučka dostala „z očí“, a že oni ju zavolajú keď je nervózna, keď je...keď plače, zavolá jej a behom pol hodiny jej pomôže. Vyskúšala som to aj ja, mám dcéru v Prahe, takisto keď je jej zle, bolí ju hlava, začne vracať, zavolám ju a tiež behom hodinky sa jej to povolí, sa jej to odkrvni a pomôže jej to.

S: A to je zaujímavé a jak akože cítite, že to nie je obyčajná bolesť hlavy, ale je to niečo iné, ako to človek rozozná?

T: Cítim to, cítim to, lebo bolesť hlavy, keď ma bolí hlava, to je celkom iné, to ma bolí hlava vzadu, alebo...tu na vrchu ma bolí hlava a tu ma bolí ponad oči. Ponad oči ma bolí a bolia ma oči a normálne mi je na zvracanie – a vtedy už viem, že to je to.

S: Hm, jasne a ... a to myslíte, ako... mate nejaký predpoklad, že budete mať „z očí“, že si všimnete, že nejaký človek na vás pozerá, alebo...

T: No väčšinou keď som s niekým v kontakte a na mňa tak pozerá, áno, a už si myslím, že áno, že už bude zle a behom pol hodiny už mi je zle, bolí ma hlava, bolia ma oči, páru-krát som aj z roboty odišla, že po ceste o deviatej už som išla, po ceste som vracala a na celú bytovku a pokiaľ mi tá pani neurobí- zomieram a pritom aj hnačky mám.

S: A to ako funguje na akom princípe, že oni...

T: Nevieť na akom princípe, tá pani tu bola pri mne raz a som hovorila aby mi povedala, že proste aj ja by som chcela, tak keď dakomu je zle, a ona hovorila, že nemôže povedať, že proste ona urobí kedykoľvek, či o jednej, či o tretej v noci, kedykoľvek ju zavolá a ona nemôže povedať, že nie. A že ju volá aj lekári proste keď nevedia, keď sú výsledky dobré a pacientovi je zle, oni ju volajú a pomôže to, teplota klesne a všetko.

S: Čiže ona toho človeka nemusí poznať.

T: Nie, nie, vôbec.

S: Páru-krát som vola aj pre tvoju tetu keď jej bolo zle a behom pol hodiny jej povolilo. Ja len poviem krstné meno a ona to robí. Na základe krstného mena.

S: A vravíte, že nechcú...ono to zrejme odovzdáva sa len jednému človeku.

T: Asi, asi ona hovorila, že v rodine to musí odovzdať, ale že ona mi to nemôže povedať. Ale proste tam je, ja čo som bola v kontakte tak s takým čo robia, tam proste... tam je čisto náboženstvo, tam sa len modlia. Nevieť jak tá pani to robí, ale čo som bola, tak tam sa len modlia.

S: Hej, ja som videla videjko, síce z Maďarska, ale tam pani takisto odriekala nejaké modlitby robila klasickú uhlíkovú metódu, ale to už je to, keď ste v kontakte s niekým, možno to poznáte? Tu ma prekvapuje to, že sa to robí na diaľku, že toho človeka nemusíte poznať...

T: Ale ona asi tiež na zápalky, ona so zápalkami to robí...bo minule napríklad urobila raz dcére, bolo zle, som volala druhý krát a ona hovorila, že ona musí, keď už spí musí trikrát to urobiť a zopakovať- vtedy to pomôže, keď spí...keď tak behom dňa, že človek nespí, stačí raz.

S: Čiže vy ste neskúšali niečo iné, že by ste šli za lekárom, viete, že vám toto pomáha,

T: áno, áno, vôbec za lekárom...lebo tam, ja by som ani v čakárni nevydržala, lebo proste, mňa napína. Ja som raz bola u svojich rodičov a po ceste proste mi bolo zle, tak som musela zobrat vedro a tak som išla v aute, pokiaľ som nezavolala tej pani a ...že proste každých 5 minút by som musela...

S: A teraz mi povedzte, chcem sa opýtať, predsa len, keď je človek veriaci a keď chodíte do kostola...

T: áno chodím, chodím, ono, farári to neuznávajú, a e to je proste metóda...to je proste farári, farári...

S: Poďte, sadnite si, urobíme skupinové (vstup novej respondentky)

T: to je proste farári to zakazujú, ale je to princíp na modlitbe ťaže..

S: čiže myslíte, keby ste sa opýtali farára...

T: nie, oni zakazujú jednoznačne

S: Ale prežíva to v spoločnosti, aj tuto, aj všade inde, prežíva to a funguje to, ľudia to využívajú...

T: farári to neuznávajú, oni to zakazujú proste, že je to vraj hriech, ale tam sa nič zlé nerobí tam sa len modlí, taže...

S: Myslíte, že liečitelia sa navzájom poznajú, kontaktujú sa, vymieňajú si skúsenosti, alebo je to fakt takže odovzdajú skúsenosť len jednému človeku...

M: odovzdá to a len čisto v rodine sa snažia aby to ostalo, z pokolenia na pokolenie. Ale cudziemu, čo ja akože mám toto...že cudziemu nie, radšej si to zoberie do hrobu, keď nemá komu odovzdať.

S: A myslíte, že je to viazané na menšie mestečky a dediny ako na mestské prostredia?

M: ja si myslím, že viacej na dedinách sa to...

T: ono aj v Prešove, ona aj v takých väčších mestách, len ľudia o sebe tak nevedia, jeden druhému nepovie, tam sa nepoznajú ani susedia, ale viem, že aj v Prešove sú taký, že chodia za nimi, že sú len proste no...tam asi nie je tak, že jak mi tu v robote, že povieme, zle mi je, urob mi vodu, alebo zavoláme tej pani, čo ja volám... a tam asi tak nie je

S: A myslíte, že tá pani vníma to ako svoju pozitívnu vlastnosť, schopnosť, alebo skôr to vníma, že má ostať v utajení...

T: ako nie v utajení, lebo mi hovorila, že hocikomu môžem dať číslo, že nie ako nepovedzte číslo, ona hovorila, hocikomu

M: neviem či na každého to vplýva zle, ale napríklad, ja som raz chcela ísť bradavice čítať no a odporúčali ma na jednu pani a ja som za ňu bola a ona povedala, že nie, nebude to viac robiť, lebo že ju začali nohy bolieť a susedky, či kto jej hovoril, že to z toho, že robí- akože odčítava bradavice a to všetko, to zlo ide na ňu

S: ono to môžu byť rozdiely, pretože napríklad keď niekto robí „z očí“, tak tá pani pomáha každému, ale neberie to na seba, kdežto už také choroby ako bradavice, človek berie... ako cez seba

T: neviem, že napríklad tá pani čo robí „z očí“...ona možno vie tak urobiť, že proste, že ona vie, že jej zle nebude, ale počula som aj že dakto robí „z očí“ a potom jemu je zle, taže ona asi vie

M: záleží to od toho jaký je ten človek, či je akože, či silný je, alebo ne, kto je taký dajaký labilnejší, ta možnože prechádza naňho, kto je taký odolnejší ta možno že to lepšie akože znáša...

S: Myslíte, že sú špecializovaný na niečo, že robia, napríklad, že niekto robí „z

očí“ len, ale niekto možno lieči aj migrény, bradavice

M: väčšinou, čo ja som chodila, ako napríklad ruža čo sa zalieča, ekzémy všetkých druhov , taže také, ale napríklad, asi keď bradavice, ta neviem, toto, čo ja som chodila, ta len bradavice

S: A chcem sa ešte opýtať, odstráni sa to navždy, alebo sa človeku vracia, ono „ z očí“ sa asi vráti

T: ono sa vráti hej, ale bradavice asi nie

M: bradavice asi ne, ani, čo ja mám skúsenosti s tými ekzémami ta tie sa nevrátili.

S: A keď ste boli, videli ste čo pani konkrétne robila?

M: ja k jednému chlapovi čo som chodila, tiež ekzém začítaval, ta napríklad, oni hovoria, že veľa sa treba postiť, treba dodržiavať posty a napríklad som videla, hej...ja už neviem, čo už on rozprával ale stal pred obrazom svätým, predpokladám, ze sa modlil, stále sa žehnal a stále pod tým obrazom dačo šepkal, šepkal, šepkal a potom to spl'oval na trikrát, trikrát po trikrát a už kolo toho jaké kúzelné slová to už nikto neviem :) hej. Ale, že, lebo aj tie „z očí“, napríklad aj toto, aj tie ekzémy všade sa používa modlitba spojená s tými dajakými slovami, ale modlitba všade...Například pri jednej pani z Huncútnej čo som bola, ona tiež odčítavala bradavice a tak bývala, cez taký potôčik a naproti na briezku mal farár dom a ona akože hovorí, že už niekoľko rokov nebola na spoved', lebo ju farár nevyspovedal, lebo vie, že chodia za ňou ľudia, lebo tam sú stále autá a toto, no a ona hovorí, že čo mám teraz toho človeka odbiť od dverí, keď vidím, že mu môžem pomôcť a toto . No tak nechodí na spoved', lebo ...pomáha ľuďom, ale jednoznačne kňazi odsudzujú.

S: Čo sa týka medicíny, snažili ste sa liečiť lekársky bradavice a nepomáhalo to?

M: ja bradavice som sa nesnažila nijak lekársky liečiť. Proste jednoducho som išla, lebo ani ja tak osobne...som nemala, ale s deťmi. Ale napríklad chlapcovi na tvári, sa tak vyhodilo jak keď dajaké pupence, to možno mal kolo 50, jedna kolo druhej, také maličké drobné, no tak ...keby to bolo na zadku ☺¹¹⁶ ta toto, ale na tvári...tak som sa vyzvedala, som sa vypytovala, či dakto nevie... a som sa dopracovala, že mi poradili v Huncútnej je jedna pani, kde býva...ani meno som nevedela, išla som tam autom, potom len sme išli do dvora, či sme prišli dobre :) a dobre...

S: Stalo sa vám niekedy, že by ste sa stretli s tým, že by liečiteľ neprial človeka, odmietol ho? lebo možno sú niektorí, ktorí cítia, že človeku nedokážu pomôcť

M: hej, napríklad aj Elena vavela, že čo bola pri tom pánovi, tak napríklad ju zobral, lebo aj som jej to poradila, ju zobral lebo dajaká pani čo s jeho manželkou robila hej, tak sa poznajú, lebo spolu pracovali...takže zobral ju, hej, ale dajaká neviem kto, že

---

¹¹⁶ Tento znak ☺ používam na označenie úsmevu alebo smiechu respondentky vo všetkých rozhovoroch

bola za ním a nezobral ju.

T: lebo ho nohy bolia veľmi, jeho otec tak zomrel, čo ho nohy boleli, toto robil, jemu predal... a to pôsobí, on nohami to robí dajak

M: ja som to videla, lebo tiež som bola s chlapcom, on to robí...on ma viacej spôsobov, on začína asi tým najjednoduchším, keď to nezmizne, ta potom ide na ďalší spôsob

S: A viete, či nechcete porozprávať jak, tými nohami, lebo ja si to neviem vôbec predstaviť ?

M: :) no, hmmm...ja keď som tam, ale nie on, ale síce asi aj on....ale jeho otec čo liečil...tak ja som mala som chlapca, mal pol roka, a ekzém sa mu urobil na tváričke, hej, ale to len také krúžky, jak ket deti, stále starí ľudia hovorili, že....jak še to povi?

T: lišaj?

M: ne, lišaj, ale, že ket pribera dzecko ta take sa mu robia jak ,.....no no nepride mi, ja som tomu nepripisovala zvláštnu vec, sa to sa začalo šíriť, ale to sa tak rozšírilo, že, že to.... úplne, keby len tvár, ale ruky, nohy, brucho, kríže, jak jedna červená doska keby bol, no to dačo zúfalé a to ho strašne pieklo, svrbelo, chlapec len tak poviazaný bol. Ja som najprv vtedy, najprv som išla k lekárovi, chodila som za jedným, za druhým, za tretím, posielali ma po kožných, všelijaké mastičky, to všetko doma zašpinené bolo a nič nepomohlo, no a už potom keď som videla, že sa to rozšírilo na celé telo a že žiadny lekár nepomohol, nič nijaké zlepšenie, ta už potom som žiadny lekár, ale začala som hľadať. No ja som vtedy s ním veľa pochodila, bola som asi v štyroch takých hej , každý kto mi povedal ta ja som všade išla...

S: a tí iní nepomohli?

M: ne, no nevidela som žiadnu zmenu. No a potom mi dakto povedal o takom pánovi. To v takej dedine býva v Šikmej, to je taký zapadákov, tak potom som išla tam za ním. A on kázal tak, prísť o tretej ráno, taže mi s tým drobným :) sme išli o tretej ráno, viem, že zima bola, sneh bol, sme tam prišli, on zobudil svoju ženu, žena nakládla oheň, lebo decko trebalo pozobliekať dohola a on vtedy akože hovorím, no modlil, dačo tam neviem čo, a potom také ľanové plátno dal nad, žena držala a on potom z konope také si narobil kopky a tote kopky - stále pri tom dačo hovoril a podpálil a vyhadzoval do vzduchu , nad tým synom a to asi tých kopkoch bolo 9 a to tri krát po 9 akože spaľoval to.

S: a pritom odriekajú nejaké modlitby.

M: On hovorí, o neviem, či len sa modli, ale ja si myslím, že kolo tej modlitby musí dačo ešte povedať. No len hovorím :) Ta tak sme boli raz, potom druhýkrát kázal prísť, ale už som videla, že chlapec je spokojnejší, hej, lebo nesmie sa to ani umývať nič , ani s ničím mastiť keď sa to odčíta. A keď som bola druhýkrát, tak vzal nohu, bosú nohu a on,

no ja neviem či to mal tak zrastené či čo, ale na nohe mal ten veľký palec a ten malý mal tak prekrížený cez ten veľký, ale neviem či to mal tak zrastené, či iba tak, neviem, fakt neviem...no a s totu nohu, hej, zas ponad, chlapec ležal a on ponad celé telo, s tou päťou, tak a tak stále sa ho dotýkal a stále dačo hovoril a stále tak po celom tele a potom sme ho obrátili, no neviem koľkokrát to robil, lebo to na každú časť asi zvlášť. No a potom ešte hovoril, že to je veľmi , akože už bol strašne zaonačený. No a potom ešte kázal tretí krát prísť, len ja som nemala jak sa dostať, ta on prišiel k nám, taký bol zlatý, že prišiel až k nám domov a ešte tretí krát začítal.

S: Áno, asi keď to je fakt silné tak oni sa vyčerpávajú, musia, zas načerpať energiu. Ono... a ešte mi povedzte, čo si myslíte, prečo to lekári nedokážu liečiť, v čom je ten princíp, že vyspelá medicína, toľko liekov možných je... a tu človek z ľudového prostredia, ktorý pozná bylinky a niečo zdedené- magické praktiky, to dokáže vyliečiť.

M: No, sami lekári, niekedy, akože keď už nevedia čo predpísať, tak povedia, „hľadajte sa medzi ľuďmi“, sú ja takí lekári, čo napríklad tiež veria, hej alebo majú takú skúsenosť a keď vidia, že nemôžu tomu pacientovi pomôcť ta povedia „hľadajte sa“

T: Ono aj z očí napríklad, výsledky sú dobré a pacient zomiera, horúčky má a nevedia a tiež ja viem jak tu bol doktor Fedor a posielal, rovno: „chodte sa hľadať“. Verí tomu, verí tomu, bo výsledky vidí, že sú všetky dobré a pacient má horúčky a nevedia si rady.

M: Moja.. napríklad sesternica, roky dozadu, sme deti boli a takisto, tak hovorila tota jej mama vravela, stryná akože, že na dvore asi trikrát za sebou našli, akože hlavu :) z kačky, odrezanú, a oni akože, niekto im dačo porobil a na to ich dcéra dostala vysoké teploty, ale štyridsiatky hej, decko odpadávalo, normálne zomieralo, no a oni tu prišli do svidníckej nemocnice, všetko urobili výsledky, toto, bola tu asi týždeň, horúčka...ne týždeň asi dva lebo tri dni a potom ju odšifrovali do Košíc a v Košiciach bola, lekári-oni nevedia, všetky výsledky všetky dobre, na jake vyšetrenia všetko dobre, a len zábaly a koniec. A tak neviem tiež, či sa sami, ...či dakto im poradil, žeby ako dali urobiť toto „z očí“, no lenže to už dlho bolo, zaspaté a vravia, že keď zaspate oči to sa ťažšie odrába, tá kázali od 9 žien vodu , akože by 9 žien urobilo „z očí“ a do jedného sklíčka pozlievať. Ta stryná pochodila po dedine, kto vedel porobili a tak išla s tou vodou do Košíc ale sa bála :) hej aby ju dakto nevyhodil s tým, alebo čo :) no tak, boli na návšteve, ja neviem jak na izbe alebo čo, bo len v zábaloch bola, no i ju pozmyvali s tou vodou, dali sa jej napiť, no i, už kým tam boli ta začala teplota klesať a na druhý deň...no už na druhý deň bola bez teploty bez všetkého a dokonca týždňa ju pustili domov hej. A doktori akože hej, z ničoho nič- oni nepovedali hej, že jej dali vodu, „z očí“ - ale nevedeli si to vysvetliť, že z ničoho nič začala

teplota klesať, zmizla, hotovo.

S: No fakt je s tým problém, že medicína je založená na liečení príznaku a vôbec sa nezaobrá duchovnom človeka, vraví sa, že veľa kožných chorôb nie je vyliečených cez maste.

M: Alebo zas napríklad na žltáčku, takisto, ja som mala, tam napríklad skade ja som ja som mala susedu, takú pani čo už zomrela, čo ona robila od žltáčky, neviem čo tam dávala, lebo ona zas pripravovala nápoj, ja som ho pila, lebo moja mama keď: joj dzivče ši dajake bidne, maš dajake žlute oči ☺tak už išla do susedy po nápoj, a už sme vypili a hotovo. Dávala tam fľašu vína, čiernu meltu kávu tam bolo cítiť a zvyšok neviem. Takisto mám takú skúsenosť, že môj manžel mal problémy a išiel k lekárovi a hneď ho nechali na infekčnom, hej, no a samozrejme, my sme takoj do susedy a takisto výsledky boli zlé, všetko tam naznačovalo, že má žltáčku, no a viem, že to, sviatky boli, no a my sme tak ako nás nechceli pustiť len tak dajak cez balkón, či jak, sme mu dali, a to bolo Silvestra, hej a on: no ta aspoň budem mať čo piť cez Silvestra☺ tak jak deň pred Silvestrom mu urobili výsledky a výsledky boli zlé ta takoj ho tam nechali, no my sme cez tieto voľné dni, hej, bo bol 1. január, my sme mu toto doniesli, on to vypil a prišli v pondelok lekári do teho, urobili výsledky a on bol zdravý, no a výsledky boli dobré, a pustili ho domov, a on hej, že no: ta vy len nechceli, že by ja na Silvestra bol doma. Takže dá sa.

S: A ešte sa vás opýtam takto: z mladosti máte skúsenosti, myslíte, že bolo viac liečiteľov po dedinách, či je to také iste, len sa o tom menej vie, rozpráva?

T: Asi aj dakedy bolo len proste sme boli mladi nás to nezaujímalo, sme nemali svoje deti, nás to nezaujímalo hej, ale určite šak dakedy ani po lekároch nechodili, sa liečili.

M: Ale, no ja si myslím, že bolo viacej. Lebo napríklad kto nemal komu zanechal tak si to zobral do hrobu hej. Lebo napríklad ja poznám aj takú osobu, čo napríklad hej, že dedo vedel, zo súrodencov nechcel nikto zobrať, no a teraz akože, tak zobrala to vnučka, hej, ale takisto povedal, že nepovie to nikomu cudziemu hej a keď to nezoberie ona, no ta hovorí, no ta..... ta dobre zobrala, a tiež hovorí hej, že nerobí to na zárobky, ale žeby to vedela pre seba hej ... ale ja to viem, lebo som chodila za jej dedom hej, tak minule som sa s ňou stretla, pýtam sa jej: počúvaj tu, to dakto toto zobral? ona najprv na mňa pozerala, sa zasmiala : prečo sa pýtaš? tak si myslím, že určite dakto zobral, ta chcem vedieť, keby mi trebalo, ta ona hovorí: hej ja ...ja hovorím: keby náhodou? Heej, kľudne kedykoľvek. Taže asi tak.

S: Vy napríklad nejaké bylinky, zbierate používate?

T: Bylinky akurát alchemilku, na ženské veci, potom ten horký čaj, to teta mi zbiera: cintoriu-na žalúdok, to je dobre. Teta zbiera toto. Ja veľa bylinkových čajov pijem.

M: Ja zas nepijem žiadne bylinky, ja bylinkové čaje nemám rada, viem napríklad tiež u nás jedna babka taká bola, že ona tiež ekzémy, alebo bolesti boli ruky, nohy ona to liečila a ona tými bylinkami. Ona zas tie bylinky zbierala, a potom keď prišiel, tak ona to tak liečila, že ...to boli vyschnuté, ona takisto to spaľovala tie bylinky a nad tým kúrila, tú časť, ktorá akože bola chorá.

T: Teraz napríklad jedna teta nám dala na cholesterol vysoký hej, také a ja to pijem ešte som to nedopila, ale hovorila, že bola na kontrole a perfektne jej to išlo dole a lekárka ju chválila, že jakú dobrú životosprávu má. Tam ide dva litre vody, 20 dkg chrenu, 2 cibule, či koľko, cesnak, citrón, dva citróny, či koľko na kolieska, a 14 dni je to v tej vode prevarenej potom sa to scedí a každý deň štamprlík ráno a večer.

S: Príroda na všetko má liek.

T: A toto, že je to dobré aj na prečistenie organizmu, že dvakrát za rok by sa to malo vypiť, no a chren je sám o sebe zdravý, cibuľa takisto, cesnak takisto, že tam nič nie je také.

S: Chcem sa ešte opýtať ohľadom liečiteľov, počuli ste, že by dakto rakovinu liečil, alebo fakt už také ťažšie choroby?

M: No len v televízii, čo nejaký bača liečil, čo chodila, čo zomrela tota pacientka, čo za ním chodila. Ale ako tak tu v okolí nie. No napríklad ten môj chlapec, moja mama stále plakala, že už z neho nikdy normálne decko nebude, a on sa krásne vyliečil, hovorím, krásne, nič, jedno žeby sa mu dakde dačo obnovilo, nič. A ten mladší, keď sa narodil a takisto sa mu začervenali líčka, tak už som nečakala nič, už som takoj pendlovala tam, takže som to takoj zozačiatku zachytila, začítal mu to a bol pokoj.

S: Koľko ľudí nevie o niečom takom. Pamätáte si, vaše babky, ma vo vašej rodine niekto skúsenosti...

M: ja som v rodine, ani jednu babku nezažila, akože zomreli veľmi mladé, ta neviem, či dačo vedeli a moja mama akurát „z očí“ vedela, čo naučila aj mňa, ale tak inšie nič.

T: Moja mama tiež „z očí“, ale s uhlíkami, ja v bytovke to robiť nemôžem...

M: no ja napríklad tiež s uhlíkami, ale miesto uhlíkov používam zápalky, keď tu v robote, že to je prakticky toto iste

S: no čítala som obdoby toho, že namiesto uhlíkov sa zápalky používajú

T: ale to je zázrak, jak mňa bolí hlava, jak ja vracam a jak to pomôže. Môj muž stále hovorí: migrénu máš☺, a ja po 15 min. po polhodine jak mi dakto urobí, sa mi

odgrgne, si ľahnem a nič nerobím, absolútne.

M: Môj napríklad ten mladší chlapec, už teraz napríklad tak ne, ale keď bol mladší, on presne vedel, že dostal „z očí“, naňho to napríklad ja neviem jak, ale on napríklad bol dakde, a sa hral, alebo neviem kde bol a pribehol domov a už len úplne ho kľagalo, ako na spanie a už len : mami urobte mi z očí a ja: ta čo kde si bol?: len robte vodu! Ja už len som urobila vodu, napil sa, umyla som ho, no a dačo som išla robiť...mami idem vonku, no šak počkaj, šak pred chvíľou si zomieral...už dobre ☺...no už dobre, za 10 min. už dobre a pokračuje.

S: Človek tomu musí veriť, že mu to pomôže?

T: Mal by veriť, ale poznám aj takých čo volajú a pomôže aj takým, a že keď mu pomôže potom asi verí.

S: A chcem sa ešte opýtať, nemusíte mi odpovedať...

T: používa sa, som bola raz, ne Dubovej ale v Bočnej čo ma tak hlava bolela, to už dávno bolo a tá pani robila, len z chleba, žiadne uhličky, žiadne zápalky, len s chlebom

S: čiže sú obdoby, každý možno ináč to robí?

M: sú možno také akoby regióny, že sa používa...

T: aj Monika robí len s chlebom

M: no napríklad ja mám švagrinu, býva v Smolníku, ona tam zas dajak tak vie robiť tie „z očí“, že leje vodu na rohy stola... dajak tak, krížom a potom totu , najprv naleje, ja neznam a potom zase do toho hrnčeka zbiera tu vodu

S: Ta pani tiež jak bola v izbe, tak do každého rohu v izbe frkala...

T: mne čo jedna robila v našom vchode tak ona mi urobila „z očí“ ale ona najprv sa napila ona tej vody až potom mi dávala, ta neviem

S: napríklad čo ja som videla to dievčatko tak tá pani jej robila, tak to dievčatko vôbec nepilo vodu...

M: „z očí“ keď sa robí, ako čo mi robíme, tak sa hádžu uhličky alebo zápalky a potom sa zmýva, že sa robia krížiky na ruky, na čelo ale trikrát sa aj napije z tej vody

T: a jak sa odgrgne, tak už je dobre, aspoň mne, ale keď sa napijem tej vody a sa mi odgrgne a viem, že mi už bude dobre, pokiaľ nie, ešte stále nie je dobre

M: napríklad zas, pani jedna čo v Bukovej, tamta zas napríklad, čo ona, ...tiež ekzémy? ona „z očí“, ale ona napríklad zas cez kľúčik, cez dierku kľúčika, taký veľký kľúč, a zas hreje vosk na lyžičke nad ohňom, dačo si tiež hovorí, a potom leje ten vosk cez ten kľúč do vody a potom z toho, ono hej ten vosk tam ztuhne a potom na toto pozerá a hovorí, že čo, že tam je had, zmija...

S: vidí v tom obrazce

M: ano, ano, ale ona zo začiatku tak to robila, aspoň čo ja mám, neznam jake slovo použiť, že to robila tak úprimne, akože chcela pomôcť, ale teraz si z toho urobila biznis

T: no tú pani čo ja volám tak ona od nikoho peniaze neberie, že ona nič absolútne, že ona to robí zadarmo, proste ale keď už fakt častejšie tak idem za ňou a jej dačo dám

S: lebo to človek už len z vďaky..

T: ale ona hovorila, že ona za to peniaze brať nemôže, že ona proste pomáha, ale zadarmo

M: sú taký napríklad, čo ja som chodila, že napríklad mi povie: tyko date? Koľko dáte? Že on peniaze nepýta, že toľko alebo toľko, že koľko človek uzná za vhodné ta dá. Alebo napríklad keď som s tým chlapcom chodila, tak ten ujko nezobral ani prvýkrát, povedal, že keď sa vylieči ta potom

T: a ja čo som bola v Bočnej pri tej pani, a som sa jej pýtala, že čo za to, ona povedala: koľko dáte, ja dám na cerkov, ja pre seba neberiem, ja dávam na cerkov, to čo nechate, ja dam na cerkov.“ Koľko dám, ona to dá na kostol, viem že čo tak hovoria, že proste keď dakto dačo robí, že aspoň tú korunu, jak dakedy bolo, že proste zadarmo by sa to nemalo robiť, že aspoň tú korunu.

S: A, že sú na to dajaké...

T: tá pani mi hovorí, že proste peniaze neberie, ona nemôže zobrať peniaze, ona proste nemôže povedať, že ti neurobím, hocikto keď ju zavolá a povie, hoc aj v noci o jednej o druhej o tretej, kedykoľvek ma mobil pri sebe, ona vstáva a robí, že ona nemôže povedať, že nie, lebo potom by už nemalo účinky, že vraj.

M: Napríklad tá pani z Hrinky, čo o tie bradavice, tak ona napríklad ich začítavala tak, že chodila skoro ráno, či neskoro večer, už neviem teraz, ku potoku a tam bradavice dajak začítavala, ale museli byť presne spočítané, lebo že ona každnú jednu potrebovala odfajknúť☺ že napríklad keď zle sa spočítalo, ich bolo 40 a ja som napočítala 38, ta 38 zmizlo a 2 ostali, no

S: A vracajú sa tie choroby? No ono „z očí“ sa vráti, lebo to na vás niekto pozrie

T: „z očí“ áno, áno

M: ja čo vravím s tými ekzémami, ja ako mám dobré skúsenosti, že sa to nevrátilo

T: ono aj bradavica, to sa nevráti

M: a bradavica tiež, ono na tom mieste nie, iba ak sa urobí nová niekde inde, ale toto čo je zlikvidovane sa nevráti na to isté miesto

S: a sú predmety, ktoré sa pri tom používajú? Pri „z očí“ uhličky s vodou

T: a modlitba

S: a liečitelia majú svoje

M: niekto s bylinkami, niekto spľuva, niekto spaľuje, no

S: odporúčal vám niekto ochranné predmety nosiť?

T: červenú nitku vraj na „z očí“,

M: alebo tielko naruby

T: alebo spodné prádlo naruby, gaťky a také veci, že vraj to pomáha, a už som videla veľa týchto ľudí jak chodia, najmä také panie, majú červené nitky

S: Dobre tak to je asi všetko, ďakujem krásne za interview.

Rozhovor 2.

žena, 46 rokov (L), Svidník, na invalidnom dôchodku

S: Dobre Lenka, len som ťa chcela ešte upozorniť, že je to len na účely mojej práce, bude to anonymné. Keď ti poviem pojem ľudové liečiteľstvo, čo si pod tým predstavíš všetko.

L: nó, hlavne bylinky si predstavím, hej a čo ja viem, aj pijavice si predstavím ☺, aj to „z očí“, aj to „ z očí“ ...asi všetko

S: a čo myslíš, čo všetko sa tým lieči, kedy ľudia sa rozhodnú: nepôjdem k lekárovi, ale idem k liečiteľovi?

L: no, asi vtedy keď už im lekár nepomáha, ale vieš čo, sú aj takí lekári, ktorí jednoducho povedia: viete čo, musíte sa dakde hľadať, nie, tak sa hovorí

S: hm, a oni, vieš ako keby mi to lekár povedal a ja by som neverila v to, že existujú nejakí liečitelia

L: keby si bola strašne chorá urobila by si to,

S: že by som začala hľadať

L: určite, určite, lebo vieš ako, a ešte keď ťa to veľa nestojí, tak si povieš, prečo nie, no skúsím keď mi to neublíži, šak no vieš ako liečiteľ ti môže ublížiť, nedá ti vypiť jed ☺, len keď tak

S: Až takých tých, z byliniek, máš nejaké bylinky, piješ čajík, alebo zbieraš

L: No, no hej, vieš čo, nie nič nezberam, kedysi som robila med z púpavy ☺, ale vieš, čo to bola taká sranda, lebo môj otec dlho dlho kašlal vtedy a ja som robila med z púpavy a dala som im jedno sklíčko s tým, že no ochutnajte aké to je hej, ale stálo ma to veľa roboty, námahy kým som to vypracovala, urobila a predstav si on to používal, dával to do čaju a prestal kašľať, dlho kašlal a jednoduchosť to spojil si to s tým medom, a potom čo také... a čo si sa pýtala ☺

S: na tie bylinky, nezberáš nič, ale možno kupuješ čajík, nie?

L: určite, medovku kupujem, medovkový mám rada, lipový samozrejme mám rada, mäťový mám rada, to sú také, ktoré ja preferujem.. a kedysi som aj pila aj z toho takého, jak sa volá ten koreň, štipľavý...

S: ginger, zázvor

L: zo zázvoru som pila kedysi, lenže vieš čo pre mňa je dôležité aby mi chutil, nikdy som nepila čaj preto lebo si myslím, že má nejaké účinky

S: aha, dobre tak ako proste, napríklad mäťu, že sú nejaké tráviace problémy a naordinuješ si na dva týždne mäťu?

L: nie, akurát vieš kedy, kedysi som v jari si dávala žihľavový lebo som vedela , že má prečisťujúce účinky, jedine toto, ale napríklad aj viem, že kedysi Lucka mi kúpila nejaký na dobrý spánok, lebo zle spávam, ale takto, žeby mi pomohol, hm...

S: že radšej levanduľovú podušku mala kúpiť☺

L: ☺ takže to som vlastne tak nepozorovala, ale skôr poviem ti tak Soňka, že nieže som nepozorovala, ale nesledovala som sa, či to účinkuje alebo nie, ono dakedy už dobre urobí len to, že ako, vieš „aha už niečo pijem, už niečo preto som urobila“, už to veľa spraví

S: no práve, záleží na to, aby človek či mu je robené „z očí“, či pije bylinky tomu veril?

L: vieš, poznáš placebo...no ale tie bylinky, vieš čo, no práve včera bol, perfektný , perfektný to bol, to 1. časť bola toho seriálu o bylinkách, nejaký francúzsky a to bolo perfektné, to bolo o Peru a tam je nejaká rastlina, maka sa volá, nepočula si nikdy o tej rastline

S: nie, o ayahuaske som počula, liečia sa ňou drogové závislosti

L: no aj to, aj to, aj to spomínala, no a vieš čo, takto, jak to mám povedať, že všetky choroby ktoré existujú tak odnekiaľ prišli, určite neprišli z vesmíru, ale stade tu zo zeme, z prírody odtiaľ a keď sú tu, to znamená, že musí existovať aj tu protiliek proti nim, hej a buďto ho vyrobíš umelo, alebo si ho vezmeš z prírody, ja si myslím, že je to tak, toto si myslím, že platí, že to čo vznikne na zemi, na zemi aj musí byť na to liek

S: i ja si myslím, že na rakovinu, aj na všetko existujú lieky, ak nie bylinky, tak minerály ale v prírode, len ľudia na to ešte neprišli ako to spolu dokombinovať aby to fungovalo

L: aby to zaberalo a fungovala, lebo aj človek je stado a všetko čo sa mu stane, tak tiež súvisí s tým...dakedy tak málo stačí hej , človeka liečia 5 rokov, a nevedia čo mu je a nakoniec prídu na takú banalitu, liečia následky hej , a prídu na takú banalitu, že má málo

kremíku, a nedostatok kremíku mu spôsobí toto a toto spôsobí ďalšie veci, a nakoniec zvýši tlak a potom mu znižujú tlak, pritom by mohli mu dodať viac kremíku a stačí zistiť čo obsahujú kremík hej, nemusí to byť tabletky

S: to je práve to, kontrast súčasnej medicíny, konvenčnej a liečiteľstva, že jedno lieči iba iba príznaky a druhé sa zaoberá tým duševným

L: no, aj duševným a hlavne o tú imunitu ide nie, že posilňuje imunitu a jednoducho nič sa ťa nechytí a ja mám strašne dobrú imunitu, ja mám takú imunitu ☺, vieš čo ale zase odkedy mám také tie svoje problémy s chrbátom, tak mňa sa nechytí nádcha, mňa sa nechytí chrípka, ja som mala chrípku naposledy možno pred... v 94 roku, lebo to som po chrípke ochorela na to svoje, v 94 roku som mala chrípku a neočkujem sa nič ma a všetci majú doma Ivan má chrípku, potom Libuša má chrípku hej, všetci sa vystriedali, som všetkých vyopatrovala a ja nič ..takže tak, a potom čo to sme ešte hovorili o tom.. aha ešte „z očí“, ti poviem, to ti bola tiež sranda, lebo moja mama vie, robiť „z očí“, hej a stále, mne sa občas stávalo, že jednoducho som zaľahla, hlava ma bolela, ležala som, vracala som, nie, a predstav si, mama bola v nemocnici, a ja som sa obliekla, dotrepala som sa za ňou do nemocnice, ona ma tam zobrala kdesi do kúpeľne urobila mi „z očí“ jasne, tie zápalky tak stáli, toto ja neviem pochopiť ako zápalka tak môže stáť vo vode, zhorená zápalka, šak drevo pláva, uhlík pláva, ona mi to urobila, chvíľku som tam posedela, vrátila som sa domov, v pohode hej a potom...to bolo asi pred rokom a pol mi zistili migrénu, že to nie je „z očí“, ja som nehovorila jak som si to liečila ☺, ale zistili mi, ja mám strašné migrény a odvtedy už mamine „z očí“ mi nepomôže, hoc by neviem čo robila, proste je mi jasné, je to migréna

S: ale skúšala sa mamka aj potom ešte, jak už si vedela, že je to migréna

L: hej, robila mi z očí a už to nepomohlo, to už boli také strašné stavy, že ja som na pohotovosti s tým skončila raz, no a nie...to už nepomohlo

S: asi je to fakt také, ak človek je už vážnejšie chorý, to už nepomáha, asi je to fakt len na ten špecifický prípad, keď ti niekto „vysaje“ energiu, či ako si ty predstavuješ „z očí“

L: že čo sa stane s človekom keď dostane „z očí“, presne to, vysaje, poznám takých ľudí, mám takú kamarátku, stretnem sa s ňou v meste vieš, tak úsmev na tvári mám, lebo keď sa stretnú po dlhom čase, nie tak rozprávaš sa s ňou a ona ti rozpráva a v kuse len problémy a problémy a ja už chcem skončiť, už chcem ísť a ona ma pustí po 15 minútach ja som hotová, ja som hotová, ona ma vycucá, sama seba nabije ☺ odchádza a ja som hotová, musím sa to naučiť s tým niečo robiť, že nedať sa

S: by ma zaujímalo, či tí ľudia skutočne, len niektorých ľudí vysávajú, že to cítia...

L: silných

S: alebo je im to jedno

L: vieš, čo ja si myslím, že to ani nevedia, že to robia, že je to neúmyselné asi, no hej, vieš čo keby vedela, že to robí, tak to je potom sviňa ☺ že : á Lenka ide, tá je silná, vysajem ju ☺

S: a uhlíkovú metódu pamätáš si, či zápalkovú nie, lebo buď sa používajú uhliky, či zápalky

L: no mama to robila so zápalkami, ona len zobrala vodu, do hrnčeka si dala, no lenže vieš, čo, to to je predpoklad, že musíš sa vedieť modliť a ja som si normálne povedala musím sa to naučiť a budem robiť sama sebe, a ☺ neviem sa modliť to mám veľký problém...no a tri zápalky a stále zapaluje a niečo si pri tom hovorí a pri každej zápalky povie, že...že kto mi to urobil muž, žena, alebo tak všeobecne no a hodí to tam pomieša, no a tie zápalky buď stoja, tým uhlíkom dolu, alebo plávajú a ak plávajú tak nemáš nič a keď stoja tak máč, a potom čo, ...ona sa dáva napiť tej vody a pľuje do tých rohov a zase dajaké zarietkačky a potrie potom všetky končatiny potrie, na rukách, na čela a na nohách, tu na nártu a potom trebárs mama ona tu sedela tu pri mne pol hodiny a hovorí skúsime ešte raz či to odišlo, no a skúsila a predstav si Soňka to je neuveriteľné, ja vlastne nad tým premýšľam už od gymnázia, vtedy ma to tak veľmi zaujímalo a ja som sa opýtala našej profesorky chémie, ako, či by mi to nevedela vysvetliť, prečo tá zápalka stojí takto a ona: Halušková, neotravujte ma takýmito somarinami, proste ona nevedela to vysvetliť, hej tak neviem, ja fakt odvtedy nad tým premýšľam a takto váham, veriť, neveriť, jak sa to, musí na to byť nejaké vedecké vysvetlenie

S: sú to veci medzi nebom a zemou, dnešný svet funguje na empirii, a z druhej strany sú veci, ktoré si nedokážeme vysvetliť a mňa zaujíma hranica medzi tým, kedy človek verí viac tomu vedeckému, že ide k lekárovi a kedy sa nechá liečiť liečiteľom a verí mu

L: ja si myslím, že k lekárovi treba ísť kedy už nemôžem vydržať, lebo tie bylinky neúčinkujú hneď, ja som dva a pol mesiaca v takých bolestiach ležala, že ja som nevedela, čo to je spánok a vtedy, ja som brala tak silné injekcie a proste mne by bylinky nepomohli, no čo čo so mnou urobí doktor

S: a neskúšala si k nejakému liečiteľovi ísť

L: nie nie....ale hej, teraz už hej, keď nie sú tie problémy tak veľké, hej, že si poviem, no tak skúsím, mám času, nezabije ma to, ale keď sú tie problémy také veľké, že nedá sa žiť, tak jedine doktor, jedine skalpel, pretože nedá sa žiť keď tak strašne bolí, nedá, to ťa zničí, to ťa celého, nielen po fyzickej stránke, po psychickej a potom vieš čo to je

napravovať 10 rokov málo, takže vtedy by som odporúčala doktora aby pomohli, keď ťa dostanú z toho najhoršieho, hej, môžeš si hľadať tie alternatívy keď už máš čas, keď už to nie je také akútne...

S: preto sa pýtam, keby ti to mohlo pomôcť, ale tam nie je záruka, že ti to pomôže, či ťa vezme

L: no vieš napríklad sa mi stalo kedysi keď tak letel, neviem, či si pamätáš take dačo Kašpirovský, takeéo, a my sme tu sedeli pri telke, že no vyskúšame, pozerali sme, on bol tuto na amfiku bol a oni to asi davali aj v telke, alebo jak to bolo, neviem ... pozerali sme, pozerali a vážne mi sme sa tu začali kymácať a pospali sme a teraz ja neviem, sranda veľká, nie☺tak si myslíš, že ozaj, že-ale prečo nie, keď sa začnem na teba tak pozerat', tak možno mi tu odkvecneš ☺neviem, tak sú taký ľudia majú čosi také v sebe a poznám aj veľa takých mladých kočiek ako som ja, ale daktoré robia, joj, moja jedna kolegyňa robila tak, že ona dávala, dávala do pohára vodu naberala, ...tri lyžičky vody – v poriadku a potom keď ich brala späť, zistila, že sú len dve-vtedy si mala „z očí“ takže aj taký spôsob existuje

S: a vieš, aj o iných spôsoboch

L: tak potom tie uhlíky, ale to som nikde nevidela, lebo u nás, kde teraz uhlíky zoženieš, to iba keď dakto má pec doma...ja som poznala iba tie zápalky a prelievanie po lyžičkách, no ale tomu som veľmi neverila

S: takže mohla by si povedať, že si tomu prestala veriť keď už si vedela, že to nezaberá, lebo 1. krát si bola určite prekvapená keď ti to pomohlo

L: no vlastne, naša mama nás tým liečila od malička, od malička nás tým liečila, to bolo normálne ja som sa nad tým nikdy nezamýšľala, až potom neviem, ja som sa začala o to zaoberať, alebo, že „čo v tom je“z takého trucu, lebo tam sa modlí a ja nie som veľmi nábožensky založená, ja som to furt brala, ako také, že je to náboženského charakteru, vieš, tak ja som preto bol tak proti tomu dost' a začala som to skúmať, ale teraz myslím si, že hej, je niečo medzi nebom a zemou, ale šak to je dokázané, aj to podpaľáčstvo, alebo šak drží na sebe tie vidličky alebo žehličku drží ☺... ja som kedysi aj Libuši odrábala bradavice, takým spôsobom, že som čarovala len tak hučalo ☺ a zdá sa mi, že to zabralo, ťažko s ami to hovorí, lebo to vyzerá ako blud

S: len mi porozprávaj, prosím, mňa všetko zaujíma

L: vieš, tiež sú všetky metódy, moja Libuška mala takto tu pri prstoch, chúd'a tak sa trápilo a ja už som vieš čo, všetko jedno bolo, vieš, ja už som sa dokázala aj modliť a hovorila som si takto: „pane bože daj, aby som do rána mala tie bradavice na nose, len nech ona to nemá na rukách“ fakt, fakt a chodili sme to vypaľovať a nepomáhalo, tie

lapisové tyčinky to bolo nahouby, vypaľovanie-šak to je normálne popálenina hej, šak ju to tak bolelo, všetky prsty, no a a potom, robí sa to aj tak, že sa zaviaže na nejakú nitku koľko ich máš, lenže jej to bolo ťažko spočítat', na nejakú nitku uzlíky koľko ich máš a sa to zahrabe kdesi pod odkvap a tam voda tečie do zeme a tam to zhnije, keď to zhnije sú preč, to robila moja mama, potom som ja čosi robila, keď bol mesiac v splne a potom začal upadať, tak som vyšla na balkón a čosi som tam neviem čo ☺ a ešte tak, že potrieš jabĺčkom a ešte aj s močom som nejak som robila...fakt nevedela som si rady, no a jasne doktor nepomohol, tak som robila všetko, čo som počula...prerezala som jabĺčko, potrela so jej jabĺčkom, spojila som to a povedala som nejakú formulku, neviem jakú, to mi zase nejaký kolega poradil v robote...spojila som tie jabĺčka, ako uzavrela som tam tie zlé veci, a teraz treskúca zima, sneh nebol, mráz bol, zem zamrznutá a ja som šla, bolo treba to jabĺčko zahrabať do zeme ☺ tak som šla tam, hej vedľa a teraz v noci o 12 – jasné dvanásta hodina, tam som kopkala, kopkala a išiel dajaký ožran z vinárne ☺ a „ty tu robíš“ a ja „zmizni“☺, tak som to tam zahrabala

S: a pomohlo?

L: vieš, čo no ja neviem, oni sú to také potvory, tie bradavice, oni ti zmiznú kedy sa im zachce, ani neviem kedy, či potom, či neskôr, zo dňa na deň zmizli, ale to je také najlepšie na tom, že zmiznú a ty si to ani neuvedomuješ a za dva dni a potom aha...vieš, ako keby si premysleli, že už stačilo...vieš čo ja keď som bola malá, ja som mala tu a tak som to mala naložené, že som nemohla spojiť prsty, a potom som mala ešte kdesi tu a strašne mi zavádzala a ja som mala strašne nervy, to si pamätám tu sme bývali, 10 rokov som mala, ešte menej ako 10 rokov som mala keď sme tu bývali, a ja som v noci raz, vieš čo, už som bola z toho taká nešťastná, že som to odhryzla, odhryzla som Soňka a ono tak sa hovorí, že je nejaké prepojenie medzi všetkými bradavicami na tele ☺ ja už som to dvakrát zistila, že je, a predstav si jedného krásneho dňa nič, ale zostala mi tu jazva, bola kedysi výraznejšia, ale teraz už nie a potom mala som tu ešte na päte, aaah, ja som k Zelenkovej chodila- Zelenková odborníčka, vyberala mi to, ja som myslela, že sa zbláznim, hej, ty ja som týždeň nemohla chodiť, pozerám, ona zase tam ti je, si myslím, no už neidem a v tom čase sa mi začala robiť aj tu, a čo ja som robila, tak som si nohu stále tak vykrútila, šak to som skoro o chrbát prišla, ja som to rozrýpala, rozrýpala až úplne a vyberala som pinzetou korieňky, bolo ich tam jak hadov a jedného krásneho dňa pozerám, ono sa to už, asi som ťukla na ten najhlavnejší, ja neviem jak to funguje, čo sa stalo, pozerám, nie je tam a predstav si, ani táto tu už nebola a to bola taká malinká, len rašila. A Ctibor mal zase tu a to bolo tiež také hlúpe, to bolelo, on dokonca mal v topánkach, každú topánku mal tak, že tam mal dierku. No a Ivan na gymnáziu, on mal

celú ruku, ja som s ním začala chodiť, to si pamätám, vieš on jak stále tak za seba a nechcel ma chytať tou rukou nie, a ja naschvál a tu máš ☺ nevadilo mi to. A tiež mu tak zmizli. Vieš čo, ja som si ešte dávala, citrónovú kôru namočenú v octe a ono to tak pekne vyžerie, nebolí to, trošku to bolí keď to ide do hĺbky a potom tie korienky je fakt pekne vidno a ja som ti mala veľkú.

S: Leni, ale nie si si istá, že pomohli rituály, alebo zmizli len tak?

L: Soňka, nepamätám si ako to bolo, jedno je jasné, zmizlo to a jednoducho, takto si teraz myslím, prišiel ich čas, nejak to nedávam zo súvisu s tým, že som čarovala jak bláznivá, ale verím ☺ ale verím

S: a vedela si to od známych, z práce, kolega ti poradil ako sa to robí?

L: hej, tak on ma aj bral s Libuškou, boli sme u nejakej pani, ale to jej nepomohlo, mama jej robila nepomohlo, potom ja som s tým splnom, nepomohlo, a s tým jabĺčkom, vieš to Soňka nepamätám sa ako dlho potom zmizli....no a moja zmizla lebo som do nej vftala, to je tutovka, zničila som ju, ona už nemala žiadnu šancu, žiadnu možnosť ☺

L: neviem, či sa medzi ľudovéhoho liečiteľstvo ráta, aj ...také tie baňky, čo sa nahrievajú, mne dáva také môj rehabilitačný doktor, nahreje ich a tým, že oni sú teplé, tak ja neviem ako, pritisne, vzduch sa vysaje a pod tou baňkou tak koža navrie, taká bombuľa sa urobí a čo to jak to asi pôsobí, ono to nacucá, ono sa to prekrví a tým pádom, že sa prekrví tak sa to uvoľní to svalstvo...vieš čo, perfektné, pretože, ja som tam ležala, on mi to prisal na 10krát lebo sa to nemalo na čom držať,☺ a ono sa to prisalo a ja som cítila také ťahy, normálne som cítila jak to saje, jak to láme, no a ono to hned' sa mi ul'avilo keď som z tamade išla. A ešte jeden prípad mám, na sebe, obarila som sa raz v kúpeľoch vriacou vodou, robila som si kávu, vieš čo, toto tu je strašne citlivé, všetky tieto prsty a tu, tak som hned' bežala, no bude zle, lebo nemám čo používať na izbe špirálu, to je nebezpečný nástroj, tak dostala som, hej a čo on urobil ten doktor, on mi, tu mi dal ihličku, tu mi dal ihličku ja neviem kde všade, ja len viem, že aj tu mi dal lebo tú mi potom zabudol vybrať a ja som s tým vyšla vonku, a predstav si Soňka, vieš jak keď sa obaríš, to ti momentálne nafúkne, naleje... nič, nič, akurát to zostalo červené a som nemohla chodiť na niektoré procedúry, lebo ja som mala taký parafín, to si máčaš ruky do parafínu zo sviečky, tak to by zle pôsobilo, keby som horúce na to dávala. Ináč, ja som bol toho úplne preč, ako mi pomohlo toto, že on to napichal tu tu, kde ešte, no on vie kde. Takže akupunktúra a vlastne aj tuto rehabilitačný mi robil páru-krát, vieš čo na chrbát som tak nezaregistrovala, lebo to už sa kombinuje potom s masážami, so všetkým, ale toto tu si pamätám to som bola maximálne prekvapená a potom tie baňky, pijavice som ešte nemala ☺

S: A z tvojho blízkeho okolia, bol niekto za liečiteľom?

L: neviem, ja by som bola veľmi rada keby som bola

S: tvoja mamka vie „z očí“, to sa dedí v rodine, nie

L: no ja by som chcela, vieš, keby som si mohla vybrať čo, ja by som rada liečila takto asi (priloží nado mňa ruku)

S: dotykom?

L: že chytíš človeka, hej a ale nie takým spôsobom ako moja kamarátka, že sama si ťahá a myslím si, že človek ani nemusí mať nejaké schopnosti a že dotykom môže hocikto

S: a myslíš si, že „z očí“ funguje tak, že človek tomu verí, alebo to ani nemusí vedieť a funguje to aj na diaľku

L: vieš čo, predstav si že moja mama mi kedysi aj na diaľku robila „z očí“ a ja som bola úplne preč, neviem kde som bola, a keď sa pamätám všetky tie jej „z očí“ mi pomohli, až potom keď sa to dokázalo

S: a nemohlo to byť tým, že už si vedela, že mám migrénu, uverila si lekárom

L: lebo vieš čo, sa stalo, že mi mama nepomohla, ja som tu ležala, ja som tu umierala, mama mi robila „z očí“ a odišla, hej a volá mi potom, ale mne nič, mne už nepomohlo a vieš, čo Soňka to bolo hrozné, to ti tak tlčie v hlave, nemôžeš nič robiť, vstaneš a to ťa zrazí nazad pretože to sú také tlaky a vybrali sme sa do nemocnice peši a každý krok mi spôsoboval, ja som myslela, že mi mozog vyletí a celou cestou som vracala a keď vraciaš napína ťa a keď skončíš ešte viac, lebo to je tlak, no a potom pichli mi nejakú injekciu, tam ma ešte obvinili z toho, že bohvie čo všetko som pobrala na tú hlavu, nič, ja mám svoje problémy, keď beriem tabletky vezmem si od chrbátu, alebo sa hodím do vane, to je prvé riešenie, takže ja lieky nie, ja som s liekmi zažila strašne veľa hrozných vecí, takže tá injekcia mi nezaberala, nezaberala my sme sa vybrali domov peši a ja som spadla do kríkov na kolená, tam som zase vracala a ostala ležať a Ivan zavolať taxík, tak na toto ja si neviem predstaviť, že by pomohlo mamine „z očí“. V GEO časopise bolo ako si človek môže sám pomôcť v takých situáciách, pri migréne, ako je človek silný, napojili ho na nejaký prístroj a on tam sledoval priechod krvi v mozgu a migréna je aj o tom, že sa veľmi prekrví mozog hej, stúpne tlak a proste to búcha bum bum bum, a on to videl na monitore a jak to tak sledoval tak oni mu kázali aby sa snažil ten tlak znížiť, prietok znížiť, a on to dokázal. A ja som to skúšala, keď mi to prešlo cez bohovské sústredenie...keď mi to prešlo cez oči, ja som normálne cítila ako sa mi oči uvoľnili a cez spánky keď mi to prešlo a cez uši, všetko, mne sa nenormálne uvoľnilo

S: vidíš autosugescia

L: Soňka, ale ved' to je moje telo, keď ja jemu nemôžem rozkázať, tak už kto? Ale ti hovorím sa mi najprv podarilo len kúsok a späť a ešte raz, hej, až kým som sa tak

nesústredila, ale vieš, to už človek musí byť tak prinútený, že už a tiež to neviem koľko zohráva úlohu, že chcem, že sa trápim a akú úlohu zohrávam či to dokážem...tak som bola prekvapená, z toho som bola prekvapená ☺ Lekárom treba veriť keď je to akútne, pretože keď je to dlho dlho akútne tak ťa to zničí a potom nie si schopný už nič, zlikviduje ťa to, vtedy treba lekára, a potom už skúšaj ináč...ja napríklad s tou chrbticou mám stále problémy, ale zistila som čo mi pomáha a robím to, čo mi pomáha, chodím na rehabilitácie, to mi pomôže už len keď tam prídem a poviem a on mi dačo predpíše a už mi pomôže len to, že som niečo pre seba urobila, pomáha mi teplá veľa, takže veľa poriešim len keď si ľahnem do vane, ale tak žeby som dajakú bylinku na to, to by asi trebalo dlhodobo... a včera vraveli o ľubovníkovom oleji a ona mu tá masérka natierala ten olej okolo chrbtice že to vsiakne dnu a napraví platničky, posilní, že to obsahuje vápnik, no ale zase keď ti mám pravdu povedať, keď predpíšu ketazon, alebo fastum gel, nie, nie... mám a nič, možno na nejaké stavy také keď sa udrieš...ale keď tak niečo také, že zvnútra to ide, šak ono mi to tam neurobí novú platničku, to tiež lieči sa len následok

S: A čo sa týka liečiteľstva a náboženstva, ako kresťan verí liečiteľstvu? Odporúčal by farár aby človek chodil k liečiteľovi?

L: toto je fakt zaujímavé, nad tým som sa ani nezamyslela, ale to je pravda, nábožensky založení ľudia a práve oni sa obracajú na takých ľuďoch, ale práveže, takto si myslím, oni asi nemajú radi takých ľudí, považujú ich za... ☺vhodných pre inkvizíciu, noo, a práve preto veria, že takí existujú, logicky, keď existuje Boh, veria, že existuje Boh, tak veria, že existujú aj ľudia, ktorí sú ako protipól jeho... a keď je ťažko tak pôjdu, pôjdu lebo veria, skôr ja neverím, , práveže oni by tomu verili skôr, že existujú liečitelia

S: takže ako súčasť kresťanstva

L: presne, jedno s druhým, vidíš a nerozmýšľala som nikdy nad tým

S: a myslíš, že je to viazané aj na oblasť, v mestách nechodí k liečiteľom toľko ľudí

L: asi skôr na dedinách, ale lenže vieš ako na dedine je 100 ľudí keď ich ide 50, tak dobre, v meste je 15 tisíc ľudí a keď ide 100 ľudí za liečiteľom, tak ten pomer vlastne je, takže myslím si, že je to asi rovnaké. A vieš čo vlastne som aj mala aj možnosť ísť, kdesi do Humenného, že mala som možnosť, ale nikdy som tomu až tak veľmi, nestálo mi to za to sa tam vybrať a odstáť si tam, celý deň odsedieť, alebo...nie, nikdy som to neurobila, vieš čo, mám taký názor, že veľa krát si človek môže pomôcť aj sám...

S: Dobre ešte si skontrolujem otázočky ☺ a nenosiš talizmany? Alebo niečo proti „z očí“?

L: Nie...ale ty hej, mala som také obdobie, keď ma to dost často postihovalo, že

som mala „z očí“ tak som si dala preventívne, tieľko naopak, ale potom ma to dost' šťvalo, že : „ja som taký slaboch, že hocikto sa na mňa pozrie, hej a teraz čo ja!“ aj som si takto hovorila: „no jak on sa na mňa pozrie, tak ja naňho pozriem dvakrát horšie“ že ja som začala odporovať, keď som cítila dačo také, že ma dakto

S: a myslíš, že je lepšie ako takto mu vzdorovať, že ukázať mu silu ako napríklad radšej nepozrieť sa vôbec?

L: ale keď ja toto neviem, či on ti môže urobiť zle aj keď nezachytí tvoj pohľad, toto ja neviem či to musí tak... aj veľa krát sa mi stalo keď som sa stretla s kamarátkou a mala bábätko, ja som sa veľmi bála s tými bábätkami, že mu urobím niečo zlé, lebo...nechtiac, že to práveže to „z očí“ tak sa hovorí, že to nemusí byť len v zlom, ale že aj keď niekto pochváli alebo tak, ...no takže toto keď sa okolo teba hej, keď počuješ tie veci, hej, tak vážne sa začneš báť, že aj ty by si mohol tak ublížiť, to by som bola z toho nešťastná fakt, žeby potom dakto mal problémy, že by „no s kým som stretol, s Lenkou som sa stretol“, veľmi by ma to mrzelo

S: a tobôž na deťoch

L: tak mňa to teraz fest prešlo, ma to prešlo s tým „z očí“ ale tak objasnené to nemám, objasnené to nemám, dokonca pamätám sa, bola som veľmi veľmi malá, boli sme na Vydumanci, tam moja babka, babku mám z Vydumanca a moja sestra bola taká maličká, to ešte júj bábätko 5 mesiacov mala a pamätám sa, mám normálne pred očami a to som mohla mať 4,5 roka, na to celý život nezabudnem a to je dost' ako zaujímavé keď si 4,5 ročné dieťa ako som bola ja pamätá taký výjav... ležala, celá modrá a kričala plakala na ratu, vyzeralo, že umrie, to si pamätám na ten ruch okolo toho, ako mama jačala a to bolo v 60tych rokoch, to bolo ešte také vieš, mama jačala jééminku a potom po kohosi skočili a bolo dobre, takže to vlastne bolo také moje 1. stretnutie s tým... fakt keď sa mi to vrylo tak to muselo byť, úplne modré dieťa...dodnes to vidím, no ale furt som proti tomu bojovala, že to nie je možné, že to musí mať nejaké vedecké vysvetlenie

S: a nevieš to „z očí“ sa dedí sa to v rodine? Alebo liečiteľstvo?

L: hej, len mladšiemu môžeš povedať, no moja mama to ešte nikomu, ona čaká, že sa ja zmobilizujeme ☺ ale Soňka, to by som sa musela naučiť modliť, tak to asi nehrozí, asi nie, to už nie je času ani, a komu to budem robiť, asi nie a ešte vieš čo,... kto to všetko ovláda, tak takí ľudia to ovládajú, že tým by som nedala ani aby mi tašku poniesli na meter, vedia to aj takí ľudia z ktorých necítim dobro, alebo

S: možno preto k tomu nemáš dôveru

L: možno, možno, hej, že viem, že nie sú to dobrí ľudia a vieš čo práve nie, takým spôsobom nie , chcela by som takým rýchlym spôsobom, že položíš ruku vezmeš-odhodíš

a človeku je dobre

S: tak reiki ☺

L: a práve dnes som v knižnici bola a práve som čítala tam som si skoro zobrala knihu thai-cci, žeby som to robila a ešte jóga prstov tam bola, ako sa dajú prsty rôzne prepájať aby ti to pomohlo, cvičenia na oči... a vieš čo ja som istý čas cvičila jógu, tak som skúšala aj pilates, kalanetiku

S: Dobre Leni, no ja si to ešte pozriem, či som sa všetko opýtala

L: héééj a vieš čo ma ešte napadlo, to vieš čo, moja mama chodí vylievať na pánty vodu, ako no závesy na dvere, ona stále dolu do pivnice chodila a na pivnicové a ja som potom na druhý deň do pivnice chodila a zápalky som zberala, a potom sa ešte musí ten pohár, v ktorom to robila, pod stôl otočiť hore dnom, . Vodu z kohútika, zapaluje zápalky a odrieka si niečo, a pritom, tri (zápalky) a za každou zápalkou si povie, od baby, od chlapa, a tak všeobecne, no a ono sa ťažko zistí, alebo aj zistí dakedy, nie keď to zamieša tak už nevie, ktorá je ktorá, nevie či do baby, či od chlapa, ale dakedy stoja všetky tri a dakedy sa stane, že spadne na dno a na dne ti stojí takto kúsok uhlíka a hlavička dolu, že drievko pláva a ten kúsok spálenej zápalky ti spadne na zem a takto stojí hlavičkou dolu, no to sú ti... a hovorím: „zamiešaj to ešte raz, či si to nerozmyslí“ a zamieša a ono sa to späť ti vráti tam, to len kukaš, uhlík... a vieš čo ja som, mala som také, páčila som zápalky, jedna za druhou, miešala som, ani jedna s atak nepostavila, experimentovala som Soňka, lebo to keď dačo ti nejde do hlavy snažíš sa zistiť, že: „ no ved' ja ti ukážem“ – nie, nie, nie, nikdy sa mi nepodarilo, to ma tak ako vyvádza z rovnováhy...že to dačo na tom musí byť keď... a potom to zamieša hej a keď sa postaví tak máš hej, no a potom potrie... a takto do jedného roha a tiež pri tom čosi hovorí, odrieka modlitby, a do každého roha a tuším aj krížiky robí a tchuj-tchuj-tchuj (popľuje) hej a na mňa tak krížik urobí a zase krížik a tchuj-tchuj-tchuj, že za každým keď namočí... a potom a ešte na lyžičku 3X vody a to je mimochodom veľmi chutná voda, síra, dakto má rád keď sa pália zápalky, to tak vonia, tak 3Xna lyžičku tej vody, no a potom ide vyliat' na pánty, aby tam zostalo to zlo uzavreté ako

S: a kedy sa môže ten hrnček zobrať?

L: no vieš, čo mne sa dakedy tak stávalo, že tam zostal a som zabudla naňho a ešte keď jeden deň sa cítiš zle, a nemalo by sa spať na to vraj, lebo vraj keď sa vyspíš tak oveľa dlhšie trvá to odrábanie, pretože už to je také nejaké zaspaté, alebo čo, viem, že mama vavela: „a spala si už medzi tým?“ ja hovorím: nespala som, jak sa dalo spať, s takými týmito, s takou bolesťou hlavy, ja som začala už zvracať, no a to už bolo oveľa horšie a preto som skončila u doktora, lebo to bolo zvracanie, takže to už aj žalúdok bol, ale tak aj

žalúdok môže byť nervového pôvodu, tak ako migréna, ale myslím si, že teraz to skončím.

Rozhovor 3.

žena, 35 rokov (K), NY (pôvodne zo Svidničky), výživová poradkyňa

S: tento rozhovor bude slúžiť iba na účely mojej diplomovej práce, nebudem to používať nikde inde, akékoľvek dáta sú chránené...

K: nebojím sa ☺

S: Dobre, Kristínka, keď ti poviem pojem ľudové liečiteľstvo, čo všetko si pod tým predstavíš

K: babky bylinkárky...väčšinou tie babky bylinkárky a to je asi všetko

S: Ty sama zberáš bylinky, zberáš, používaš spracúvaš bylinky

K áno, osobne strašne veľa, i keď určité bylinky z kraja kde som vyrastala, z môjho detstva čo si pamätám , ktoré sú typické pre naše podnebie, ale keďže žijem tu v New Yorku a som sa učila od tibetského mnícha bylinkárstvo, tak strašne veľa tiež ázijských bylínok používam, sú tu viac k dostaniu a viac sa v nich vyznám, akože za mala som sa už tak o nich neučila, ma to nebavilo, iba to čo sa používalo doma, napríklad, že harmanček ukludňuje, žihľava na čistenie krvi, také príklady iba

S: a z tých ázijských ktoré používaš?

K: strašne veľa, mám ich rozpísané, lebo tie latinské názvy si nepamätám, mám obrázky, celú knihu

S: a z prostredia, z domu, stále veľa bylínok používaš, zberáš?

K: kupujem, hej, hej, žihľava, praslička roľná používam, akurát keď prídem dakedy na leto do Svidničky tak čo tam sa nazbierajú a si prinesiem, levanduľu tiež, viem, že mamka mi dala na žalúdok dačo, už sa nepamätám ako sa to volalo...bolo to neuveriteľne horké, ale pomáha to každému so žáhou, takže...ale tu to väčšinou kupujem, lebo nie som si istá, tu tým podnebím, či je to čisté, ale keď prídem do Svidničky, tak tam...

S: čisté eko ☺

K: hej

S: kedy človek sa rozhodne, že nejde ku lekárovi, ale ide ku liečiteľovi, čo je tým impulzom pre ľudí?

K: ja si myslím, že pre každého je dačo iné, keď napríklad zoberiem mňa a môjho manžela ja by som v živote nešla do lekára keď to nie je emergency, akože ja akceptujem lekárov, ktorí pomôžu keď je autohavária nejaká, že treba operáciu keď sa niečo stane,

vtedy sú fakt, keď ale myslím si, že na určité bežné choroby si myslím, že má človek schopnosť sa vyliečiť a len to telo nám ukazuje odkaz, že sa potrebuje dostať do balansu a že tá choroba je len signál, odkaz, že : „robte dačo“ že lekár vtedy nie je potrebný a napríklad typ ako ja by sa skúšal dostať do balansu, že ono telo nám niečo horí. Zase môj manžel pôjde ku prírodnému liečiteľovi alebo ľudovému liečiteľovi, iba vtedy keď už všetci lekári zlyhajú, tak to bude ☺ posledná voľba pre ňo. Takže ja si myslím, že záleží na ľuďoch čomu veria, pre tých ateistov asi preto, že normálni doktori zlyhali a už nemajú východisko, sú zúfalí a pre určitých ľudí len preto, že sa chcú vyhýbať chemikáliám a neveria na normálnych doktorov, ako nie tak, že neveria, ale skôr ja verím akože v telo.

S: dobre Kristínka, v oblasti kde si vyrastala sú väčšinou ľudia veriaci, prevažne pravoslávne veriaci, myslíš si, že fárar by súhlasil s tým, že chodia ku liečiteľovi, píše sa liečiteľstvo s pravou vierou?

K: nerozumela som otázke

S: veriaci človek by mal veriť v to, že pán Boh ho uzdraví a nemal by vyhľadávať liečiteľa, ale bežne sa to aplikuje, takže ako ty vidíš postoj veriaceho človeka ku liečiteľstvu

K: nikdy som nepočula ten názor, že človek by nemal nič so sebou robiť, že pán Boh ma vylieči, ani od veriacich som to nepočula, je to zaujímavé a v podstate ma to prekvapilo taký názor, ako v určitých veciach by som to možno pochopila, alebo som to počula, že keď už sú v štádiu keď niet pomoci, že je zbytočne ísť do doktora, napríklad posledné štádium rakoviny, načo tam zo seba robiť pokusného kráľika, nech to dopadne ako to dopadne, už aj tak to nemá význam, alebo určitých starých ľudí chápem, ktorí nechcú ísť do nemocnice, ktorí vraveli, že tam aj tak tam chodia zomierať, alebo že pán Boh pomôže v určitom štádiu, ale som nikdy nepočula veriaceho aby to povedal o svojom dieťati alebo v určitom veku keď.. a to je jedno, ty to myslíš, že je to jedno kde ide, žeby nemala mu byť daná pomoc, či ide k lekárovi, k liečiteľovi

S: ľudia, ktorí sú veriaci, by mali veriť a modliť sa, ale liečiteľstvo je vnímané v očiach cirkvi ako mágia, ako čarodejníctvo a fárar by ťa nikdy neposlal za liečiteľom, vieš čo myslím...

K: hej, tým, že som sa učila u toho mnícha tibetského, tak viem úplne čo myslíš, čo myslia fárari...mám sa fakt do toho púšťať

S: jasne Kristínka, ja som vďačná, za každý názor

K: automaticky si veriaci, ale neberme to ako reliģiu verí, že dačo je, okrem toho fyzična, takže aj tí liečitelia, neliečia len fyzično, ale ako ty hovoríš, tí fárari mohli hovoriť, že to sú čarodejnice, lebo sa tam samozrejme, používali, vyvolávali sily, ktoré mi

nevidíme, alebo išlo o niečo viac ako o fyzické, o spirit, akože v kostole, ako naša viera, na našom území bola uznávaná, že je nebo a peklo, sú dobrí a zlí, pán Boh ti pomôže ťa vyliečiť, a keďže sa ti dačo stalo nemala by si volať dakoho iného. Napríklad to, čo ja som sa učila od toho mnícha, tam neakceptujú iba nebo a peklo proste tam akceptujú ďalší rozmer, ktorým je takisto dobro a zlo ako tu na zemi, a v tom zle- ako my to voláme peklo, tam oni veria, že tam ideš na určitý čas kvôli tomu, aby si odpykal to čo si urobila na zemi, ale nie s tým, že nenávratne budeš trpieť, ale preto aby si sa mohol navrátiť a ďalej pokračovať vo svojom živote a ďalej sa zlepšovať, a bohovia, alebo...neviem ako ich nazvať, najvyššie sily, ktorí to tam riadia v tom pekle, oni nemusia byť zákonite zlé, len riadia určité duše, alebo ľudí, alebo spirity, ktoré sú v určitom levely horšie, než by horšie, menej vyspelé duchovne, ktoré potrebujú nasmerovať inak dajme tomu, ale pointa je, že daktorí ľudia, ja verím v reinkarnáciu hej, daktorí ľudia boli tak zlí za života hej, vedeli žeby museli trpieť, alebo sa narodiť druhýkrát ešte v horších podmienkach, nechcú byť reinkarnovaní, a preto akože utekajú a sa nachádzajú v tom ďalšom rozmere, ako niektoré... ☺nehovorím príšery, duchovia, alebo tie zlé moci, ktoré hľadajú trošku slabších jedincov, ktorým môžu ublížiť, to je také ako dakto dostal „z očí“ dakoho začarovala baba, v podstate oni hľadajú len slabších jedincov, a to sú iné spirity, ktoré to chcú využiť a čerpať z ich tiel, a takisto sú spirity, ktoré ti môžu pomôcť, ale ty keď vyvolávaš, jak tote babky nehovorím čarodejnice-babky bylinkárky keď to išlo o to čarodejníctvo, mohlo dakedy dakoho im pomôcť vyliečiť aj ten zlý spirit, ktorý potom dačo chcel naspäť, preto to súviselo ...a mňa ten ich účel, že keď ty nevieš ako a nevieš koho voláš, ta radšej sa s tým nehraj, lebo môžeš na to doplatiť, tak jak je strašne veľa liečiteľov, ktorí ako sa hovorí prebrali choroby za ostatných, to je len preto, že neboli chránení a nevedeli sa chrániť, aj keď robili z najlepšieho srdca čo vedeli, lebo nevedeli sa v tom pohybovať, lebo nevedeli určité veci a neboli chránení, to je to čomu ja verím

S: ja len či tomu dobre rozumiem, čiže tí liečitelia, ktorí to preberajú na seba, cítia tiahnu z choroby iného, nie sú dobre chránení, 100% vyzbrojení na tú svoju schopnosť?

K: majú schopnosť, ale

S: nevedia s ňou zachádzať úplne ako by mali

K: hej, nevedia sa chrániť, to je tak jak, každý ti vie naštartovať auto a pustiť, ale musíš sa naučiť aby si nehavaroval...príklad možno blbý ale, nenapadá ma nič iné teraz

S: Kristínka a ty sama máš skúsenosti s tým, že by ťa niekto liečil?

K: tak ja keď som bola chorá čo raz, tak som išla za konvenčným doktorom- za kožiarom ale to som zas priletela na Slovensko ako za homeopatmi, neviem kde sa zaraďujú homeopati ☺ či liečiteľstvo, či konvenčná medicína, potom ma posielali za

nejakým perským liečiteľom, ktorý predpisoval dajaké čajiky, viem, že mi merali meridiány, potom kineziológovia – to nepovažujem za ľudové liečiteľstvo- to bolo odblokovanie emocionálnych blokad...no a to bolo asi všetko. A potom...tak tu ako kvôli môjmu manželovi, to mi Janík odporučil, čo Ďod' o puchol a som tam išla do domu, som zaklopala, pozrel na nohu a povedal, čo mu je

S: a ako ho potom liečil?

K: volá sa to po anglicky cchi infusion, takže to je spôsob keď on sám v sebe už má dostatok cchi, a on to cchi do určitých, vyzerá to ako akupresúra, ale rozdiel je v tom, že on nestláča len bodíky ale tam sú blokády, on vidí na nohe, podošva nohy odráža celé telo, on vidí kde je problém v akom orgáne a potom tam vpustí tú svoju cchi - tým to odblokuje, takže energia môže voľne plynúť, plus bylinky, niekedy plus spirituálne veci, nie u každého ale jedná sa o takých 10% ľudí

S: čo to znamená tie spirituálne veci?

K: že niekto mlže byť zahriaknutý a už tam nepomôže len fyzično

S: a ako východná medicína lieči tie veci ako zahriaknutie?

K: spirituálne?

S: no akokoľvek, ako sa toho zbaví človek?

K: podľa toho v akom je štádiu, ja som bola, sa to volá exorcizmus, ja som bola súčasťou takej jednej seance, ono to prebiehalo tak, akože to bol človek, ja som na dačo také neverila- vieš jak sme vyrastali, počuješ o tom, vidíš vo filmoch, že dakto je posadnutý duchom, ako napísal chlap tomu tibetskému mníchovi, že jaký mal život, to bol asi 56 ročný chlap, ktorý mal strašne ťažký život od mala, matka ho znásilňovala, ho bili, choroby, úplne, strašný život, čo človek si neviem predstaviť, trýznený od mala, 56 rokov, napísal, a bol maliar, také hrozné obrazy maľoval on tie obrazy priniesol-hnus, vošiel ten človek, nás tam bolo asi 10 ľudí, hej, akože všetci, čo sme sa od neho už učili a oni majú taký oxtagen to je taká žltá plachta, na ktorú oni dali, to je v podstate osmička je posvätné číslo a chráni to, takže toho človeka posadili na tú stoličku a ôsmi sme si sadli na každý roh toho oxtagenu hej a to v podstate sa urobila ako taká malá ochrana- pre tých ktorí neveria, malá ochrana, že ten jeho posadnutý duch, ktorý z neho vyjde aby išiel rovno do pekla, hej. No a prišiel ten tibetský mních, bol tam oltár, pálili sa vonné tyčinky, on sa strašne veľa modlil, tam bubny, totu svoju posvätnú hudbu, vlajky tibetské tam vlali, a mních vo vzduchu maľoval také jak talizmany vo vzduchu a teraz a my sme mali stále sa modliť a sedieť a ten čo začal vystrájať, ja som vtedy začala veriť, že je fakt posadnutý, bo si myslím, že by prišiel dakde, 8 hodín cestoval, zaplatil peniaze a potom tam vystrájal, to jak vidíš v tých filmoch jak držia človeka, len jeho nikto nedržal, on sa začal naťahovať,

jemu sople z nosa začal ísť, začal kopať, trieskať do vzduchu, rozumieš na tom malom mieste, ale on nevyšiel, jeho nikto nedržal, on iba tak jakeby s dakým bojoval, že som to videla na vlastné oči ja som sa tak tam klepala, akože prvý- krát v živote, som sa bála, že ma tam klofne ako nie ako fyzicky som sa bála nie akože spirituál , to bol silný zážitok, to bol rev, krik, a nikto mu nič nerobil, prečo by to robil človek ako, a ešte by platil niekomu, žeby nám robil divadlo, žeby ja som uverila, že dačo existuje, taže to bol asi ☺ najväčší zážitok, ktorý som v živote videla...no a potom vyšiel, sme museli ísť za ním, vľajkonoši, sa spievalo, a bubny hrali, on musel spáliť tie obrazy divoké, tak pri tom ešte ričal, ale už reval hej, ich polámal a potom si sadol, sme išli vonku a o pol hodiny prišiel a úplne, fakt mal úplne iné oči, tak jak predtým sa mi zdal škaredý, tak taký teraz úplne príjemný a nás tak začal stískat', že v živote sa nikdy tak dobre necítil, že jak sa dobre cíti, jaké uvoľnenie a nám každému dal ešte peniaze, po stovke ☺

S: takže máš skúsenosti priamo s exorcizmom

K: tak to bolo také najväčšie, ale keď sú také menšie príznaky, tak on vezme taký talizman a to sa robí taka on sa modlí a ide človeku od hlavy po chrbte, tak jak odhodí dačo, trikrát a potom sa tam modlí, a povie tomu človeku aby spálil ten talizman, na takej bielej miske, on sa do toho pozrie a potom stále povie v čom bol problém a potom sa majú dať 7 kvetov, vodička a človek jak sa sprchuje tak sa má poliat' a si má želat', čo si želá aby bolo dobre a to stačí, že to stupne podľa toho...

S: takže dá sa tomu prirovnať „z očí“

K: dá sa prirovnať, len viac u nich tu... viac ceremónií okolo toho musí byť, vonné tyčinky musia byť, oni kvôli tomu aby boli chránené, aby fakt pomáhali iba tie dobré spirity, aby to zas neprešlo na niekoho iného, oni hovoria, že oni pomáhajú tomu svetunielen z jedného človeka dať to preč, ale aby aj ten zlý spirit, alebo čokoľvek bolo posadnuté, aby bolo zrušené, že jak tú ceremóniu urobia, tak ten človek ktorý to urobil stráca silu a u nich práve preto sú všetky tie ceremónie aby to aj odstránilo, aby už nikdy nemohol ubližovať

S: a ty vieš niektoré z tých rituálov robiť?

K: hej, hej ja už som jak, aj mám certifikát z tibetského kláštora, že to môžem používať a robiť

S: a aké choroby sa tým liečia?

K: vieš čo, nie choroby, človek je dakedy chorý lebo telo zlyhá fyzické a dakedy keď už je dlhší čas, on je tam vysvätený, ten u ktorého som sa učila, on bol jak vysvätený mních, ako u nás najvyšší farár, alebo neviem ako sa to povie, že nebol len z tých nižších, ale bol tam na hlave, že mohol všetky tie ceremónie robiť, bo oni musia byť pasovaný na

to, alebo ja neviem čo, takže... a tým keď ja som sa u neho učila, tak som sa učila postupne ty otváraš tretie oko, vidieť určité veci, že nielen veriť a robiť ceremónie ale aj vidíš, učíš sa vidieť ľudskú auru, učíš sa čítať, podľa toho čo je tomu človeku- vidíš to na čele, aký má problém, či to je fyzický, či to je spirituálny, on môže mať niekedy fyzický problém, ale za tým môže byť spirituálny, takže nedá sa povedať takú a takú chorobu práve pri tom alternatívnom, alebo ľudovom liečiteľstve, alebo tom, čo ja sa učím od neho tak je ten rozdiel, že nikdy sa nebere jedna choroba, že sa tak lieči, ale sa bere, sa hľadá sa príčina a tá sa odstraňuje a tá jedna príčina, ktorá sa odstraňuje určitým spôsobom môže mať 10 príznakov a sa prejavovať u každého inak

S: a vieš robiť aj „z očí“?

K: no, tak „z očí“ viem robiť

S: a ako si sa to naučila?

K: my povedala Ilona Piškotová raz a potom jedna ešte tu dievča v Amerike, ale tá robila inak, jedna robila so zápalkami a druhá s lyžičkami s vodou. Na sebe som si to robila, to ešte dávno dávno a sa mi zdalo že mi to pomáhalo, len teraz som to dávno nerobila a si myslím, že som asi silnejšia, že už sa mi nemôže stať „z očí“

S: a cítiš z ľudí, cítiš z pohľadu, že niekto by ti mohol urobiť „z očí“?

K: hej vieš čo, neviem, vieš čo Sonička, fakt mám pocit, že som natoľko silná v danej dobe, že som dosť chránená, tým, že robím tie spirituálne veci, možno, že nejaké „z očí“ nikto – by mi musel, by musel byť oveľa silnejší a oveľa väčšie zlo by to muselo byť

S:

K: vieš, čo ja si myslím, že daktorí nevedia, že to nerobia, ale daktorí vedia...tak „z očí“ si myslím, že to človek ani nemusí vedieť, že to čerpá energiu iba, že môže to byť podvedomé, určite nevedomé, možno dakto je si vedomý, že je silnejší, že pri druhom sa cíti lepšie, ale ja si nemyslím, že „z očí“ to je, to nie je ani začarovanie, ani nič...hoci neviem, nie som si istá...ja si myslím, že to je len energia a ten organizmus je potom oslabený, ale neviem, nikdy som sa na d tým nezamýšľala, neviem

S: a ty si robila tú uhlíkovú, či zápalkovú metódu?

K: uhlíkovú neviem, ale s lyžičkami, alebo so zápalkami...tam si hovorila, od babky, od dedka, či od chlapca mladého- to si vedela, či babka, či dedko, či chlopec mladý to urobil, tak to bolo také zaujímavejšie, že kto ti to urobil ako s tou vodou ☺ sa zamiešalo a si vedela, či zápalka spadla, či nie, no...

S: a pila si tú vodu aj si ju do rohov izby fľkala?

K: to trebalo odchlípnuť a trikrát pľuvnúť, nie, tchuj-tchuj, hej trikrát a na trikrát

pl'uvnúť a ešte križiky na ruky, na čelo

S: musí mať na to človek predispozície na tieto schopnosti?

K: akože čítali sme veľa, že sa to dedí, aj niektorí ľudia sa s tým narodia proste, ale si myslím, že možno veľa ľudí, len vidí ako to rodičia robia, lebo verím, že je to v každom z nás a dá sa to naučiť, ale proste možno niektorí ľudia sa s tým narodia ako s talentom, že hneď vedia o tom, ale napríklad, vieš, ono to ťažko povedať určité veci, ako u nás počúvaš tak väčšinou je to v rodine, ale môže to tým byť, ako u nás- východné Slovensko, že nikde sa o tom nerozprávalo a ľudia, ktorí sa tomu mohli naučiť, tak nemali k tomu prístup, lebo toto, čo ja sa učím, tak tomu určite môže každý naučiť, len tu záleží na kritériách, akú cestu nasleduješ, ale nie som si istá o tom slovenskom ľudovom

S: Kristínka a nosíš nejaké amulety, talizmany pred negatívnymi silami?

K: nie, ja iba keď potrebujem dačo vidieť, alebo chcem s nimi komunikovať, tak beriem aby som bola chránená, jak normálne sa pohybujem, nie a dolár v peňaženke mám ako talizman ☺ a dajak nechodia! A mali sme jedného klienta, ktorý bol taký slabý, ako osobnosť, že potreboval talizman a práve negatívne myslenie, tí ľudia, ktorí negatívne myslia sú otvorený ku čistému zlu a práve takých ľudí hľadajú zlé spirity. Ľudia ktorí sú veselí a šťastní tak sa mu skoro nič nestane, ako stane sa, ale sa z toho skôr dostane. Negatívne myslenie je príčina chorôb, či fyzický, či spirituálnych, treba sa tešiť zo života.

Rozhovor 4.

žena, 34 rokov (I), Kružlová, soc. pracovníčka

S: Dobre Ivanka, tento rozhovor bude použitý len na účely mojej diplomovej práce a bude anonymný ☺nooo, keď ti poviem pojem ľudové liečiteľstvo, čo všetko si pod tým predstavíš?

I: bylinky, homeopatiká ...a viac nič ma nenapadá

S: ty sama zberáš bylinky?

I: lipu, lipový čaj robím, šípky, no a máme bylinkovú záhradku doma, takže máme tam aj mäta, bazalku aj tymián, aj oregano

S: aké choroby sa liečia bylinkami?

I: ja som mladá tak zatiaľ chválabohu ma netrápi reuma, možno starší ľudia majú nejaké recepty na reumu a kožné veci napríklad- keď ma niečo pichne napríklad osa, včela, tak viem že cibuľa, cibuľu na to dávam

S: keď máš deti choré, alebo si sama chorá idete za niekým tu v dedine, alebo...

I: no najprv sa snažím sama, to znamená, že homeopatiká, cibuľový čaj, lipový čaj, takže toto na bežné nachladenie

S: homeopatiká preto, že vás Marika k tomu priviedla?

I: áno, Marika, lebo určite by som to doteraz nevedela

S: a pomáha vám to

I: určite v takých tých začiatkoch, hrdlo, nádcha, určite

S: keby vás Marika k tomu neprivedla, asi by ste ostali pri klasických liekoch, nie?

I: asi nie, možno, navzájom s kamarátkami keď tak debatujeme, že povedali by mi áno vyskúšali sme toto, tak možno by som to vyskúšala

S: takže lipa, harmanček možno

I: harmanček takisto, žihľava takisto, teraz ma napadlo, harmanček kupujem, ale lipu zbierame, žihľavu zbierame, šípky zbierame, napríklad mám doma aj knihu bylinky, takže sem tam to aj prečítam

S: to boli také tie materiálne veci, ale poznáš niekoho u vás kto by robil „z očí“?

I: áno dve poznám, mne to bolo robené a moja svokra ma naučila tiež robiť- viem robiť a práve staršia má naučiť mladšiu a nemá sa to povedať ako sa to robí, ja neviem so zápalkami, ja viem s vodou a lyžicou

S: a môžeš mi povedať? Používa sa pri tom niečo iné

I: len voda, lyžica a pohár

S: a ten pohár sa umiestňuje nejak špeciálne?

I: áno umiestňuje sa špeciálne ☺

S: a ešte, prepáč, že tak vyzvedám ☺ lebo to asi nesmie byť povedané, ale zaujíma ma to číslo, ktoré je tam dôležité

I: je tam aj číslo áno, trojky, trojky

S: zaujímajú ma aj tie odlišnosti, lebo v každej oblasti sa to robí inak, lebo môže sa to robiť aj s voskom s kľúčom

I: toto napríklad neviem

S: a pomáha to?

I: ja si myslím, áno, že určite

S: a čo myslíš, na akom princípe je to založené, prečo človek dostane „ očí“?

I: ja si myslím, že dakto má také silné oči, že hoci nechtiac, energiu z teba vyčerpá, nemusí si to uvedomovať- môj názor

S: musí tomu človek veriť, že mu to pomôže?

I: podľa mňa asi nemusíš veriť, neviem, ...napríklad ja tomu verím, dakedy som tomu neverila, ale keď mi 1. krát bolo zle a my to urobili, tak tá úľava, kameň mi padol zo

srdca

S: a nie je to dedičné, môže to urobiť - neznámy človek odovzdať niekomu mladšiemu?

I: no, hlavne aby bol mladší

S: a čo sa týka liečiteľov, ktorí liečia už vážnejšie veci, ako kožné problémy, alebo problémy

I: asi mal by ťa naučiť áno, ale asi mladšej osobe, starší by mal mladšej osobe, nemusí to byť na rodinnom princípe, lebo napríklad bradavice ma tiež učila jedna, ale neviem, ale som asi možno, už dávno som neskúšala, či to neviem, či nie

S: a môžeš mi aspoň povedať, čo sa na to používa?

I: niť, niekedy som to robila na tie bradavice, manželovi som robila, ale už dávno nie

S: a má ešte?

I: ono môže sa to obnoviť, aj „z očí“ a „z očí“ ma učila svokra ona nie je z Kružlovej

S: a tu v Kružlovej sa pozná priamo, kde, kto urobí

I: áno, áno, takže keď je nejaký problém tak zavoláme a ona urobí

S: a myslíš, že je to viac rozšírenejšie na dedinách

I: my vieme skôr a hlavne starší ľudia

S: a čo myslíš prečo to tak upadá

I: možno mladí už neveria tomu, nepripisujú takú vážnosť tomu

S: keď vravíš o tej viere, ako sa farár stavia k tým ľuďom, ktorí vedia robiť „z očí“, je to proti kresťanskej viere?

I: napríklad, ja neviem, ja som farárovi nepovedala, že viem, takže neviem tú reakciu, ale si myslím, že by nemal nič proti, aspoň ten náš, si myslím, že keď tomu človeku pomôže takže nie je problém, ale neviem, neviem

S: myslíš, že je to súčasť kresťanských rituálov, alebo pohanských?

I: dakedy to bolo tak vnímané, nie, že keď si vedel odrábať, tak si mal takú silu ako čarodejník, nie, nad tým som sa nezamýšľala

S: takže Ty asi o tom nemôžeš rozprávať, nemá sa o tom rozprávať?

I: nie, nemá sa tak rozprávať, nemá, nemali by, oni môžu povedať tebe, ale ty by si to mala nechať pre seba- nie pre verejnosť, aby ti si mohla ďalším ľuďom pomáhať, aspoň ja má na to taký názor

S: a berú sa za to peniaze?

I: nie, ja aspoň nie, určite nie, aspoň toto „z očí“ – aspoň tu viem, čo naše ženy

v dedine

S: musí ťa človek, ktorý ti robí „z očí“, musí ťa poznať?

I: podľa mňa, asi musí myslieť na toho človeka čo mu robí hoci ho nepozná, lebo viem, že napríklad...neviem či Slavovi, či mne bolo zle a svokra dávala robiť viac ženám a ma nepoznali, len asi myslia na toho človeka, alebo možno meno povedia, neviem, možno meno, neviem ako to funguje fakt

S: tebe keby zavolať ktokoľvek takisto to dokážeš urobiť, alebo musíš poznať toho človeka?

I: vieš, čo ja som sa tak nestretla, žeby mi niekto volal, pre svoju potrebu to používam, ale ja neviem, že či by pomohlo, nestalo sa mi žeby som robila niekomu cudziemu...ale vieš, že keby ma niekto požiadal tak urobím

S: a je to taký záväzok, že nemôžeš to odmietnuť?

I: nemalo by sa to odmietnuť, keď viem, tak pomôžem, keď môžem tak pomôžem

S: a robí sa to v špeciálnu dobu?

I: nie, ja si myslím, že nie, mne sa zdá, že je to jedno, ja nemám na to špeciálny čas určený

S: a tí liečiteľia, čo liečia, už špeciálne problémy?

I: tak tí hej berú, ale tam asi, viem čo niekde tu v okrese Svidník niekto také robil, ta som počula, že on nepýta peniaze, že koľko mu dáš tak toľko zoberie, že možno aj dajaké nielen peniaze, ale možno aj veci napríklad či vajíčka, alebo čo donesieš, to niekedy tak bolo, neviem ako teraz, nemám takú skúsenosť, tak som počula už dávnejšie, že čo mu dáš, on nepýta, ale ako ty vnímaš jeho službu, že...

S: v tvojom okolí, alebo ty, bola si u takého liečiteľa?

I: ani ja konkrétne nepoznám, ale viem, že niekde smerom tu na Duklu Vyšná Voľa, či kde, nejaký pán je, ale či ešte žije, či je to tam presne neviem, ani neviem čo lieči, ani ako sa to robí-vieš čo, keď chválabohu nemáš také problémy, tak nehľadáš, už človek, keby v rodine trebalo, tak človek zháňa, začala by som na danú vec čo by trebalo vyliečiť, by som obvolala známych

S: a kedy človek ide za lekárom, a kedy za liečiteľom?

I: no napríklad, za liečiteľom vtedy keď už veda nenašla na to liek, vieš lebo niekedy dávajú ti také lieky, také lieky a ti nepomáhajú na chorobu

S: takže najprv idete k lekárovi a potom?

I: no určite a keď už to nepomôže, tak už napríklad tie kožné veci alebo čo, tak už „sa človek hľadá“

S: a myslíš, že lekár by sám povedal...

I: ja som napríklad počula, ja som sa osobne s tým nestretla, ale neviem ktorá kamarátka hovorila, že sám lekár povedal, že by bolo dobré „sa niekde ísť hľadať“ – ako v tom zmysle, ísť, za nejakým ľudovým liečiteľom, ale to je možno jeden lekár z neviem koľko

S: a sú liečitelia „pofidérni“, ktorí by liečili za peniaze?

I: možno vo väčších mestách, alebo čo ja viem, možno aj áno, na tých menších dedinách sa človek pozná a si nedovolí a tu okres Svidník-je malé mesto a sa navzájom poznajú ľudia, takže si myslím, že by si to nemohol dovoliť

S: a liečitelia majú tie schopnosti, sa naučili to od starších, odriekať modlitby, alebo sú fakt silní a to majú vrodené, tú schopnosť?

I: no určite niektorí to majú vrodené a zase niektorí možno zdedili, alebo možno predala staršia generácia tým mladším, tak sa to posúva

S: počkaj Ivetka, ešte sa pozriem, či som niečo nezabudla

I: ešte ma napadlo, že nepoznám chlapa, ktorý by robil „z očí“, ale neviem nejaké kožné choroby, čo viem, tak chlap nejaký robil, väčšinou ženy robia „z očí“

S: a ešte mi pomôž to „z očí“ .ako presne sa to volá, keď ti niekto ubližuje, že ti berie tú energiu alebo keď ty niekoho liečiš?

I: počkaj, dostala som „z očí“ a treba mi urobiť „z očí“ a nás sa nehovorí, že niekto ma uriekol, že „ mám z očí, zrobte mi“

S: alebo bradavice, vieš ako sa „odčítajú“, ale s nitkou som nepočula ako

I: no ja som vedela s niťou a ešte deťom sa dáva na ochranu aby nedostali „z očí“, dávajú sa červené nite, alebo opačne prádlo

S: a iné talizmany?

I: nie

S: a myslíš, že je niekto zraniteľnejší, že dostane „z očí“?

I: neviem toto napríklad, možno malé deti sú zraniteľnejšie, také zlatučké, ja si myslím, že človek to nechtiac urobí, má také ostré oči a z teba enrgiu vytiahne

S: a ako sa to potom prejavuje?

I: zle ti je, bolí ťa hlava, na zvracanie ti je

S: od malička ste verili, že existuje „z očí“?

I: nie, moja mamka neverila, neboli sme tak vychované, že od malička existuje „z očí“ ja som až keď cez svokru

S: teda musí tomu človek veriť?

I: ja si myslím, že určite musíš tomu veriť, ja si myslím, že musíš mať tú vieru, že ti to pomôže...napríklad viem, že keď raz Slavovi, manželovi bolo zle, nebožka tu robila

jedna pani, tak musela som zobrať vodu tam kde sa dva prúdy stretávali, z toho som mala zobrať vodu, musela som ísť do potoka, tam kde sa dva prúdy stretávali a potom sa do toho hádzali uhličky...Slavovi bolo zle, a ona robila tú uhľíkovú vodu a on potom to musel vypiť, napríklad keď z diaľky ti robí tak nemôžeš sa napiť, ale keď si tu, tak tú vodu máš vypiť a umyť sa a opačne sa poutierať, ako s tričkom na ruby, chápeš, že takto... a umyť ruky tvár, akože len, na tvári na rukách na nohách sa krestik robí sa s tou vodou a potom 3x sa máš napiť, tak aspoň ja som sa naučila, že vraj i s močom, ale to som nikdy neskúšala, že s močom, svojim vlastným močom sa umyť, tiež na „z očí“, ale to som nikdy nerobila ☺

S: dobre Ivanka, ďakujem ti za rozhovor

Rozhovor 5.

žena, 62 rokov (T), Kružlová, na dôchodku

T: čaj sa robil z týchto, z lipového kvetu, no a to keď sme boli nachladení tak sme popíjávali takýto čaj s medom a pamätám sa, mamka mala reumu a na to používala včelu, ju uštípla včela a toto údajne pomáhalo, toto mamka moja užívala a ináč čo sa ešte, už ja za svojich čias žihľavu, žihľavu sme jedávali na jar, to je veľmi zdravé, nie jak liek, ale skôr ako prevenciu, čerstvej žihľavy sme natrhali a sme to jedli s vajíčkami, vieš tak do praženice, klobásku sa do toho dávalo, ale to skôr jak taká pochúťka jarná, ale to skôr hovorím ako vitamíny, nie jak liečivé a čo ešte také, pamätám si, bola taká zelina, neviem či sa to správne po slovensky volá, palina sa volá, po rusnacky to je polinok, z toho keď sa urobí čaj je to strašne horké, a toto sa pijaľo na lačno a pomáhalo a ešte zimozel' sa to volá, to je cinteria zas po rusnacky to kvitne tak na fialovo, také drobulinké kvetinky to má, tak toto sme používali tiež na bolesti žalúdka a čo ešte také sme užívali...

S: a napríklad nejaké kožné, alebo keď sa človek, porezal, popálil ?

T: na popáleniny neviem, či dačo...z ľanu olej sa používal na popáleniny, ľanový olej na popáleninu, ale pamätám si, mi hovorila jedna pani, že na popáleniny je dobre keď kukurica vyhadzuje klasy tam sa vyhodí také čierne čosi, neviem jak to nazvať, ako pleseň, a to rastie, a toto že sušené sa používa na popáleninu, ale nevyskúšala som to a bolo to v našej kukurici, ale to treba usušiť, ako na múku a tým sa zasypovali popáleniny, to všetko čo viem, možno si ešte spomeniem na dačo...cibuľový čaj proti kašľu, alebo ešte medík s mliekom na priedušky, alebo masť slepačia alebo husacia, keď sa niekedy husi držali, tak sa detičky keď kašľali, alebo priedušky mali chytené, tak sa dávala roztavená masť na prsíčka a na to modrý papier, ktorým sa balili knihy a tým papierom,

ten papier sa popichal a dalo sa dieťaťku na prsia, že vraj tým sa, sa uvoľňovali priedušky a cesnak sa odjakživa používal proti nachladeniu na zníženie krvného tlaku, aj my, my sme každé ráno jedli cesnak, keď sme nemali cestu mimo domova lebo cítiť z úst, ale cesnak, cesnaku sa veľa u nás je, cesnak je dobrý a o cibuli sa hovorilo vždy, že má veľa liečivých, preventívnych účinkov. A že dieťa keď ma horúčku tak sa dá na rúčku, takže tá, ovinie sa niečím a cibuľa pomáha znížiť horúčku, alebo na pätku, keď také maličké bábätko v perinke – tak lupienok keď dáš na pätku, tak znižuje horúčku. A načo by som si ešte spomenula. Mrkva, že pomáha lepšie vidieť...na bolesť zubov tiež cesnak-keď si mala napríklad dieru v zube tak kúsok cesnaku trebalo dať do toho a pamätám si od svojej mamky, že niekedy tí starí dedkovia fajčili fajky a ten tabák, ktorý sa dával do tej fajky tak žuli a údajne boli zdravé zuby, aj to čistilo

S: a zvieratám sa dávajú tiež nejaké prírodné?

I: tak Sonička, veľmi som bola prekvapená, jeden pán lesák mi poradil, že zajace je dobré kŕmiť žihľavou, žihľava je zdravá a my skutočne takých 6-8 rokov kŕmime žihľavou, cez leto čerstvou v zime suchou, žihľavu nazbierame, narežeme a kŕmime stále stále žihľavou, do toho nasypeme šrotík a tak, takže zvieratká žihľavou, aj sliepky, aj húsatá, žihľava viem, že od malička sa dáva každému zvieratku, a ešte čo, žihľavový odvar je dobrý na rast vlasov, tak keď niekomu veľmi vypadávajú vlasy, tak vtierať, alebo opláchnuť tou vodou, to aj o breze sa vraví a ešte si pamätám ako dieťa, šťavou z kapusty sa oplachovali vlasy, tam je veľa vitamínu C a tým sa oplachovalo vlásky, len bolo nepríjemné keď si zle scedila a ostali ti kúsky z kapusty ☺

S: napríklad na ženské veci, je nejaká bylina?

I: tu napríklad na záhrade mám taký veľikánsky krík, ale neviem ako sa to volá, že vraj to je na ženské choroby, ja som našťastie nemala také problémy, to má taký okrúhly kvietok ako muškát na žltu kvitne a ešte rastie v našej záhrade kostihoj, to má také fialové zvončekové kvetinky a tie kvetinky- sme niekedy z nich vysávali slad, no a koreň tejto bylinky, že je vynikajúci na kosti, bolesti, starých ľudí najmä bolia kosti, kolená

S: a používalo sa žihľavou vyšľahať proti reume

T: aj to som počula, mamka moja to tiež hovorila, že žihľavou, ona mala bolesti v nohách, že včely a žihľavou...aj proti reume, asi len proti reume, neviem iné niečo a potom harmanček od detstva sme používali, koľkokrát som bola nachladená tak naparovanie nad harmančekom, inhalovali sme harmanček a ešte ešte počkaj...ja som mala čierny kašeľ keď som bola malinká, tak mi hovorili mamka, že ma otec nosil na rukách, skoro ráno okolo vody, že toto pomáhalo liečiť, neviem, či tie výpary vody, alebo...už to neviem, na čierny kašeľ, že ma nosil na rukách okolo vody, sme chodili, prechádzky sme

tam robili, lebo tuto v našej obci bol farár a údajne on, neviem či študoval za lekára, potom mal problémy so zrakom, ako sa stalo, a on bol veľký bylinkár, strašne veľa ľudí liečil, možno z celého východu a moja mamka hovorila, že mala problémy keď sa vydala, porodila vášho dedka no a strašne stratila krvinky, bola chudokrvná, ona chodila k nemu tu bývala, lebo naši bývali v Belejovciach, ale sa vrátila tu ku svojim rodičom, a každé ráno chodila k nemu a on údajne jej namazal kúsok chleba maslom a na to dával nejaké bylinky, ktoré boli v takej guľičke a toto musela zjesť ale pritom chodila bosá po rose, skoro ráno, bosými nohami po rose a toto jedla, ale v tom bolo čosi také horké, možno aj tá palina, alebo dačo iné a že toto jej pomohlo, sa vyliečila. Pôjdeme za jednou tetou, lebo ten farár mal slúžku a s tou slúžkou mal syna, vieš, to ako nakoniec hovorili, že to nie jeho, ale jeho brata, ale na tom nezáleží a tej slúžky syn si zobral moju spolužiačku, my sme teraz kmotrovci a ona je dosť veľká bylinkárka a dosť veľa sa naučila od svojej svokry, ona toho bude vedieť viac, teraz ma napadlo, že pôjdeme tam, neviem zlatá moja na čo by som si ešte spomenula. Aj o cvikle a chrene sa hovorilo, že má liečivé účinky, lebo u nás sa praktizovalo, moja mamka na veľkú noc robila strašne veľa cvikly a do tej cvikly sa chren dával, ten chren má tiež asi veľa vitamínov, aj proti nachladeniu je dobrý, proste je zdravý

S: a čo sa týka duchovného liečenia, je u vás v Kružlovej niekto, kto robí „z očí“?

T: vieš čo Sonička, moja mamka to nepraktizovala, ale teraz keď už sú malé deti a aj Monike sa to párkrát stalo, sú tu ženy ktoré robia a dokonca robia tak, že keď je to silné robia aj tri a robia to tak, že berú vodu z potoka, kde sa schádzajú 2 sútoky vody a tej vody sa trebalo napiť a uhlie pálili, ale ja to neviem, u nás sa to nezaužívalo, ale už koľkokrát Kristínka mala, tak Slavova mama vie robiť, ale ona aj komusi dávala robiť, potom tu tie ženy, ktoré vedia, presne čo som chcela za nimi ísť, hovoria o tom aj lekári, že to pomáha, ja nemám skúsenosť z toho, neviem aký to je rituál, ale používa sa voda, uhliky a ide okolo toho aj modlitba- že to je čosi medzi nebom a zemou, čo sa dá dokopy a pomáha to ľuďom

S: je to magická praktika, ako by sa farár k tomu postavil, je to súčasť kresťanských rituálov?

T: ja neviem či by farár, vieš čo to je tiež rozdiel medzi jednotlivými farármi, ja si myslím, že keď tam je modlitba, tak farár by nemal, neviem, neviem sa k tomu presne vyjadriť, ale sa mi zdá, že keď tam prebieha aj tá modlitba, tak je tam sila tá vyššia, ktorá napomôže k tomu...viem, že aj tá jedna žena...ruža sa robí- vytvorí sa kožná, strašné červené je to, potom to páli, no a ona spaľuje tú ružu a bola som pri tom keď to robila, ona tam, myslím, neviem koľko modlitieb okolo toho dáva a ona páli ľanovú priadzu na červenom plátne a ona to spaľuje a podľa toho jak ten dym uteká hore, o onato hodnotí

aká je veľká, no a ľudom to pomáha a ja si pamätám ako dieťa, tu jedna žila, ktorá vedela spaľovať, mojej babke spaľovala keď ja som bola také dieťa 5-6 rokov som mala, lebo to starším ľuďom sa stáva, lebo to sú choroby, ktoré sú spojené s krvným obehom, či čo to je

S: a sú aj iné choroby, ktoré liečitelia liečia?

T: tak najviac sa tá ruža spaľuje v našich podmienkach a to „z očí“, aj kožné choroby, tiež jeden pán vo Svidníku...

S: a dedí sa to tá znalosť, alebo sa s tým človek rodí?

T: podľa môjho názoru sa s tým človek narodí, každý nie je schopný, môj názor osobný hovorím, a údajne by to ten človek mal by to niekomu odovzdať, ale teraz viem, že viac ľudí to vie, a nechce to robiť, že to údajne ten človek aj trpí, tú bolesť často z toho chorého preniesie na seba, tak som to počula, ale

S: čiže môžu liečitelia aj odmietnuť niekoho?

T: áno, aj tak

S: a peniažky za to berú

T: vieš, Sonička, tak to je, oni si nepýtajú, ale človek len z vďačnosti, že to mu urobí a s nádejou, že sa aj vylieči, tak každý chce dať, ale oni si nežiadajú, dokonca tá pani, čo sme boli, najnovšie som bola, strýko v Hrabkove má priateľku a ona má problémy s nohou tak sme boli, možno tri mesiace, pol roka vo Svidničke spaľovať a ona nevzala nič, tak nechala peniažky, aby sme dali omšu v kostole za jej zdravie odslúžiť

S: a myslíte, že ona si to berie tiež na seba?

T: ona neviem, ale ten pán vo Svidníku áno, on veľmi trpí, on tú bolesť má, ale on tiež neodmietne

S: a myslíte, že keď to odovzdáva niekomu, tak je to človek z rodiny...

T: obyčajne z rodiny sa to, odovzdávalo sa to do rodiny, mama dcére a tak a mladšiemu, alebo ešte vieš na čo som zabudla, v susednej dedine žila pani, ktorá púšťala krv zo žily a to som na vlastné oči videla, chodil tam môj otec, mamka, teta- otcova sestra, lebo keď mala silné bolesti a ona hovorila, aj zápal pľúc tým liečila, ona púšťala z hlavy, z ruky, mala ti taký nôž, ktorý takto sa zasekol do žily a tá krv tiekla, tiekla, tiekla, ona preťala žilu a tá krv stekala so nádobky a videla koľko krvi odišlo a každý vravel, že sa mu uľavilo

S: teta, čo myslíte, ako sa ľudia rozhodujú kedy pôjdu k liečiteľovi, kedy k lekárovi?

T: vieš čo často chodia k lekárovi, ale mnohokrát sa stáva, že lekár nepomáha, tak teraz v súčasnej dobe idú skôr k lekárovi a potom vyhľadávajú- už tam keď pomoc nenájdu tak vyhľadávajú liečiteľa, ale niekedy to bolo opačne, lebo vieš, lekári po vojne, lekárov bolo

málo, tak ľudia hľadali pomoc medzi svojimi, medzi tými o ktorých sa šírilo, že pomáhajú aj ľudia nemali peniaze na lekára. A keď lekárska veda postúpila, tak išli najprv za lekárom, už aj z toho hľadiska, keď bol človek zamestnaný tak potreboval aj maródku. Len teraz zase, vieš aj Marika naša propaguje homeopatiká, pretože tie lieky klasické sú na tej báze chemickej, ako sa hovorilo: jedno liečiš, druhé kaličíš. Že tie lieky na prírodnej báze sú určite pre organizmus lepšia a zdravšie

S: A stretli ste sa s tým, že by lekár poslal človeka za liečiteľom?

T: ja som sa nestretla, ale počula som o tom, najmä to „z očí“, hovorili ľudia medzi sebou, že bol jeden významný lekár detský, ktorý dosahoval aj výborné výsledky vo Svidníku a to bolo v tom období 80-90tych rokov, tak on hovoril : „hľadajte sa medzi ženami“! a on už keď bol bezradný v tom dieťati, takže, no lebo sa hovorí, že skutočne je človek, ktorý má v tých očiach čosi také, že keď na teba pozrie, dostaneš to „z očí“ či chceš, alebo nie, bolí hlava a tak, no a on sám hovoril „hľadajte sa medzi ženami“, ja nemám skúsenosť, ale poznatky mám také, že skutočne to pomáha

S: a ako sa to hlavne prejavuje?

T: strašne bolí hlava, bolesť hlavy a sa ti chce spať údajne, ja hovorím, neviem, na sebe som to necítila, ale Marika, mnohokrát vieš, ona má oslabený organizmus, tak ona už koľkokrát sme jej dali urobiť „z očí“ a údajne sa dá urobiť aj na diaľku, že trebárs ona je v Žiline, zavolá Tereze a ona jej urobí, stačí vedieť meno, opýtame sa tých žien čo robia

S: a sú to väčšinou ženy?

T: sú to ženy, no ten vo Svidníku tie kožné problémy on lieči a ešte vieš bol nejaký liečiteľ na strednom Slovensku, čo vedel narovnávať chrčtice- ale to je skôr mechanická robota, že on na stavcoch našiel chybu a svojim pohybom ruky opravoval stavec

S: teta a máte ešte iné skúsenosti s liečiteľmi, okrem púšťania žilou

T: aj to spaľovanie ruže, no neviem ako sa to presne volá, to je červená škvrna, sa zapaluje, páli strašne, to obyčajne na nohách sa robí,

S: a čo tá pani presne k tomu používa?

T: ľanové vlákno na červenom plátne, ale ja si pamätám, že mojej babke to robili na ľanovom plátne a ja dokonca mám, ktoré robila moja mamka, ja si to šetrím, nechala som to tu, niekedy bolo tak, že keď zomrel človek, tak ho dávali, tú spodnú pokrývku dávali z toho ľanového plátna pod neho, teraz sa dá všetko kúpiť, moja mamka to urobila, že to bude mať ako na poslednú cestu, ale ostalo to tak, lebo teraz sa kupujú čipkové a také, tak už som ho raz vyprala, to čiste z doma spradenej nite, z ľanu vytkaté na krosnách a z toho sa robili prestieradlá, aj plachty sa robili kedysi červeno-biele také, kde to mi máme...ja to mám kdesi takú, čo mamka moja robila

S: no a pritom odriekala nejaké modlitbu

T: no keď spaľovala na tej nohe tú ružu nad tým človekom priamo nad tou nohou

S: teta a uštipnutie hadom?

T: no toto tiež bude zaujímavé, aj tu bol jeden taký, už nežije, už len jeho vnuk žije, tiež vedel, najmä keď sa kone pášli na lúke a sa stalo, že had uštipol koňa a kôň hneď opuchol a on stačilo, že ja neviem čo povedal, ale vedel

S: a čo sa domácich zvierat ešte týka, môže sa stať, že zvieratá dostanú „z očí“?

T: no tak sa hovorí, že keď dakto príde, že máš pekné zvieratká a dostanú „z očí“, ja ti poviem, ja úprimne tomu neverím moja mamka hovorila vždy: „neviem nič, neškodí mi nič“, že mamka nevedela, ani porábať, ani odrábať, dajak žila v tom, že...hovorila, že nemala s tým skúsenosti, hovorí sa aj že proti „z očí“ pomáha, keď dieťaťku zaviazješ červenú nitôčku na rúčku, alebo oblečieš dačo naopak, tričko, gaťky malej a tak, takže aj toto pomáhalo a mamka vravela: neboli ste dajaký škaredý, ale ja som...ona asi nemala na to čas, zaoberať sa takými vecami.

S: a teta myslíte, že tomu musí človek veriť, že mu to pomôže?

T: tak asi musí veriť, lebo ináč by mu to nepomohlo, ja ti tiež hovorím, že ja dajak na 100% ani ja tomu neverím, tak úprimne ti hovorím, no nestávalo sa mi, bolí ma hlava, tak asi viem príčinu, som sa nevyspala, alebo ja neviem, iný dôvod...to sa dedilo inak u nás, vravela som ti naša mamka nič nám neobliekala na ruby, nevyrastali sme v tom a zas náš dedo, niežeby bol ateista, ale neveril farárom, lebo on hovoril, že asi tak 16 ročný, on sa narodil v Žimbichu, a jemu skoro zomrel otec- a ostali siroty, bolo 6 či 7 detí a jeho otec zomrel na slepé črevo a zomrel mladý, neviem, či mal 50tku, no a najstarší z chlapov bol môj otec a po farára do Vápeníka, to je tak cez kopec, chodili na saniach, a on vždy vykladal, že keď prišiel po farára, v zime na saniach na koňoch aby ho doviezol na omšu, a dlho ho čakal, tak vyšla slúžka, že farár sa oblieka ale farár stále nevyšiel, a kone boli nespokojné, zima im bolo, a môj dedo zišiel zo saní a otvoril dvere a farár sedel za stolom a jedol sliepku, a v našej viere rusínskej, pravoslávnej je tak, že farár na omšu musí ísť hladný, lebo prijíma na omši božie telo a tam nesmie jesť, aj my keď ideme na 1. prijímanie u nás sa neje a toto otca zmietlo, že on hovorí čosi iné ako koná a ďalšia vec, ľudia boli biedny a farár si na Vianoce rozkázal, že mu musia doniesť neviem koľko vajec, chleba, tak, neviem ktorá vdova ma 8, 6 detí a musela posledné odovzdať farárovi. A môj otec bol sčítaný človek, on žil v Kanade, on prečítal toho veľa, aj videl veľa, tak on prestal veriť farárom, nehovoril, že neverí v Boha, ale farárom neverí, vieš, že farár je tiež len človek, ktorý sa aj zmýli, aj zhreší...

S: tak premýšľam, ako je to liečiteľstvo súčasťou kresťanskej tradície...

T: ale myslíš ako sa cíti ten liečiteľ, ja si myslím, že možno je na jednej strane rád, že môže pomôcť, ale boli aj také prípady, že sa vydával za liečiteľa...ale keď je človek chorý tak aj slamky sa chytá a snaží sa veriť každému, v tom období keď Kašpirovský tu robil také seance obrovské, a v tom období som mala tiež kožné problémy, som bola chorá mesiac som ležala v nemocnici na kožnom a tiež som skúšala všetko možné, no a keď tu prišiel Kašpirovský tak počúvala som jeho a keď sa vžiješ do toho, tak sa ti zdá, že sa ti uľavuje, že človek skutočne, keď už si v tom probléme musíš trošku tomu veriť a neviem, či je to sila tej viery, že ti to pomáha, ale asi tak

S: no to sú ti charizmatický jedinci, ktorý vyvolajú to, že človek sám seba chce uzdraviť-človek sa veľmi chce uzdraviť, robí to tá psychika

T: môj názor je Sonička, že skutočne kožné problémy majú základ v psychike, podľa svojich skúseností hovorím, ja som bola pred obhajobou rigorózne práce a učila som sa doma, pri tom sa mi vôbec nechcelo, nervy, stresy a to určite vyvolalo, nemusela to byť tá rumunská saláma, možno tam čosi bolo ☺vysypala som sa na celom tele, to bolo strašné a mesiac som ležala v nemocnici mazali ma ako malé dieťa celú takým púdom, to trvalo možno aj rok, to bolo čosi v krvi, lebo pečeňové testy mi sledovali, nebolo to na koži, ale na dlani vo vnútri pod kožou sa mi vytvoril ako červený fľak a to svrbelo a na kolenách to bolo najviac, vyše roka, zakázali mi čokoládu všetko a ja si myslím, že ten základ tej mojej choroby bol v psychike, ten stres, nervozita

S: teta a bradavice neliečia nejak liečiteľia?

T: no vidíš, a u nás rastie taká tráva, že vraj údajne tá bradavica a to má Vlodo, Vlodo mal po rukách úplne na každom prste mnoho a že bol v Figove za nejakých chlapom a ten mu vyliečil lebo tu je taká tráva, lebo Vlodo všetko možné vyskúšal

T: a vieš čo ma ešte napadlo, slanina mala tú moc, že ti vytiahla hnis

S: dobre tetuška ďakujem veľmi pekne ☺

Rozhovor 6.

ženy, 62 rokov obe (M) a (T), Kružlová, na dôchodku

T: Bylinky nó, napríklad ten kostihoj, ta z toho robili taku toto mast, šmalec, do šmalcu, do toho ša jakosjak sušili a mloli a mišali, a bo jakoskaj do palinky davali, keď to bars take skora sa lupila, take šuľky čorne sa lupili, potom starka povedala take pastierova tabifka, to ša zove pastierska kapsička, toto na ženske choroby, že keď napríklad menštruacia keď silna, ta z toho odvar sa pil, to ja take toto znam, abo tota roztopaš, keď to

neznam jak po slovensky ša zove, suče moloko na bradavici, na žlčník čaj zos toho drevicatina-to je ľubovník, suče moloko take bile to na bradavici, na bradavice citron aj cibuľa. Potom što eši take, ja koprivu často varu čaj, čistit organizmus, to pju tyždeň, potim nepju i mäta čaj, baza-čaj i sirup, lipovy čaj, lipina ša pje pri nachladnutí, potom šipkovi, potom praslička, ja pilam keď bylam chudokrvna a čaj čo ľubovník bodkovany na žlčník. Potim cintiria, neznam jak to ša zove, zimozel', či zimozel', či ne zimozel' to barvinok, to na žaludok. A polinča, jak še zove polinča?

M: Palina.

T: Iši toto znam, od mojej mamy znam, že liščina, z liesky konariky mlode, to mama nebižka povidali, že učinine divčatisko kotreskaj take malo vytok, a to išiteke male bylo

M: ako z pošvy?

T: hej

M: ta ku popovi chodili s nim na faru a že pip povidaly, že v ty liščini nalamaty a povarity, a v tyj vody kupaty, mama povidaly, že liščina šitko zahlušit, potom iši z vyl'chy (olša), keď je take opuchy, že ňaňo što im kolino puchlo toto, iši štosi, ta tyš toto vyl'cha što rosne v červenym potocy a toto drevo take červene, z konarikiv molodych odvar, močili kolina, na opuchy, voda v kolini što byla.

S: A keď sa niekto porezal, aby sa skôr zahojilo?

T: Soľ sa sypala, dezinfekcia do rany, što sa oberalo ta što starka robili, treba vzaty med, hrubu muku a teke cestičko zrobity rozľapkaty a privijaty, abo skoru zo sloniny privijaty.

S: A „z očí“?

T: Ja neznam robity „z očí“, ale chodia spaľovaty ružu, ale ja neznam, ja len znam tak spľuvaty, pozri dneska veda jaka vyspela, ja veľa čitam, ale posmot' tu, i teper Jake su školovane, jaka veda vyspela, jaka to a nedokaže šitky veci vysvetlity, a veľa veci... posteskejú plecami, abo pomedzi riadky abo priamo porozumiš, že jediný ten hore znamy. Pozeraj, dakoli hrmilo, išla burka, zvonili, jak zvonili, rozohnalo ša, my sme verili, že ša rozohnalo, ne tak davno, môže rik, byla relacija na taku podobnu temu a predstav si, že tam spomenuli i zvony a či už viriš, či neviriš v Boha, či jak, ale že, oni už teper povidaju že to ten zvuk v tych zvonoch, zvonili tu, v Kapišovi bo išol strach, zvonili v Svidničky bo išol strach a to sa rozonačilo, oni vravia, že ma to účinok, toto vybrovanie toho vzduchu, či to što.

M: No a my rozoberali so Soňkou, ale ja neznam, znam, že chodila spaľovaty stara Sejkaňa nebiška moji baby, ja bylam pritomna jak take diťatko, ružu, ona pri tim ša

nemolila?

T: Ja nikdy nebylam ružu spaľuvaty.

M: Oni štoskaj odriekaju, ale mne sa zda, že to molitba ide kolo toho.

T: No, ja ti povim taku vec, ja ti povim čistu pravdu, ja už aj zabylam jak to bylo, zo mnom robila Zurkanina a jim ša kdesi chlopčisko narodilo, štosi mal na tvári, ja ho išti nevidila, štosi mal na tvári, či bradavicu, štosi take nešumne mal na tvári, ta chodili kdesi do Krasneho Dvora, tam taka baba byla što toto znala odznačuvaty, ona i tak robila jak baba kazala a toto krasni z tvári zišlo, no a ja tu tež mala take, taku neprijemnost i tota...tak hvarjat, mladšemu možeš povisti od sebe, ale staršemu nemožeš povisti, no ja mladša od tej Marji, Marja mi povila, nakazala mi jak mam robity i šitko i ja tak robila, ale moliš sa, furt ša moliš kolo toho, to furt ša moliš a keď ša dakto do tebe i ozve, nesmiš odpovisti ale molity ša moliš furt pokym to neskončíš.

M: No, bo, jak brali, bo z oči odrabjajut jedny švablikami, druhy uhliky, ale štosi tak aj s vodom robjat, ale keď totu vodu neseš ku tomu postihnutemu, teš nemožeš prehovority.

T: Naša Haňa mala tyš problem a furt, že žltacka žltacka, velike mala problemy, furt, že sedimentacia vysoka, potom ji tri či jak robili tu vodu, totu vodu ji tam prepašovali.

S: Vravíte, že človek to odovzdáva niekomu mladšiemu?

T: Mladšomu može povisty, ale staršemu od sebe ne, aj v rodiny asi tak jak mater na divku.

S: A tu sa to robí cez zápalky, ti či cez uhliky, či každý po svojom?

T: Po svojom po svojom, robjat cez zapalky, i cez uhliky, pišli sme do Svidničky do obchodu, nič mi nebolo a tam bola toho Vlčka tota znaš taka silna, znaš jej muž učitel byl, ona tam tyš byla a ja citilam že na mňa pozera, i smotrit na mňa, neprijemno ti mi bylo, my šidli do motora, jak my prišli zo Svidničky domu, ja nemohlam z auta vyjty, na vracania, nevidiš nič na oči, šitko sa so mnou točilo, padaš, neslužat ti ruky, neslužat ti nohy, ta sme bežali do Kohuta ku my, stryna robila so švablikami, robila dakoli, za mladosti robila, i išti kdesi mi robil „z oči“, i po paru tych, prešlo my a išti teper to ne tak davno to 4 či 5 rokiv, tež zničoho nič ma tak začala pres den bolity hlova, na nikoho si neťahotuju bo neznam kto, tak ma bolila hlova, što ja nebylam hodna od zaholovka hlovu podňaty a išiel Peter ku Kati, ani mi nepovil, sam pišol što Peter tak nevirít ☺ prinis mi vody a mi pomohlo. Hvarjat tak, že, moja mama tak hvarili, bo mama neznali toto, bo to pomedzi sebe še bišidovalo i toto, že ten človek nevinuvaty napriklad by z mene prešlo na tebe, ty nevinovata zato že pride, to taka planica, taka planica, to človek ani nevie, nevie a dakto ma take oči, što za nich nemože...toto dakoly ša bišidovalo, sa palili rjantky, okurovalo ša.

S: A nosia sa nejaké ochranné predmety?

T: Červene šnurky na „z očí“ ša davalo, no potim iši jaka ochrana, sut ľude taki citlivijši, že dakto dostava furt „z očí“ no taže treba si dašto oblecty na ruby, dašto naopak, a robjat i na diaľku „z očí“, v Hrabovej jest taka, v Jelšovej jest taka što odrabjat-tam jest i taka što lijet vosk, može dakotre sut i take što „z pravdy“ dašto znajut , dakotre take šarlatene što chcu zarobity.

S: A beru za to peniaze?

T: Su čo berut peniaze, dakotre neberut, a dakotre berut, tota v Jelšovej, že bere...bo tam oni bišiduvaly, že keď ona vzala 130 korun hvarit, ta ja už jej nevirut, ma robity zadarmo a vzala 130 korun.

S: A tí čo robia ružu alebo kožné choroby?

T: Neznam či iši tota ličit Hejnacka?

M: Nechce už bars, ale ja byla, za ňou pred pil rokom, a vobec nechcela peňaze žaty, chcela žeby omšu odslužity za jej zdravim, ale nechce robity, bo dity na ňu kričat, že toto, ta tak nam kazala prity, jak mlode išli do roboty, po 8 hodiny, ta bylam s jednom paňom a pomohlo.

T: No posmot' Peter tu, s tym pertes choroba, to je... rozpadol sa mu kľb keď bol maly ešte, potom Marja to zdedila po ňom, bola v kupeľoch zo dva roky, taže 4 roky mal jak še mu to objavilo, v noci ša budil, bolila ho nožka, pišli na snimku a zistili, že kľb sa rozpada, a v Smrekovi divčatisko bylo opiruvane až v Popradi, ale ona tak ma vysunuty kľb, ale jeho pip nedal a ho kupali každý deň v dubini, tote vetvičky mlode, bo ja Marju teš kupala, za rik, no a v tim ho kupali každý deň a potim sme robili taku masť, z jalivca bibky, tote sme vysušili toto sme pomloli a v mažiari cez sitko tak preonačili, žeby nežgrapalo, potim sme iši mišaly maslo, rum i tote bibky, i što iši, ja už nepamiatam, to taka bolo žolta masť z toho, bo domašne maslo žolte, to už starka byla na toto veduca bo oni robili jemu, oni už znaly, popa už nebylo. No a každý deň sme ju kupaly v ty dubini a mastily od nohoch až...cilu Marju sme vymastily, vymastily, tu v kuchni zaperly sme, teplo bylo, oblekly, spala. Takisto i jomu, ja neznam dva roky či jak ho kupaly, a joho i stom masťom ho mastily. No i Maňa ma pul centimetra kratšu nožku, ale chvalabohu, šitko je v poriadku, ani sa nesťažuje žeby ju bolilo.

S: Bylinky si človek môže aj sám , nie, ale keď je človeku veľmi zle, tak už ide aj za liečiteľom?

T: Tak radšej ide k doktorovi a tam jak bars neje pomoci, ta ša obertajut: topiaci sa už britvy chyta ☺ dakoly byly perši lečitele , bo nebylo peňaziv na doktorov, ani doktorov a dneskaj su perše doktore a potom lečitele.

S: A farár ako sa staval k „z očí“?

T: Ten farar, on „z očí“ neschvaľoval, že starka vraveli, že ne, ale tak vecej daval na lekarsku vedu, ale bylinky, znal što si ľude možu dovolity, znal što nemožut, i moja mama mali na pipa spomienku, moji mama mali jak oni povidali katar na pľucoch, to nebola tubera, ale začínala, katar mali, a už take byly slabe, že len na pecu ležali, už nehodny byly chodity, a zima a toto, taže prišol Gajdoš – to byl švogor nebištik, to bol kostilnik, taže prišol: „obleč sa, ideme na faru“ a jak ich pip vidil povil: „oj Božena, to nedobry“, bo ona Božena še menovala, „budeš toto brala što ja ti napišu“. Ta znam, že brali jakis želiznij lekvar, a iši jakesi bylinky tež musely pity a neže budeš furt jila len toto što u nas še ji, kapusta...ale museli jisti, žeby polivku jili, vajca im baba nebiška kryla a štoskaj jiši, i pip jich z toho dostal. A potom naš dido mal epilepsiu a mal bars často zachvaty, to bylo strašne škarede a potim pip prepisal, mama museli do apatiky za tym železnym lekvarjom a potom pre dida rozmaryjovjy kvit. No a ten rozmaryjovij kvit a z toho robila didovi čaj a tak ša zachvaty didovi vytratily, že perše byly zachvaty každy mišac, mocno často, to oslabilo človika, potom začali pity ten čaj a zachvyty mal raz za dva mišaci, tri, raz za pol roka až sa calkom vytratily.

S: A chcela by som sa opýtat' na púšťanie žilou?

T: Ja nebyla pušťaty, ale moja mama byla, tyš na zapal pľuc, tyš jak mala zapal pľuc ta v Ladomirovej jakoskij pušťal, povidala mama no to tyš doktore uznávajút, že to bylo dobre, že taka krov čorna tekla a potim začala teči červena a jak už tekla červena zastavila, mama povedali, že im tekla taka čorna krov.

S: A pijavice nahodou?

T: I pijavici sa lečily i tote baňky sa davali, s poharami, tote by jem može i znala daty, to paperik, vezmeš pohar a tak po pohariku s papierom

M: ale Harničar dumam s liehom oľala, dreveny lieh, oľala a tak davala, bo mame chodila davaty nebiška Harničar.

S: A bradavice, tiež sa dajú bylinkami, alebo odčítaním?

T: Že priviazali s volosom a odpala

M: ale kiňským volosom ne? Mne sa zdá že s konským, z konského chvosta

T: ja neznam ☺ aj na nitky gudziky viazalo ša ne? Dakoly bylo, na oku jarec keď ša zrobil ta trebalo rano pochteraty do rožka do zaholovka a rosou z oblaka, abo take hribiky na hnojú furt rosly, a što s tyma hribikami sme robily? Take hribiky rosly, keď jes rano prišla boli hribiky a do večera sčezly, no, no, štoskaj, hej keď ja teper, bo to Porubčanka nebiška tyko toho chockoly bišiduvala, s nima ša štoskaj onačilo.

S: Človek si pospomína nakoniec nie? A zuby, ťahal zuby niekto? ☺

T: Ťahali sa , tu nebištik Hodrak.

M: a Hodrak chodil do nas, bo Hodrak ťahala jak jeho bolili ta prišel do nas, šil na stoličku, otec klišti hrili nad svičkou

T: či Harajda dezinfikoval dačim neznam

M: otec zapalili švičku, nad švičkom ohrili a tak.

S: A je bylina, že keď žena otehotnie, tak aby potratila?

T: Je, je taka bylina, jest, ja jem čitala o tim, ale neznam jak ša zove

M: ja neznam, znam o červenim vini, no že vino pila a ja znam...abo skakala zos drabiny dolu

T: tak ša hvarilo, že baby sa vyhynali na kresti ket nechťaly

M: na kresti?

T: Na kríž, tak ša hvarilo.

S: A pri pôrodoch bola babica?

T: Bola babica, baba byla, obyčajna baba, na dakoho prišlo i bižala, no už len dospominaty, už take ša nepraktizuje

S: Teta a počuli ste o tom, že by sa zvieratá zariekali?

T: Moja mama povidaly, že kdysi jakoskaj byl spolok, jak družstvo a byly v spolku oni, a iši ktoskaj a brali dajake peňaze z banky, dostaly jakoskaj požičku z banky i trebalo vertaty, i nemali z čoho i prišol exekutor, a oni neznam či chceli od dida peniaze...či jak to bylo a na Zdviha, to jest švito Nanebovstúpenie pana po slovensky, vtodi, stari ľude ša toho trimaly, jak prišol dakto do ťa požičaty to znamenalo, že len bosorka, bo vtedy nikto neprišiel do ťa požičaty, ani nikto nechcel nič požičity...ta ona ša pohnivala i ona prišla na toto švjato ku naši baby, žeby ji dali kapusty, a naša baba sa zmilovala nad každym, i robitna i rozkazovačna ale šerco mala dobre, baba ji kapusty dala, o ta toto Slamena jak totu kapusta vzala ta pišla i naši mali 4 krovy, naraz tu šitke krovy namisto moloka podojily krov, a oni maly bratranca baču v Kičkivcoch-to byl jakisi didov bratranec on znal porabjaty i odrabjaty, vyn byl na toto take macher, ta dido pišly za tym bačom i bača vykumal, že hej, maju korovy porobeno, i ja už neznam što tam bača porobil ...ale že ona prišla na kolinoch do Modrana tam do nas, i prosila, žeby ji odpustity, že ona porobila, ale odrobity už neznat, ale to bača už poodrabial. Ľude jiši dniskaj vira ☺ktoš povidal, že jakaskaj ta, pid budinkom hada mala, bosorka...taka jedna se mnom robila, povidala, že tam u nich taka byla što lancok dojila, bosorka, što krovu nemala, lancok dojila, ta to už dašto verity, dašto ne

S: Ďakujem krasne ☺

S: A ešte ma napadlo žltáčka sa dala liečiť?

T: Od žltacky tiež odrabjaly, hej, voda ša pila

M: ale kto od žltacky znal odrabjaty?

T: Tu v Križlovy neznam

M: Bo Vlošsky stary znal od hada, ne?

T: Vlošsky stary, hej, oni ša z toho, no ja neznam, i koňa i krovu vkusil had, ale oni to tak vyšvitľuvaly, že tutaj nemame taku zmiju, že to napuchte ale i odpuchne ...on jakoskaj nožík zapichoval do zemli... a ten Lpuch, na ňoho povidaly, že znal vorožity, to ja tiež od mamy čula, že jak mal hmerty, ta tota nevista, že mu tak povidala, joj ňanu vhmrete a ja ani mloka ani syra nebudu maty, tam pid' na pid a tam najdeš zil'a, voz a popidkuraj korovy, neboj budeš mala mleka dost', a on hmer a mama potom povidaly, že keď mal pohrib, tak dulo, tak dulo, jak johu nesly zos toho, dido pišli domi z pohrobu a povidaly, že dido tak hvarily baby: „kresťanko eši take čudo nevidity, šak mi kresak vžalo“ – vin, že štoskaj znal, no. Je v tim dašto, je. Byly povery i hlupe, ale dašto ša aj potverdilo, no. Tota Reskova, tam ša ji dade čkat, porizala ša jak ditisko, ruku desi, ta že teta pišla vzala kožeci bibky, vysušila na pecu, bo toto sa ji tam ša nehojilo, potim jak bipky vysochly, poonačila poonačila i s tyma bipkami tota tam zasypuvala, i krasne ša zahojilo.

M: No vidiš što sme zabily, jak bola v stajni močovka, ale to trebalo pidňaty kusok dyli, na zapal pľuc toto ľude pily, ja si pamätám taka ciganka stara prišla do nas a daj mi toho, močovky bo ňa zadusi, ta neviem kto totu dyľu pidňal, to taka hnusna husta močovka što krovu tam nasikaly, toto zobrala i pila

T: tak hvarily o Klobasu, nebištika, že vin mala taky zapal pľuc i hnojvka ho vyličila

M: A na močove cesty, mama nebiška jak uvarila v horneci bandurky a nad tym ša parila, mala zapal silny, že najlipšij lik je šisty na hornec i ša poriadni parity, nechapu, bo to zapal ne a ket toto iši hrity

T: bandurky, prikladali bandurky a ša na harlo okrutilo jak bolilo a iši jeden recept, znam, pip nebištik, ponožku z nohy šmerďacu chlopsku na harlo, šmerďaca ponožka z gumakiv, no a napriklad tež davajut lide kapustovy list, zeleny, ket boli kolino, abo klub boli

M: ale i kvasnu kapustu privijaly, ale našto? Neznam či na opuchlinu, či na što

T: abo čaj z petrušky na močove cesty, ten čaj ja i chockoli si zrobyu ten čaj, pročistit, ja mam močove kameni

M: hvarjat že pivom ša toto vyplavit.

T: Ja iši na toto kombuchu nedam dopustit, robilas kombuchu?

M: Ja robilam, ale zrobila mi ša strašne kvasna.

T: No i po roši rano chodity treba, to dobre na plesň, što ľude hvarily.

S: Ďakujem krásne za rozhovor ☺

Rozhovor 7.

ženy, 69 rokov (T), 49 rokov (K), Kružlová, na dôchodku

S: Keď vám poviem pojem ľudového liečiteľstva čo všetko si pod tým predstavíte?

K: No tak liečiť bylinkami, urieknutie a čo ešte mami, toto?

T: Ja znam, ja jakoskaj neznam take toty

K: oni znajut jarec na oku, toto, to tyš len, to sa len začítuje

M: no vidíš, toto jem ti zabudla povisti, tetko ich zaujimat vy kolo toho i molitbu hvarite?

T: ňet

M: ňe, no vidíš nie všade tak, ale pri dakotrich i molitba ide, jak ružu spaľuje ona ša molit mi ša zdast, no vidíš

T: hej, hej, molit sja.

S: A pri ruži čo sa používa?

T: Svička tota... hromnička, aj len, aj lenove platno, to Helena Kahutova toto dávala a Zita červenú rjantku chocjaku

K: kúsok látky.

S: Takže to každý po svojom

K: hej .

S: A ako sa to odovzdáva, musí to byť rodina, nemusí?

K: Ne, ne nemusí.

S: A liečenie také keď sú to ekzémy, a bradavice, to musí byť v rodine?

K: ňe, ňemusí

T: Take dašto jak boľačka, keď vred je, dakoly zvali boľačku, to taky vred, ta sa molit Otčenáš do lukavoho a potim sa povidat taka odriekanka.

K: Z oči je deviatorake a každý to robí inak, ja neznam tak toto, napríklad ja robim s uhlikami a sa nemolim, ja len...no len ☺, abo so švablikami, a naša sestra ta ona sa molit

S: a ona používa uhlíky?

T: hej uhlíky

K: ne, ne, a z kadi by uhl'a mala keď nemaju pec, baby? Maju kozub a v leti v kozubu netopjat, ona robila teta jak sme byly na sval'by Maťovi, robila ale so švablikami

a varit vodu a ša molit.

T: Vidiš to take je chocjake „z očí“, a to i mama naša robily, deviat' raz voda skypit a potim šitke ložky, nože, vilky, deviat' tych, vyjme a zmyvat v ty vodi a potim pidnimat toto a tote rožky na križ myje (na stole) naproti

K: ale len dva, len dva

T: Hana Baranova 4 myje

K: ale teta Fujerova len dva-naproti a naša Miluška teš 4, aj kl'anky (kl'učky)...no jak toto vodu prevarjat tak uhlie ešte do tej vody.

S: A musí byť ten človek pri nej?

T: nemusí byty

K: ono sa dá i na diaľku.

S: A treba vediet meno, alebo osobne poznať človeka?

K: meno treba vedieť

T: meno, meno.

S: A vydymovalo sa niekedy?

T: Deviat' riantkoch a každú inakšu, chocjake rjantky si musis narichtuvaty, ne z toho istoho človeka

K: bila, zelena, červená, fialová, čierna

T: a na uhľá daty, ale dakoly byla i červená pečiatka, i perlova svička, i pšenicu davaly – co na sviatyj večur keď je a okurily.

M: Sonička perlova švička ša kupovala na veľkych cirkevnych slavnost'och

T: na odpustoch

M: a tota perlova švička bola s voskom spojené bylinky a to bolo posvätené cerkvou

T: hej, to na Jana sa svjatile a z tych bylinok robily svičky, do vosku bylo obalene a take boli šul'ky, i teper iší maly v Ladimirovy na odpusti, ale rano skoro.

M: Ale z tej svičky ša len kusok odlomil a do ohňa sa šmaril keď tote handričky horily a s tym dymom okurovaly choroho.

S: A to sa používalo pri akýchkoľvek chorobách, aj pri zvieratkách?

T: Hej hej, kolo chocjakyh tych, i zverjata.

S: A čo sa „z očí“ týka, tých 9 spôsobov, bola uhľiková, zápalková, ale je s voskom niečo cez dierku kl'účová...

K: ta to tota v Breznici robila, s chlebom robja, na lyžičky robja, že merajú vodu, toto

T: dakoly i ja znala

K: naša Milka jak robit?

T: Ona prevaruje vodu, a ona svjačenu vodu davat.

K: No i naša švagorina Hana robit, co v Choči, ona so svjačenou vodou a na daleko robit, ale rano skoro, žeby bola nalačno.

S: Sú nejaké špeciálne hodiny kedy sa to robí?

K: Ja čo toto ta ne, ja chockoly.

S: A môže zavolať ktokoľvek, pomôžete každému?

K: Hej, joj šak koli o 3 volala Milada Žaková v noči, že Renata što odpala, ale to už skorej bylo, ta iši jem klala oheň bo nehorilo, ale vказalo potim, že pomohlo, no ta ja...ono tak sa hovorí: toto neublíži, keď nepomože, ta neublíži.

S: A musí tomu človek veriť?

K: Áno, on musí veriť.

T: Áno, jak neverí ta neznam či pomože.

S: A skúste to popísať, tí ľudia majú také oči, že z človeka vyťahnu energiu, čo to vlastne je?

K: Asi, silnejšie oči, tak pozrie, alebo...jak planeta pride, to ťažko pomenovať.

T: Ma silnejšie oči.

S: A robí to vedome, nevedome?

K: Nevedome, dakto tak sa zahľadí, abo tak sa škaredo pozrie, so závisťou

T: aj s dumkami pride „z očí“na človeka, keď tak si podumam na toho človeka, že taky je a taky, že nemusí len šumny byty, i britky dostane „z očí“.

S: Tak musí tam byť ten očný kontakt, či nie?

T: I tak, že pomyslet si tak na ňoho dašto také a dostane „z očí“, joj ja tyš dakoly tak dostavala.

S: A jak sa to hlavne prejavuje?

T: I hlava i vracat i hnačky, ša vidit, že konec

K: slabý, na odpadnutie, zuby bolia, alebo za ucho strikat

T: joj, ja dumala, že...sme byly raz, sme byšiduvaly tak o naboženstvy o biblii a išlam na vecko

K: a z vecka kričat joj ratujte ma, bo hmeram, robte so mnou dašto bo hmeram, ta ja jem priletila, do Solanky letilam, jej teta зробila vodu i přešlo, bo to je tak, že keď je to hned urobene, ta to pomože, ale keď je prespate, už je ťažšie odrobiť, ta potom urobi viac ľudí, sa zleje voda, a potom sa davat na ruky, na čelo

T: ket je doma ta hej, ale keď je na diaľku ta ne.

S: Ja som videla na jednom videjku, že križiky robila pani na čelo a potom do

rohov izby ffkala...

T: ono to každý ináč robí, ja po ploti biham, na diviat' kolikiv, odpočítavam odzadu a potom tu vodu vylejem na deviaty kolik.

S: Je super to, že viete, že existuje človek, ktorý vám pomôže.

K: Šak vy ne, na svaľby? ☺

T: šak tu u Trambača na svaľby, byli tam ľude što hostily, jakoskaj rano, no tam bylo plno ľudy a my dvy z Makivce autobusom sme prišli a ja jak vyšla tam ta nič a naraz ja povidam, joj one, ty što byla so mnu, ole pošmot' sa mi do oka, bo štoskaj mi vpalo do oka, i vpalo, vpalo, vpalo, i sa vidilo, že to po mi, no a Marta nebiška i kapky mi prinesla, po kapky chodila domiv, kapkala mi do oka, i ma vzala žeby jem si lehla, že može mi pomože, ta de, nebylo lipše až pak až doma, na obid byla jedna baba u nas, i cely večur bylam tak na svaľby, rjadovy zatancuvalama a potom už nebylam, bo to puchlam, aj Varecha, Haňa Varechova byla, že to ružu mam a de, spaľovala a nič, nepomohlo a pak jedna baba u nas kurila ňa, s tyma deviaterima rjantkama, aj vodu mi robila a pomohla i na muzici bylam. ☺

M: Ktosi vas už tak zaonačil, že musi byty križlivska nevista.

T: Dido Slameny povidaly, že lem každomu sa pačili moje vlosy, bo jem mala dolhe, varkoč, no že tak na mňa pozerali šitky na čudeso, pačila jim ša im.

M: No a toto vy vtodi neznali ste že dašto trebalo oblikaty naruby.

T: Ta ja neznamam vtodi

M: vtody ste neznali

K: no ale tak hvarjat, že ket dašto naruby ta ťažše odrabjaty, že i tak može dostaty, a potom ťažše odrobit, tak jem čula, nechem byty vorožil'a. ☺

S: No a že červene šnurky.

K: ☺ hej sme tak srandovali, že našemu didkovi copik urobime a dame červenu mašličku.

M: Ešte Sonička o tom jarci.

T: Ja v Makivci bylam s takym okom a to bylo na novyj rij ani na službu nepišlam, bo nebylam hodna, ale na hostinu sa mi chotilo ity ne, a mama ma poslala ku takij baby a ona mi začitala a hvarit Hanko ja ťa včim, žebys znala...joj a Jožko Tlumačuv povida, že na operaciju s okom, no a dakto mu povil i byl u nas, i povidal, rob se mnu što chceš bo na operaciju ma posilajut, no i ja mu začitala i on mi tak d'akuval čudesa, i Kahul'a, z Holandska tu byly, z Prešova byly – v lekarni što robit lekarnička, ja to s vd'akou zrobim a žiadne uplatky, joj ta mi byly v Prešovy, Kosova, ona aj vodu robit, len spaľuje, ale ta ona za peňazi robit, 400 korun sme platyly za jednoho.

M: No tody što vas jem sa prosila, što jedna pani, byli sme vo Svidničkoch u Leškaninky, a tota za svjatoho korunu nežala, tak potim sme dali žeby za ňu odslužily službu za zdravie, sme ochabily piňazi jomu, či už tak зробily ja neznam, oni na svoju zodpovednosť už.

S: Je to veľký dar a človek chce pomôcť ne?

T: Pomocť ta ne, no a, ja tyš tak!

M: Zas tota osoba, to je taky človek vieš, ona by dušu za seba dala ☺

T: A Helena Kohutova ona tyš peňazy nebrala, ket jes ji dala do miška, ale tak pro sebe nič, ani paperove nechce, nič, len ket taku dribnu ale ona už nerobit...ona tyš mala toto, tyš bola dluho v nemocnici a povidaju tak, že toto čo ona liči, ta bere chorobu na sebe... Jenčanina mama, tyš spaľuvaly ružu, no a Jenčaňa povedala, že ležala v nemocnici že čudesnu pekotu majut, že ona šitku tu pekotu brala na sebe, i mi chodily spaľuvaty tu domi, što ňa tak noha bolila, ale ja znam, mene i teper tak nohy pečut i cele tilo, no a čom?

M: Mij brat Jožko, bude mal 80 teraz, nespalaľoval ani neznam, doktor mu povil, že to neje dobre prekrviňa žil, taže to ma z toho, to už rokami

T: ja jak toto jem mala ta jem napered letila ku Heleni, ona mi dvaraz spaľuvala a dvaraz Zita, a tak jem išla, my do Ameriky išli a jem sa bojala, že jak jem pidu ket tak noha ma bolila, ta Haňa mi spalila, ale chvala Božičkovi tak dobre mi bylo, až potim, až tak jak vloni, abo koli bola Zita, ale Helena jinakše spaľuvala jak Zita, Helena mala leňane plotno aj len mala, o Zuzka teš mala len ale červone polotno

M: aj nebiška Jelina mama tiš mala leňane polotno

T: tiš leňane.

S: A ruža sa opakuje? A viete o bradaviciach ako sa liečia?

T: Ono ruža sa opakuje, hej začituje ša, aj tak što viažu gudziky s červenou nitkou a tiko maš tych, bradavic, ta tiko gudzikiv.

M: A pri tom sa što, molit, či što?

T: Mi hvarila Gudziova, bo tu byla u nas, ta mi povidila, što krova mala po cickoch tak, ale ja zabila.

K: Mne što povidala Maňa Vargova, što jem mala tu take jak hrozno a ona viazala gudziky a pid odkvapovu ruru daty a priložity s kamiňom toto nitku žeby tam zhnila, abo ket tak ta lapis kupity a pality s lapisom

M: abo tota trava je taka, što take mloko žlute

K: hej hej

T: ale s lapisom pomože, ja malam na nohy pravy a malam ity na svalbu a prinis mi jeden a nič len s tym lapisom vypaľ, ale povidal, daj do teploj vody a len tam žeby ti kaplo

na bradavicu, žeby inde nekaplo, žeby sa Ti nezdulo a mi što, pišlo tu dolu nohou a mi ša zdulo, ale znaš že ono mi ša zahojilo do svaľby.

S: A púšťanie žilou?

T: Spušťaly toto, i mi spušťaly.

K: Všetko ma vyskušane babka ☺

T: Što dakoly nešli do doktoroch, to iši divčatisko bylam, Vrabca dido spušťal, to len mali takyj jak, ja znam ja to sa zvalo, nož, to len tak skočilo do žily, a len teklo do takoj misočky

K: to v Ladomirovy spušťaly

T: no i v Ladomirovy bylam raz

M: ja veľo raz bylam s mamou, s ocom, aj s tetou nebiškou kečkivskou, no a každý hvaril, že takoj citit uľavu.

T: Hej, to uľava, mne taka išla čorna krev jak uhel' jak mi pušťal Vrabcu dido, to take jak zapal a musi vedet že tiko vyjde a vin zastavy potom a prilipit chlib, mi pušťal z hlovy i z nohy, mama jeho z nohy pušťala .

S: A pijavice nahodou?

T: Pijavice tiš davaly, ja vidilam jak moji mamy davaly, tyš chodil z Varoša jeden chlop, jak vin ša zval...Suchy či jakiv a vin daval, nosil ich v skly, vo vodi a dal ich tam de bolilo, ona ša sama zapne tam, len pustil a ona si najde misce de bolit, joj a my jak chodily ta mi tak plakaly, bo mi diti sme byly. ☺

S: A bylinky zbierate, používate?

T: Bylinky, ja dvaraz byla na žil'a s tetou Slavkovou, na Jana, rano sme tak išli skoro, iši tak len sa rozvidňalo, no...cintoria na žaludok, rozchidnik, kurilo ša, že to na šitke te bolesti, tote predavaju aj po skalkoch, to tak na žolto kvitne aj vitrove žil'a, tyš tak na ružove kvitlo.

M: Cintoria to zemežlč, bo to take horke na žlč

T: hej, to kto nehoden jisty ta pije cintoriu.

S: A vitrove žil'a, na čo sa používali?

T: No ta tiš na kurenie ket dašto, bo to ono tak, nazberali všelijachinu i oves i liščinu, i bandurky jak kvitli, tote kvitky i boľačkove žil'a i velike žil'a, to všelijake bylo, no ta to už tak, nazberali žil'a, zviazali do zvjazky, a sa išlo do cerkvi svjatity sa posvjatilo a jak dašto bolilo, tak s tym porušaly a tak klaly do uhľ'a a ša okurovalo.

S: A z toho čaj sa nerobil?

K: Ne ne, to len na okurovanie.

T: Čaj z toho nerobili, len na kuriňa, joj ta jak sme mali korovy...

K: a što iši pomaha na popaleniny mamy, hm?

T: Joj, na popaleniny, popečena bylam, calkom tvar, šitko jem mala spaľone, na seba vyľalam hornec fasoli jak ditisko, dva roky mňalam i das štyri mešace či pjať, my mali taku lavku a na ty lavci byla fasol'a položena, bo to ket sa sňalo zo šparcheta, len taka lavka a ložnik sme zvaly a tak byly ložky pozapichany a ja vyšla na totu lavku a chotilam ložky si žaty a nožka sa mi zošmykla a ja totu fasol'u za ucha pojimala i na sebe vyľalam, kypje. Za dva tyždni neznali či oči mam, či nevypečene, bo spuchlo a nikde nechodily so mnou po dochtoroch, len v Stačkivcoch byl taky chlop, vin tak znal chudobu ličity i tak ľudy, take ľude byly nadany. I tak mamy povidat, znaš što divče, lem ty vos, mate kozy, ta vos bibky nasuš, a jich tak s dačim potolč, a pak ich presyj na sitko a bilčky vos soby a s tyma bilčkami ji namasť cilu tvar a s tyma bibkami posyp a toto mi pomohlo, že ja nemam nikde. ☺

K: No dedo a čo pomaha keď si zarubete do nohy so sekerou? ☺

CH: Do hnojivky.

T: Aj keď dakto mal zapal pľuc ta močovku pily, len tak precedily a do dakej nadoby a tak toto davaly pit a toto pomohlo a na žoltačku davaly zo svini všu, sviňsku všu zjisty, do chliba abo do slivky sušenoj dat, no toto znam što od starych ľudy.

M: A Gojdič pamjataš jak ličil?

T: Joj Gojdič ličil (farár), ja jem chodila s ňou (dcéra: K) ku ňomu, ona taka chudicka byla a vin mi kazal nazbiraty žil'a: „na baranovy luky rosne Taňko len ty it' tam a nazbiraj a v tim ji kupaj“, to take na fialovo kvitne, take pupky malo „aj dubovij skury povar a v ty vodi ju kupaj“...no a ket dakoly sa oberalo, bo to dakedy chodily bose ne, sa oberalo, ta sloniny sa davalo na toto.

K: Sloniny abo iši ten taky šteparsky vosk sa priklada, jak jem čuchala prahy s kartačom, no a trieska do toho, no a to začalo hnisat' a toto vytiahlo, aj cibul'a.

S: A čo si myslíte ako vnímajú faráry tieto veci ako „z očí“?

T: Oni ne ne, neuznavajut, no neznam jak toty, ale ne, ne?

K: Ale šak dochtori sami hvarjat : „Hledajte sja“! (súčasne s T)

T: Aj ten zverolekar jak naša krova, šak Mariko padala na...sa vidilo, že ona, a sme ho zaklikaly i on hvarit: „ona neni chvora, lem ša hledajte pomidzi baby“, no... a mene ša prosily ket bylam s nohou: „a to ružu mate?“ ja povidam: „ja znam že što?“ a chodli ste spaľuvaty? „ja byla jem“. A pomohlo vam? „ta pomohlo, ale iši bolit“. No a naučili ste, znate i vy? A ja: „neznam“, naučila by Haňa, ale ja si nezapamňatam. Mňa teta Slavkova učili „z očí“ robity, oni znali bars a tak mi povidali: „Haňko napiš si napiš bo ty zabudeš“ a ja: „né teto nezabudu“, o ta de a jak by robilam častiše ta by znalam, ale mne sa vidit, že

teta iší inakše znat jak Helena, ony kameniky davajut, to take kameniky do vody davajut, varjat vodu a oni tak tote kaminiky do každeho kuta metaly tak na rih jak omyly, no a Haňa jak už vodu varit a tak puš'at toty kameniky a tak dumat si na divku, na chlopa, na nivisu a kamenik ti tak zasyčít od koho je z oči, ale Haňa už tak nemeče tak do kutoch...to su take rapkave kameniky a ona pak tolče tote kameniky na menše, no z Beňadikovec nošime ich a koliskaj prinesli sme z Litmanovej

M: hej tam toten potik što sa panna Maria zjavila.

S: A tie bradavičky povedzte mi ešte raz ako sa liečia?

T: no ta ja len zos tym s nitkou, aj...

K: keď má žena menštruáciu, tak s menštruakčnou krvou sa potiera

T: hej a povist sa: „s čím jem ta rodila s tym t'a budu ličila“ a to pomože tiš.

K: Ja jem malam na prsniku a robilam si a zmizlo.

S: A ženske choroby, bylinkami sa liečia?

T: No ta ono može do gummy vodu daty a si priložity a tak fajne, žeby čriva sa prihrily.

S: A je bylinka na to aby žena potratila?

T: To jest take bylinky, ale to neznam jake, znam co što taka baba chodila u nas, znam što ku jedny chodila a porodila taku neživu ditinu, šak aj žandare ju vodili po tim, bo zahrebla pod lipu na temetiv a pak musela vyhrabaty tu ditinu a pokazaty, byla v basy a chodila, neznam či to z Choče byla baba či z Varoša a ta chodila toto robit, ale toto už neznam jake bylinky, koreniky či što to, ale ta to tyš toto...ona už byla starša, mala 4 či 5 diti a už nechcela.

S: Teta a ako to je s tými omšami za chorého?

M: Na troch selach ša konat omša, ale v tú istú hodinu by mala začaty.

T: No ta to i za mertvym tak, tu byla, i v Lodomirovi i vo Vapeniku, si povily na jaku hodinu i služily.

S: A „z očí“ robia väčšinou ženy či aj chlapy?

K: Aj chlapy, Dudov, i Sergej Slany znat.

S: No a na diet'ati ako to poznat'?

T: No i plače, dostane horučky, chavkat

K: a ak nedám odrobity tak chytá hned' angínu.

S: ďakujem veľmi pekne za rozhovor.

12 Zdroje príloh

12.1 Zdroje obrazovej prílohy 1

- Obr. 1.: REGIONY. EU 2007. *Maľovaná mapa Svidníka*. (16-08-09) URL: <http://www.regiony.eu>
- Obr. 2.: HOLENT, P.: *Pohľadnica*. Fotopress, Bardejov
- Obr. 3.: HANIK, S.: *Pohľadnica*. SNM – Múzeum ukrajinsko-rusínskej kultúry vo Svidníku, Svidník
- Obr. 4.: HOLENT, P.: *Pohľadnica*. Fotopress, Bardejov
- Obr. 5.: ŠURKALA, J.: *Pohľadnica*. Pressfoto, Bratislava
- Obr. 6.: MESTO. SK. *Obrázok z Údolia smrti pri Dukle*. (16-08-09) URL: http://mesto.sk/prispevky_velke/svidnik/udoliesmrtipriduk1050436664.phtml
- Obr. 7.: MESTO. SK. *Obrázok z Údolia smrti pri Dukle*. (16-08-09) URL: http://mesto.sk/fotoalbum.phtml?OBR=svidnik/atrakcie_historia/udoliesmrtipridukle1050436917.v.8.jpg&IN=8
- Obr. 8.: MESTO. SK. *Obrázok z Údolia smrti pri Dukle*. (16-08-09) URL: http://mesto.sk/fotoalbum.phtml?OBR=svidnik/atrakcie_historia/udoliesmrtipridukle1050436917.v.5.jpg&IN=5
- Obr. 9.: E-OBCE. SK. *Erb obce Svidnička*. (16-08-09) URL: <http://www.e-obce.sk/obec/svidnicka/svidnicka.html>
- Obr.10.: E-OBCE. SK. *Erb obce Kružlová*. (16-08-09) URL: http://www.kruzlova.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=29
- Obr. 12.: E-OBCE. SK. *Erb mesta Svidník*. (16-08-09) URL: <http://www.e-obce.sk/obec/svidnik/svidnik.html>

12.2 Zdroje Obrazovej prílohy 2

- Obr. 1.: OROLIN. BLOG. SME. SK 2009. Obrázok Mliečnika chvojkového. (04-08-09) URL: <http://orolin.blog.sme.sk/c/12260/Mliecnik-chvojkovy-jedovaty-fotografie.html>
- Obr. 2.: WIKIPEDIA. ORG 2009. Obrázok Lipy malolistej. (04-08-09) URL: http://sk.wikipedia.org/wiki/Lipa_malolist%C3%A1

- Obr. 3.: foto aut.
- Obr. 4.: WIKIPEDIA. ORG 2009. Obrázok Pŕhl'avy dvojdomej. (04-08-09) URL:
http://sk.wikipedia.org/wiki/P%C5%95h%C4%BEava_dvojdom%C3%A1
- Obr. 5.: WIKIPEDIA. ORG 2009. Obrázok Máty piepornej. (04-08-09) URL:
http://sk.wikipedia.org/wiki/M%C3%A4ta_pieporn%C3%A1
- Obr. 6.: WIKIPEDIA. ORG 2009. Obrázok Kostihoja lekárskeho. (04-08-09) URL:
http://sk.wikipedia.org/wiki/Kostihoj_lek%C3%A1rsky
- Obr. 7.: WIKIPEDIA. ORG 2009. Obrázok Prasličky roľnej. (04-08-09) URL:
http://sk.wikipedia.org/wiki/Prasli%C4%8Dka_ro%C4%BEn%C3%A1
- Obr. 8.: WIKIPEDIA. ORG 2009. Obrázok Paliny pravej. (04-08-09) URL:
http://sk.wikipedia.org/wiki/Palina_prav%C3%A1
- Obr. 9.: WIKIPEDIA. ORG 2009. Obrázok Liesky obyčajnej. (04-08-09) URL:
http://sk.wikipedia.org/wiki/Lieska_oby%C4%8Dajn%C3%A1
- Obr.10.: WIKIPEDIA. ORG 2009. Obrázok Duba letného. (04-08-09) URL:
http://sk.wikipedia.org/wiki/Dub_letn%C3%BD
- Obr.11.: BYLINY. SK 2009. Obrázok Alchemilky obyčajnej. (04-08-09) URL:
<http://www.byliny.sk/rastliny/rastliny.php>
- Obr.12.: BYLINY. SK 2009. Obrázok Pastierskej kapsičky. (04-08-09) URL:
<http://www.byliny.sk/rastliny/rastliny.php>
- Obr.13.: foto aut.
- Obr.14.: NAHUBY. SK 2009. Obrázok Latovičnika väčšieho. (04-08-09) URL:
[http://www.nahuby.sk/obrazok_detail.php?obrazok_id=30405&next_img_type=galle
ry](http://www.nahuby.sk/obrazok_detail.php?obrazok_id=30405&next_img_type=gallery)

- Obr.15.: BYLINY. SK 2009. Obrázok Bazy čiernej. (04-08-09) URL:
<http://www.byliny.sk/rastliny/rastliny.php>
- Obr.16.: NAHUBY. SK 2009. Obrázok Rumančeka kamilkového. (04-08-09) URL:
http://www.nahuby.sk/obrazok_detail.php?obrazok_id=152282&poradie=1
- Obr.17.: SLNIECKOVA. SK 2009. Obrázok Ďumbiera lekárskeho. (04-08-09)
URL:<http://slnieckova.sk/p/dumbier-lekarsky/>
- Obr.18.: BYLINKY. SK 2009. Obrázok Ruže šípovej. (04-08-09) URL:
<http://www.byliny.sk/rastliny/rastliny.php>
- Obr.19.: BOTANIKA. WENDYS CZ 2009. Obrázok Jelše lepkavej. (04-08-09)
URL: <http://botanika.wendys.cz/kytky/K624.php>
- Obr.20.: BYLINKY. SK 2009. Obrázok Rozmarínu lekárskeho. (04-08-09) URL:
<http://www.byliny.sk/rastliny/rastliny.php>
- Obr.21.: WIKIPEDIA. ORG 2009. Obrázok Levandule úzkolistej. (04-08-09) URL:
http://sk.wikipedia.org/wiki/Levandu%C4%BEa_%C3%BAzkolist%C3%A1
- Obr.22.: WIKIPEDIA. ORG 2009. Obrázok Medovky lekárskej. (04-08-09) URL:
http://sk.wikipedia.org/wiki/Medovka_lek%C3%A1rska
- Obr.23.: WIKIPEDIA. ORG 2009. Obrázok Púpavy lekárskej. (04-08-09) URL:
http://sk.wikipedia.org/wiki/P%C3%BApava_lek%C3%A1rska
- Obr.24.: WIKIPEDIA. ORG 2009. Obrázok Ľanu siateho. (04-08-09) URL:
http://sk.wikipedia.org/wiki/%C4%BDan_siaty
- Obr.25.: WIKIPEDIA. ORG 2009. Obrázok Zádušníka brečtanovitého. (04-08-09)
URL:
http://sk.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1du%C5%A1n%C3%ADk_bre%C4%8Dtano_vity

- Obr.26.: WIKIPEDIA. ORG 2009. Obrázok Borievky obyčajnej. (04-08-09) URL:
http://sk.wikipedia.org/wiki/Borievka_oby%C4%8Dajnej
- Obr.27.: WIKIPEDIA. ORG 2009. Obrázok Veroniky lekárskej. (04-08-09) URL:
http://sk.wikipedia.org/wiki/Veronika_lek%C3%A1rska
- Obr.28.: BYLINY. SK 2009. Obrázok Valeriány lekárskej. (04-08-09) URL:
<http://www.byliny.sk/rastliny/rastliny.php>
- Obr.29.: NAHUBY. SK 2009. Obrázok Omanu vrbolistého. (04-08-09) URL:
<http://rastliny.nahuby.sk/atlas-rastlin/Inula-salicina/Oman-vrbolisty/Oman-vrbolisty>
- Obr.30.: NAHUBY. SK 2009. Obrázok Vrbice vrbolistej. (04-08-09) URL:
http://www.nahuby.sk/obrazok_detail.php?obrazok_id=167675&next_img_type=gallery
- Obr.31.: NAHUBY. SK 2009. Obrázok Ostropsa obyčajného. (04-08-09) URL:
http://www.nahuby.sk/obrazok_detail.php?obrazok_id=167815&poradie=8
- Obr.32.: NAHUBY. SK 2009. Obrázok Komonice bielej. (04-08-09) URL:
http://www.nahuby.sk/obrazok_detail.php?obrazok_id=146452&next_img_type=gallery
- Obr.33.: NAHUBY. SK 2009. Obrázok Komonice lekárskej. (04-08-09) URL:
http://www.nahuby.sk/obrazok_detail.php?obrazok_id=164560&poradie=2
- Obr.34.: NAHUBY. SK 2009. *Obrázok Kuklíka mestského.* (04-08-09) URL:
http://www.nahuby.sk/obrazok_detail.php?obrazok_id=107599&next_img_type=gallery
- Obr.35.: FLOG. PRAVDA. SK 2009. *Obrázok Prilbice modrej.* (04-08-09) URL:
<http://flog.pravda.sk/kvety-slovenska.flog?foto=174193>
- Obr.36.: NAHUBY. SK 2009. *Obrázok Vřbovky úzkolistej.* (04-08-09) URL:

http://www.nahuby.sk/obrazok_detail.php?obrazok_id=116985&poradie=20

- Obr.37.: NAHUBY. SK 2009. *Obrázok Chrenu dedinského*. (04-08-09) URL:
http://www.nahuby.sk/obrazok_detail.php?obrazok_id=155091&next_img_type=gallery
- Obr.38.: NAHUBY. SK 2009. *Obrázok Cesnaku medvedieho*. (04-08-09) URL:
http://www.nahuby.sk/obrazok_detail.php?obrazok_id=107613&next_img_type=gallery
- Obr.39.: WIKIPEDIA. ORG 2009. *Obrázok Repy obyčajnej cviklovej*. (04-08-09) URL:
http://sk.wikipedia.org/wiki/Repa_oby%C4%8Daj%C3%A1
- Obr.40.: foto aut.
- Obr.41.: GOOGLE. SK 2009. *Obrázok Jastrabníka chlpatého*. (04-08-09) URL:
<http://images.google.sk/images?hl=sk&q=Hieracium+pilosella>
- Obr.42.: GOOGLE. SK 2009. *Obrázok Netykavky nedotklivej*. (04-08-09) URL:
<http://images.google.sk/imgres?imgurl=http://www.floralimages.co.uk/images/impatiens>
- Obr.43.: GOOGLE. SK 2009. *Obrázok Hrachoru lesného*. (04-08-09) URL:
<http://images.google.sk/imgres?imgurl=http://www.agroatlas.ru/content/related/Lathyrus>
- Obr.44.: GOOGLE. SK 2009. *Obrázok Hrachoru hl'uznatého*. (04-08-09) URL:
<http://images.google.sk/imgres?imgurl=http://www.guenther-blaich.de/>
- Obr.45.: GOOGLE. SK 2009. *Obrázok Vratiča obyčajného*. (04-08-09) URL:
<http://images.google.sk/imgres?imgurl=http://www.plant-identification.co.uk/images>
- Obr.46.: GOOGLE. SK 2009. *Obrázok Silenky veľkolistej*. (04-08-09) URL:
<http://images.google.sk/imgres?imgurl=http://www.srgc.org.uk/monthfeature/august2005>

- Obr.47.: GOOGLE. SK 2009. *Obrázok Rebríčka obyčajného.* (04-08-09) URL: <http://images.google.sk/imgres?imgurl=http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons>
- Obr.48.: GOOGLE. SK 2009. *Obrázok Príhlavy malej.* (04-08-09) URL: <http://images.google.sk/imgres?imgurl=http://www.legambientearcipelagotoscano.it>
- Obr.49.: GOOGLE. SK 2009. *Obrázok Prasličky močiarnej.* (04-08-09) URL: <http://www.google.sk/#hl=sk&q=Equisetum+palustre&meta=&fp=3bccae0d3da5e39d>
- Obr.50.: GOOGLE. SK 2009. *Obrázok Konopáča obyčajného.* (04-08-09) URL: <http://images.google.sk/imgres?imgurl=http://www.floralimages.co.uk/images/eupatorium>
- Obr.51.: GOOGLE. SK 2009. *Obrázok Krasovlasu obyčajného.* (04-08-09) URL: <http://images.google.sk/imgres?imgurl=http://www.floralimages.co.uk/images/carlinia>
- Obr.52.: GOOGLE. SK 2009. *Obrázok Čerkáča peniažtekového.* (04-08-09) URL: <http://images.google.sk/imgres?imgurl=http://www.floralimages.co.uk/images/lysimachia>
- Obr.53.: GOOGLE. SK 2009. *Obrázok Bračtanu popínavého.* (04-08-09) URL: http://images.google.sk/imgres?imgurl=http://www.bbc.co.uk/gardening/plants/plant_finder/images/large_db_pics/large/hedera_helix.jpg
- Obr.54.: GOOGLE. SK 2009. *Obrázok Veroniky potočnej.* (04-08-09) URL: <http://www.lechner-stauden.at/fotos/katalogfotos/veronica-beccabunga-3857-bachbunge.jpg>
- Obr.55.: GOOGLE. SK 2009. *Obrázok Jarabiny vtácej.* (04-08-09) URL: http://images.google.sk/imgres?imgurl=http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c8/Sorbus_aucuparia

